

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**COVID-19 PANDEMİSİ BAĞLAMINDA TOPLUMSAL
EŞİTSİZLİKLERİN SOSYOLOJİK ANALİZİ: İSTANBUL İLİ
ŞİŞLİ İLÇESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özlem HASGÜL

**Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Sosyoloji Bilim Dalı**

NİSAN, 2023

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**COVID-19 PANDEMİSİ BAĞLAMINDA TOPLUMSAL
EŞİTSİZLİKLERİN SOSYOLOJİK ANALİZİ: İSTANBUL İLİ
ŞİŞLİ İLÇESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özlem HASGÜL
(Y1912.360007)

Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Sosyoloji Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Burcu GÜDÜCÜ

NİSAN, 2023

ONAY FORMU

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Covid-19 Pandemisi Bağlamında Toplumsal Eşitsizliklerin Sosyolojik Analizi: İstanbul İli Şişli İlçesi Örneği” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.
(12/04/2023)

Özlem HASGÜL

ÖNSÖZ

Ders dönemim ve tez çalışmam süresince dostane yaklaşımıyla bana yön veren ve beni cesaretlendiren danışmanım Dr. Burcu GÜDÜCÜ'ye tüm içtenliğimle teşekkür ederim.

Bu çalışmamı, hayatta olmasalar da her zaman yanımda olduklarına inandığım, sevgili anneme ve babama ithaf ediyorum.

Nisan, 2023

Özlem HASGÜL

COVID-19 PANDEMİSİ BAĞLAMINDA TOPLUMSAL EŞİTSİZLİKLERİN SOSYOLOJİK ANALİZİ: İSTANBUL İLİ ŞİŞLİ İLÇESİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Toplumsal eşitsizlik konusu, bütün sosyolojik çalışmaların temel ilgi alanlarından biridir. Çünkü toplumsal yapıların ve toplumsal değişim mekanizmalarının anlaşılmasında, eşitsizliklerin anahtar bir rolü bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak, Covid-19 pandemisinin beraberinde getirdiği değişim ve buna bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal eşitsizlikler, bu tezin araştırma konusu olmuştur.

Çalışmada ilgili literatür taranmış, elde edilen birikime dayalı olarak Covid-19 pandemisinin çok boyutlu sosyolojisi, toplumsal eşitliklilik konusuyla ilişkilendirilerek tartışılmaya çalışılmıştır. Yüz yüze anket tekniği ile nicel desene sahip bir araştırma yürütülmüş olup, örneklem grubunda yer alan katılımcıların görüşleri ve literatür birlikte değerlendirilerek, Covid-19 pandemisinin toplumda yarattığı eşitsizlikler, farklı açılardan ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Pandemi, Sosyoloji, Toplumsal Eşitsizlik, Toplumsal Yapı.

SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF SOCIAL INEQUALITIES IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC: THE EXAMPLE OF ŞİŞLİ DISTRICT OF ISTANBUL PROVINCE

ABSTRACT

The subject of social inequality is one of the main areas of interest of all sociological studies. Because inequalities play a key role in understanding social structures and mechanisms of social change. From this point of view, the change brought about by the Covid-19 pandemic and the resulting social inequalities have been the research subject of this thesis.

In the study, the relevant literature was scanned, and the multidimensional sociology of the Covid-19 pandemic was tried to be discussed by relating it to the issue of social inequality, based on the accumulated knowledge. A quantitative study was conducted with the face-to-face survey technique, and the opinions of the participants in the sample group and the literature were evaluated together, and the inequalities created by the Covid-19 pandemic in the society were discussed from different perspectives.

Keywords: Covid-19, Pandemic, Sociology, Social Inequality, Social Structure.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xvii
I. GİRİŞ	1
II. TOPLUMSAL EŞİTSİZLİK	5
A. Toplumsal Eşitsizlik Kavramı	5
B. Toplumsal Eşitsizliğin Nedenleri	7
C. Toplumsal Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma	9
1. Toplumsal Tabakalaşma Şekilleri.....	13
2. Toplumsal Hareketlilik	15
D. Toplumsal Eşitsizlik Yaklaşımları.....	16
1. Klasik Dönem Toplumsal Eşitsizlik Yaklaşımları.....	17
a. Karl Marx: Toplumsal sınıflar.....	17
b. Max Weber: Statü grupları ve sınıf	20
c. Emile Durkheim: Zorunlu iş bölümü.....	22
2. Modern Dönem Toplumsal Eşitsizlik Yaklaşımları	25

a. Pierre Bourdieu: Sermaye olgusu	25
b. Henry A. Giroux ve Michael W. Apple: Neoliberalizm.....	27
3. Neoliberal Toplumsal Eşitsizlik Yaklaşımları	28
a. Friedrich A. Hayek: Kapitalizmin işlevi.....	28
b. Robert Nozick: Sosyal adalet.....	30
c. Milton Friedman: Refah devleti.....	32
4. Toplumsal Eşitsizliğe Dair Diğer Yaklaşımlar	33
III. COVID-19 PANDEMİSİ, TOPLUMSAL YAŞAMIN DEĞİŞİMİ ve	
TOPLUMSAL EŞİTSİZLİK.....	37
A. Sağlık ve Hastalık Kavramları	37
B. Salgın Hastalıkların Tarihsel Arka Planı	39
C. Covid-19 Pandemisi ve Toplumsal Yaşamın Değişimi	42
1. Covid-19 Pandemisinin Ortaya Çıkışı ve Genel Etkileri	43
2. Toplumda Covid-19 Pandemisinin Algılanma Biçimi.....	44
3. Covid-19 Pandemisi Döneminde Değişen Yaşam Şartları	46
D. Covid-19 Pandemisinin Yarattığı Toplumsal Eşitsizlik Sorunları	48
1. Sağlık İmkanlarına Erişimde Eşitsizlik.....	48
2. Ekonomik Alanda Yaşanan Eşitsizlik.....	53
3. Eğitim Alanında Yaşanan Eşitsizlik	56
4. Toplumsal Görüş Ayrılıkları ve Eşitsizlik	59
IV. ARAŞTIRMA	63
A. Araştırmanın Amacı.....	63
B. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	63
C. Araştırmanın Modeli.....	63
D. Araştırmada Kullanılan İstatistikî Yöntemler	64
E. Verilerin Toplanması	64

F. Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	65
G. Araştırmanın Problem Cümlesi ve Alt Problemleri.....	66
H. Bulguların Değerlendirilmesi	68
1. Birinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum.....	68
2. İkinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum.....	69
a. Eğitim durumuna ilişkin bulgular.....	69
b. Hanenin aylık gelirine ilişkin bulgular	70
c. Sosyal yardım alma durumuna ilişkin bulgular.....	72
d. Oturulan evin niteliğine ilişkin bulgular.....	73
e. Oturulan evin mülkiyetine ilişkin bulgular.....	74
f. Pandemi sürecinde toplumsal eşitsizliğe maruz kalma durumuna ilişkin bulgular	75
3. Üçüncü Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum	76
4. Dördüncü Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum.....	77
a. Türkiye’de sağlık sisteminin yönetimine ilişkin bulgular	77
5. Beşinci Araştırma Problemine Ait Bulgular	78
6. Altıncı Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum.....	78
a. Eğitim durumuna ilişkin bulgular.....	79
b. Hanenin aylık gelirine ilişkin bulgular	80
c. İşine devam etme durumuna İlişkin bulgular	81
7. Yedinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum	81
8. Sekizinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum	82
a. Cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular	82
b. Hanenin aylık gelirine ilişkin bulgular	83
c. Sosyal yardım alma durumuna ilişkin bulgular.....	84
d. İşe devam etme durumuna ilişkin bulgular	85

9. Dokuzuncu Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum.....	86
a. Türkiye’de ekonomi sisteminin yönetimine ilişkin bulgular.....	86
b. Türkiye’de sağlık sisteminin yönetimine ilişkin bulgular	86
c. Türkiye’de eğitim sisteminin yönetimine ilişkin bulgular.....	87
V. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	89
VI. KAYNAKÇA	99
EKLER.....	117
ÖZGEÇMİŞ.....	129

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
COVID-19	: New Type Coronavirus Disease / Yeni Tip Koronavirüs Hastalığı
HIV	: Human Immunodeficiency Virus / İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü
IMF	: International Monetary Fund / Uluslararası Para Fonu
M.S.	: Milattan Sonra
MERS	: Middle East Respiratory Syndrome / Orta Doğu Solunum Sendromu
SARS	: Severe Acute Respiratory Syndrome / Ağır Akut Solunum Sendromu
SES	: Sosyoekonomik Statü
TTB	: Türkiye Tabipler Birliği
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
WHO	: World Health Organization

ÇİZELGELER LİSTESİ

Sayfa

- Çizelge 1. Katılımcıların Cinsiyetleri, Hayatlarının Çoğunu Geçirdikleri Sosyal Çevre ve Oturdukları Mahallelere İlişkin Betimsel İstatistikler 65
- Çizelge 2. Katılımcıların Medeni Durumları, Eğitim Durumları, Çocuk Sayıları ve Okula Giden Çocuklarına İlişkin Betimsel İstatistikler 66
- Çizelge 3. Çocukların Online Eğitim İçin İnternet / Tablet / Bilgisayar Gibi Araçlara Erişim Düzeyleri 68
- Çizelge 4. Çocukların Online Eğitim İçin İnternet / Tablet / Bilgisayar Gibi Araçlara Erişim Düzeylerinin Eğitim Durumuna Göre Analizi..... 70
- Çizelge 5. Çocukların Online Eğitim İçin İnternet / Tablet / Bilgisayar Gibi Araçlara Erişim Düzeylerinin Hanenin Aylık Gelirine Göre Analizi..... 71
- Çizelge 6. Çocukların Online Eğitim İçin İnternet / Tablet / Bilgisayar Gibi Araçlara Erişim Düzeylerinin Sosyal Yardım Alma Durumuna Göre Analizi..... 72
- Çizelge 7. Çocukların Online Eğitim İçin İnternet / Tablet / Bilgisayar Gibi Araçlara Erişim Düzeylerinin Oturulan Evin Niteliğine Göre Analizi..... 73
- Çizelge 8. Çocukların Online Eğitim İçin İnternet / Tablet / Bilgisayar Gibi Araçlara Erişim Düzeylerinin Oturulan Evin Mülkiyetine Göre Analizi 75
- Çizelge 9. Çocukların Online Eğitim İçin İnternet / Tablet / Bilgisayar Gibi Araçlara Erişim Düzeylerinin Pandemi Sürecinde Toplumsal Eşitsizliğe Maruz Kalma Durumuna Göre Analizi 75
- Çizelge 10. Covid-19 Geçiren Katılımcıların Sağlık Sisteminden Destek Alma Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler 77
- Çizelge 11. Covid-19 Geçiren Katılımcıların Sağlık Sisteminden Destek Alma Düzeylerinin Türkiye’de Sağlık Sisteminin Yönetilme Düzeyine Göre Analizi 77

Çizelge 12. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılımcıların Ekonomik Sıkıntı Yaşama Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler	78
Çizelge 13. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Ekonomik Sıkıntı Yaşama Durumunun Eğitim Durumuna Göre Analizi	79
Çizelge 14. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Ekonomik Sıkıntı Yaşama Durumunun Hanenin Aylık Gelirine Göre Analizi	80
Çizelge 15. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Ekonomik Sıkıntı Yaşama Durumunun İşe Devam Etme Durumuna Göre Analizi	81
Çizelge 16. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılımcıların Toplumsal Eşitsizlik Konusundaki Düşüncelerine İlişkin Betimsel İstatistikler	82
Çizelge 17. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılımcıların Toplumsal Eşitsizlik Konusundaki Düşüncelerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Analizi	83
Çizelge 18. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılımcıların Toplumsal Eşitsizlik Konusundaki Düşüncelerinin Hanenin Aylık Gelirine Göre Analizi.....	84
Çizelge 19. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılımcıların Toplumsal Eşitsizlik Konusundaki Düşüncelerinin Sosyal Yardım Alma Durumuna Göre Analizi	85
Çizelge 20. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılımcıların Toplumsal Eşitsizlik Konusundaki Düşüncelerinin İşe Devam Etme Durumuna Göre Analizi	85
Çizelge 21. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Türkiye’de Ekonomi Sisteminin Yönetilme Düzeyi Konusunda Katılımcıların Düşüncelerine İlişkin Betimsel İstatistikler.....	86
Çizelge 22. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Türkiye’de Sağlık Sisteminin Yönetilme Düzeyi Konusunda Katılımcıların Düşüncelerine İlişkin Betimsel İstatistikler	86
Çizelge 23. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Türkiye’de Eğitim Sisteminin Yönetilme Düzeyi Konusunda Katılımcıların Düşüncelerine İlişkin Betimsel İstatistikler	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Farklı Toplumlarda Toplumsal Tabakalaşma Yapıları	11
Şekil 2. Marx'ın Altyapı-Üstyapı Ayrımında Belirleyici Unsurlar	19
Şekil 3. Sağlığın Temel Belirleyicileri	38

I. GİRİŞ

Toplumdaki kaynakların adaletsiz dağılımıyla ortaya çıkan eşitsizlikler, toplumsal ilişkileri ve hatta toplumlar arası ilişkileri belirleyen en önemli unsurlardan biridir. Söz konusu eşitsizliklerin azaltılması için sosyal adaletin sağlanması gerekmektedir. Sosyolojik açıdan sosyal adalet, üretim sürecinde ve sonrasında toplumun üyelerinin hak ettiği paya ulaşması ve toplumsal tabakalar arasındaki adaletsiz farklılaşmanın önüne geçmek için gerekli önlemlerin alınmasıdır (Köse ve Yasa, 2016: 813). Güç, servet, iktidar, din, sınıf, statü, cinsiyet, ırk, gelir durumu gibi pek çok farklılıklar üzerinden kendini gösteren toplumsal eşitsizlikler, yalnız tek bir döneme özgü değil, her dönemde tüm toplumların sorunu olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Beklenmedik anlarda meydana gelen pandemiler ise bu sorunun üzerine büyüteç tutan bir konumda yer almaktadırlar.

2019 yılının son günlerinde, Çin'in Wuhan şehrinde yeni tip korona virüsü ortaya çıkmış, hızla pandemik bir salgına dönüşmüş ve dünya hiç beklemediği bir anda kaotik bir sürece girmiştir. Yeni adı Covid-19 olan bu virüs, yayıldığı bütün ülkelerin sağlık sistemlerine ciddi bir yük getirmiş, sağlık sisteminin yanı sıra ekonomi, istihdam, eğitim, kültür, sanat, politika gibi birçok yaşamsal alanı da etkilemiştir. Pandemi ile birlikte başlayan, toplumun hemen her alanında meydana gelen derin sarsıntılar, toplumsal yapılarda önemli kırılmalara yol açmıştır (Karakaş, 2020: 545). Covid-19 pandemisi kapitalist ülkelerin ekonomilerine ağır ve kalıcı zararlar vermiştir. Ülke ekonomileri küçülürken pandemi öncesi var olan işsizlik, yoksulluk ve diğer toplumsal problemler daha da artmıştır (Kocabaş, 2020: 5).

Salgın hastalıklar geçmişten günümüze her dönemin felaketi olarak ortaya çıkmışlar ve insanoğlunun hayatta kalma becerisini tekrar tekrar sınamışlardır. Farklı dönemlerde çeşitli coğrafyalara ya da dünyanın tamamına yayılan salgınların neden olduğu, doğrudan ya da dolaylı değişimlerin izlerini hem bilimsel kaynaklarda, hem de sanat ve edebiyat eserlerinde görmek mümkündür.

Söz konusu değişimler aniden, hızlı ve geniş ölçekli olmakla birlikte, toplumlarda sosyal, politik ve ekonomik açıdan birçok sorunu da beraberinde getirmektedirler.

Sosyoloji bilimi, analizlerini yaparken toplumun kurumlarından bağımsız değildir. Sağlık ve hastalığın toplumsal değişimi etkilemesi dolayısı ile salgın hastalık dönemlerinde öne çıkan sosyolojik çalışmaların temelinde de sağlık kurumu yer almaktadır. Covid-19 pandemisi sürecinde, sorunun sağlık temelli olmasıyla başlayan çalışmalar ise sağlık alanının, farklı toplumsal yapılarla olan ilişkisinin keştiği nokta olan eşitsizlik ile birleşmiştir. Çünkü sosyoloji açısından eşitsizlik, toplumsal yapıların ve toplumsal politikaların ürettiği problemlerdir. Bu problemlerin çözümünde ise toplumsal adalet esas alınmalıdır. Rawls'a göre (Tosun 2018: 89) adil bir toplum, toplumsal yapıyı belirleyen kuralların, bireylerin hak ve görevlerinin adil bir şekilde düzenlenmesiyle gerçekleşecektir.

Covid-19 pandemisiyle birlikte daha da belirginleşen toplumsal sorunlar ve bu sorunların ortaya çıkardığı toplumsal eşitsizlikler, bu tezin ana çıkış kaynağını oluşturmaktadır. İnsanların hazırlıksız olarak yakalandığı felaketin boyutları, tahmin edilenden daha büyük bir şekilde kendi göstermiştir. Toplumlara fiziksel olarak etkilemenin yanında, ruhsal olarak da çöküntüye uğratan Covid-19 pandemisi (Aşkın, vd. 2020: 305), ekonomik ve toplumsal düzeni bozan, değerleri sorgulatan, belirsizlik ve korkunun hâkim olduğu evrensel bir kriz yaratmıştır. Bu dönemde “evde kal” söylemleriyle karantina süreçlerine girilmiş, maske takma zorunluluğu getirilerek salgının önlenmesine çalışılmıştır. Bunlarla beraber sokağa çıkma yasakları, kapanan iş yerleri, kısıtlı çalışan marketler, evden çalışma ya da çalışamamaya bağlı ekonomik kayıplar toplumun hem ekonomik, hem de sosyal dengelerini değiştirmiştir. Eve kapanma zorunluluklarıyla hane içi yaşantıda maddi ve manevi boyutlarda sorunlar çıkmış, evden devam eden online eğitim ile eğitim alanı, sekteye uğramıştır.

Eve kapanan insanların, karantina süreçlerinde teknolojiye olan adaptasyonları da hız kazanmıştır. Dijital teknolojiler eğitimden, sağlığa, çalışma hayatından, market siparişine kadar gündelik hayatın her yerine hâkim olmaya başlamıştır. Tüm bu değişimlerin ortasında yaşanan olumsuzluklardan, elbette dezavantajlı gruplar etkilenmiştir. Üyesi olduğu toplumun sosyoekonomik kaynaklarından, içinde bulunduğu yoksunluk ya da yoksulluk nedeni ile

gerekenden daha az yararlanabilen ya da hiç yararlanamayan ve özel bir korunmaya ihtiyaç duyan sosyal gruplar, dezavantajlı gruplar olarak değerlendirilmektedir. Çocuklar, gençler, kadınlar, tek ebeveynli aileler, yaşlılar, engelliler, göçmenler, azınlıklar, eski hükümlüler ve yoksullar bu dezavantajlı sosyal grupların içerisinde yer almaktadırlar (Es ve Menteşe, 2018: 525).

Bu çalışma, Covid-19 pandemisi sürecinde toplumsal eşitsizliğe ilişkin durumu nicel çıktılar temelinde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu temelde ilk olarak toplumsal eşitsizlik kavramı, klasik ve modern yaklaşımlar üzerinden okuması yapılarak, toplumsal tabakalaşma ve toplumsal hareketlilik ile birlikte ortaya konulmuştur. Nedenleri de irdelenerek literatüre eklenen toplumsal eşitsizlik konusu, sosyolojinin en önemli çalışma alanlarından biri olarak, araştırmanın ana hatlarının belirleyicisidir. Klasik yaklaşımlarda Karl Marx'ın toplumsal sınıf kuramına dair düşünceleri, Max Weber'in statü grupları ve sınıf ayrımına bağlı eşitsizlik modeli ve Emile Durkheim'in zorunlu iş bölümü kuramı ele alınmıştır. Modern dönemin toplumsal eşitsizlik açıklamalarında başvurulan isimlerden biri olan, Pierre Bourdieu'nun sermaye olgusu kavramına ayrı bir başlıkta değinildikten sonra, toplumsal eşitsizliği körükleyen neoliberalizm özelinde, Henry A. Giroux ve Michael W. Apple'ın görüşleri değerlendirilmiştir. Son olarak toplumsal eşitsizlik konusunda, klasik ve modern yaklaşımların aksine, farklı bir bakış açısına sahip neoliberal yaklaşımların kurucu isimleri olan: Friedrich A. Hayek, Robert Nozick ve Milton Friedman'a yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde sağlık ve hastalık kavramları açıklandıktan sonra, salgın hastalıkların tarihsel arka planı kronolojik olarak sıralanmıştır. Covid-19 pandemisinin ortaya çıkışı, genel etkileri, toplumda algılanma biçimi, değişen yaşam şartları ve toplumsal eşitsizliklerin yarattığı sorunlar belirlenerek, sağlık, ekonomi ve eğitim başlıkları altında detaylandırılmış, böylece bir sonraki bölümde yer alan, araştırmanın bulgularının değerlendirilmesine zemin hazırlamıştır.

Son olarak üçüncü bölümde ise araştırmaya katılan katılımcıların, tarafımdan hazırlanan ölçme aracında yer alan sorulara verdikleri cevaplar, araştırma soruları dikkate alınarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. İstatistiksel ve bilimsel olarak araştırmanın nesnel olmasına özen gösterilmiştir. Çalışmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış, 18 yaş üstü 700 kişiye ulaşılmıştır.

Bu tezin temel problemi “Covid-19 pandemisi bağlamında toplumsal eşitsizlik düzeyleri nedir?” şeklinde ifade edilebilir. Bu çerçevede cinsiyet, eğitim düzeyi, hanenin aylık geliri, sosyal yardım alma durumu, oturulan evin niteliği, oturulan evin mülkiyeti ve işine devam etme durumu gibi sosyal ve ekonomik statüyü ölçen değişkenler ile katılımcıların çocuklarının online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşma düzeyleri, sağlık sisteminden destek alma tercihleri, ekonomik sıkıntı yaşama durumları, toplumsal eşitsizlik algıları ve pandemi sürecinde ekonomi, sağlık ve eğitim sistemlerinin yönetimine dair düşüncelerini ölçen değişkenler arasında bir ilişki olup olmadığı soruları da, tezin alt problemlerini oluşturmaktadır.

Araştırmanın sonucu toplumsal eşitsizlik düzeyinin çeşitli faktörlere göre farklılaştığını ortaya koymaktadır. Toplumsal yapının farklı katmanlarının bireylerin yaşamı üzerindeki etkisi, her alanda kendini göstermektedir. Başka bir deyişle toplumsal sınıf ve sosyoekonomik statü (SES), bireyin toplumdaki konumunu belirleyen en önemli değişkenlerdir.

II. TOPLUMSAL EŞİTSİZLİK

Tarihten günümüze servet, mülkiyet ve gelirin toplumdaki dağılımında, toplumsal eşitsizlik en açık haliyle görülmüş, insanlar kendileri ve toplumları hakkında düşündüklerini yazıya dökerek belgeleme çabası içine girmişlerdir. Buradan yola çıkarak, araştırmanın bu bölümünde toplumsal eşitsizlik kavramı, toplumsal eşitsizliğin nedenleri ile birlikte ele alınırken, toplumsal tabakalaşma ve toplumsal hareketlilik de bölüme dahil edilmiştir. Toplumsal eşitsizliği konu edinen klasik, modern ve neoliberal yaklaşımlar ve önde gelen isimleri ise ayrıca değerlendirilmiştir.

A. Toplumsal Eşitsizlik Kavramı

Toplumsal eşitsizlik kavramı sosyolojinin en önemli alt disiplinlerinden biridir. Çok karmaşık unsurların ortaya çıkardığı sosyal olguları, farklı açılardan ele alma gayesi içindedir. Birbirinden farklı sosyal grupların bulunduğu toplumdaki sosyal yapıların, güç ve refahının bölümlenirken, bireylerin bu bölümlenmedeki konumlarıyla yakından ilgilidir. Söz konusu kavram bir toplumun toplumsal yapısını ve değişim mekanizmasını anlamada önemli bir role sahiptir. Eşitsizlik olgusu, geçmiş toplumlardan günümüz modern toplumlarına kadar her dönemde varlığını keskin bir şekilde hissettirmiş, ciddi toplumsal sorunları da beraberinde getirmiştir. Özellikle de kapitalist ekonomik düzenin uzun yıllardır hâkim olduğu dünyada, eşitsizliğin olmadığını ileri sürmek ve bu görüşü savunmak son derece zordur. Bu kapitalist ekonomik yapı, insanların statülere ayrıldığı ve bu statüler üzerinden değerlendirilerek, maddi ve manevi anlamda toplumsal eşitsizliğe maruz kaldığı sistemi temsil etmektedir (Yılmaz, 2020: 64-65).

Marshall, (1999: 210), toplumsal eşitsizliği kavramsallaştırırken, bu eşitsizlik durumunun içerisine dahil olan pek çok nedenden bahsetmiştir. Marshall'ın eşitsizlik anlayışı içerisinde, toplumda varlığı sıklıkla gözlemlenen cinsiyet, servet, ırk, renk, sınıf, statü, itibar, tabaka, gelir durumu, eğitim durumu

gibi farklılıklar; bireyler, sınıflar ve toplumlar arasında bir eşitsizlik olduğunu ispatlamaktadır. Bu farklılıklar arasındaki belirleyici unsur ise ödül ve fırsatlara erişim ya da bunların sunulma şekli ile ortaya çıkmaktadır.

Sosyolojide, toplumsal eşitsizliğin ortaya çıkmasında etkisi bulunduğu düşünülen nedenlerin başında toplumsal tabakalaşma gelmektedir. Toplumsal sınıf ve statü, toplumsal eşitsizlik görüşünü desteklerken, aynı zamanda eşitsizlik sorununun dayandığı temelleri de ifade etmektedir. Toplumsal eşitsizlikte bir adaletsizlikler zinciri oluşurken, bu durum toplumsal yapı içerisindeki bireyi konumlandırma faaliyetinin bir sonucu olarak kendisini göstermektedir. Toplumsal eşitsizlik, aslında toplumun değil, bireyin hak etmediği ve adil olmayan bir konumda bulunmasının neticesinde ortaya çıkmaktadır (Turner, 2007: 58).

Toplumsal eşitsizlik kavramı, genel olarak eşitlik kavramı üzerinden tartışılmakta ve bu şekilde, bireyden topluma yayılan adaletsiz düzenin boyutları anlaşılmaya çalışılmaktadır. Toplumda eşitlik, bireyin kendi yaşamı başta olmak üzere, yaşamının içerisinde yer alan tüm unsurlara erişme, faydalanma, paylaşma vb. konularda özgür; özgür olduğu kadar da hakkaniyet dahilinde değerlendirilmesini ifade etmektedir. Toplumda eşitlik kavramı içerisinde, hakkaniyet ile birlikte etik ve ahlak kavramları da dahil olmaktadır. Bunun aksi bir durum toplumda eşitliğin, adaletin ve asli değerlerin göz ardı edilmesi anlamını taşımaktadır (Şimşek, 2011: 120).

Genel olarak toplumun eşitlik kavramını algılamasının içerisinde varoluşsal eşitlik, fırsat eşitliği, şartlarda eşitlik ve sonuçlarda eşitlik olmak üzere dört adet denge unsuru bulunmaktadır. Fakat mevcut süreçte, dünya genelinde toplumsal yapılarda, bu konulardan en az birinde derin ve çözüme kavuşturulması son derece zor olan dengesizliklerin bulunması, toplumsal eşitsizliğe neden olmaktadır. Özellikle gelir eşitsizliğinin tetiklediği ve zincirleme bir etki yarattığı toplumda, varoluştaki, fırsatlarda, şartlarda ve sonuçlarda derin ayrımlar söz konusu olmaktadır ve bu durumun sonucu toplumsal eşitsizliği yaratmaktadır (Sezik, 2020: 419).

Pratikteki yansımalarına bakıldığında toplumsal eşitsizlik, yaşanan süreçlerin bir getirisi olarak toplumun bütününe değil, yalnızca belirli bir

kesimine olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Toplumdaki eşitsizliklerin kesişimi ve çok boyutluluğu, özellikle yoksul sınıflar ve toplumsal ayrımcılığa daha fazla uğrayan gruplar üzerinde meydana gelmektedir. Söz konusu grupları farklı şekillerde etkileme eğiliminde olan toplumsal eşitsizlik, birikmiş toplumsal kırılmalıklar ve dezavantajlardan oluşan kısır ve kalıcı döngüler yaratmakta ve herhangi bir çözüm üretilmemesi neticesinde daha da güçlenmektedir (Carmo, 2021: 3). Toplumdaki belli bireylerin ya da grupların diğerlerine göre güç ve servet açısından daha fazlasına sahip olmaları, toplumun içindeki farklı insan grupları arasındaki eşitsizliklerin yapılaşmasına neden olmaktadır.

Konu ile ilgili olarak, birçok araştırmacının geçmişten bugüne çok sayıda çalışmaya imza atmış olmaları ve eşitsizlik konusunda çok sayıda sınıflandırmada bulunmaları, aslında toplumsal eşitsizlik kavramının ne kadar karmaşık ve çok boyutlu bir yapısının olduğunu göstermektedir. Toplumsal eşitsizlikte, toplumun her bir bireyi için önem arz eden ve bu vesile ile bireyden topluma etki eden, çok sayıda unsurun ön plana çıktığı görülmektedir. Nihai noktada tüm bu unsurlar toplumsal eşitsizliğin kaçınılmaz olduğunu ortaya koymaktadırlar (Grusky, 2001: 7-8).

B. Toplumsal Eşitsizliğin Nedenleri

Toplumsal eşitsizlik konusunda araştırma gerçekleştiren birçok isim, konuya dair eşitsizliği yaratan ve destekleyen birbirinden farklı nedenler tespit etmişlerdir. Fakat bunlar arasında, gelir eşitsizliği, kentleşme ve vatandaşlık olgusu gibi kavramlar, toplumsal eşitsizliğin ortaya çıkmasında çok daha belirgin etmenler olarak görülmektedir.

Dünya genelinde toplumsal eşitsizliğin değerlendirilmesinde öncül role sahip faktör, gelir eşitsizliği sorunu olarak ortaya konulmaktadır. Toplumsal eşitsizlikte bireylerin elde etmiş oldukları gelirleri, sosyal statüleri ve diğer birçok demografik özelliklerine göre derin farklılıklar göstermesi, adaletsiz bir toplum yapısının oluşmasına neden olmaktadır. İktisadi eşitsizlik, toplumun bireyleri ve sınıfları arasındaki ayrımı derinleştirirken, sınıf ayrımı sorunu toplumsal anlamda yerleşik bir hal almaktadır (Çalışkan, 2010: 91).

Konu ile ilgili olarak görüşlerini ortaya koyan Baumann (2014: 16), geçen yıllar içerisinde kapitalist düzenin yaratmış olduğu sistemde, zenginin gücünün teminat altına alındığı bir sistemin benimsendiğini ve bu şekilde zengin sınıfın daha da zenginleşirken, hali hazırda yoksul olan sınıfın da, giderek daha fazla yoksullaştığını dile getirmiştir. Bauman'a göre yok edilen orta sınıf, gelir eşitsizliğinin bir sonucu olarak yoksul sınıfın bir parçası haline gelmiş ve bunun sonucunda toplumsal sınıflar arasındaki uçurum daha da açılmıştır.

Toplumsal eşitsizliğin tetikleyicisi olarak görülen iktisadi eşitsizlik, sosyologlar ile iktisatçıların ortak inceleme alanıdır. Her iki tarafın da araştırmalarında büyük ölçüde dikkat çekici olan ortak konu, dünya kaynaklarının büyük bir kısmının, dünyanın azınlık olarak nitelendirilebilecek olan bir grubu tarafından kontrol edilmesidir. Çoğunluğun ise bu kaynaklara erişim şansının olmaması ya da kısıtlı olması, öncelikle iktisadi bir eşitsizlik yaratırken, oluşan gelir eşitsizliği etkisi ile toplumsal ayrışmaları da körüklemektedir (Filiztekin ve Çelik, 2010: 117).

Toplumsal eşitsizlik açısından önemli bir etmen olarak nitelendirilebilecek olan başka bir konu da kentleşmedir. Ve bu kentleşme, içerisinde ekonomik, sosyal ve siyasi birçok unsuru barındırmaktadır. Genel olarak kentleşmenin, toplumsal eşitsizliğe neden olan etkilerini yaratan unsurları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Kanbak, 2019: 101-103):

- Göç olgusunun kent sakinleri arasındaki gelir, sınıf ve kültür farkını derinleştirerek çatışma ve ayrışmaya neden olması.
- Artan göç hızı ile birlikte gelişen kontrolsüz nüfus oranlarının işsizlik, sosyal karışıklık ve suç oranlarının yükselişini tetiklemesi.
- Aynı kentte yaşamalarına rağmen aralarındaki yaşam farklılıklarının derinleşmesi ile bireylerin arasındaki gerilimin artması.
- Aynı kentte yaşayan bireylerin temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılama konusunda, merkezi yönetim ve yerel yönetimler tarafından dengeli bir şekilde değerlendirilmemeleri.
- Kentlerdeki toplumsal ayrışmanın, ülkenin bir parçası olunması konusundaki algılamalarda derin farklılıklara yol açması.

Sıralanan unsurlar, kentleşme ile birlikte ortaya çıkan farklılıkların neden olduğu ayrışma neticesinde, kenti oluşturan insan yığınlarının birbirlerine karşı daha sert davrandıklarını ve bunun da toplumsal eşitsizliğin bir ispatı olduğunu göstermektedir. Kentleşme, her bir bireye aynı düzeyde imkân sağlamamakla birlikte, toplumsal grupların arasındaki uçurumun derinleşmesine ve toplumsal eşitsizliğin çerçevesinin genişlemesine de neden olmaktadır.

Bir diğer toplumsal eşitsizlik etmeni olarak vatandaşlık olgusu, toplumun her bir bireyinin, bir vatandaş olarak görülmesi konusundaki uyumsuz yaklaşımları ifade etmektedir. Buna göre vatandaşlık, her birey için aynı kimliği ve haklar bütününe ifade etse de, elde ettiği gelirden eğitim düzeyine, mesleğinden sosyal çevresine kadar uzanan geniş bir sıralamada, bireylerin aynı düzeyde ve aynı nitelikte bir vatandaş olarak değerlendirilmelerinin mümkün olmadığını göstermektedir. Her ne kadar modern politik düşünce, vatandaşlığın evrensel bir niteliğinin bulunduğunu ön plana çıkarsa da, buldukları konumları itibari ile bireylerin birbirlerinden ve devletten hakkaniyetli bir muamele görmemeleri, toplumsal eşitsizliğin varlığına işaret etmektedir (Güllüpinar, 2012: 92).

C. Toplumsal Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma

Tabakalaşma, toplumbilimcilerin insan yığınları içerisinde farklı bazı katmanların varlığını sorguladıkları, var olduklarının tespit edilmesi halinde bunun nasıl ortaya çıktığını, sürdürülebilir olup olmadığını ve varsa katmanlar arasındaki ilişkileri değerlendirmek için kullandıkları bir kavramdır. Toplumsal bir etkileşim içerisinde bulunan insanlar, farklı özelliklerine (fiziki, kültürel, sosyal, ekonomik vb.) istinaden bir ayrışma içerisindedirler. Söz konusu ayrışma, farklılıkların ele alınıp bireylerin ve grupların karşılaştırılabilmesi için bir zorunluluk olarak görülmektedir. Ayrışmış, kategorize edilmiş ve sıralanmış gruplar arasında birbirlerine benzer olanların bir araya gelmesi ve bir hiyerarşiye sahip olması, toplumsal tabakalaşma olarak adlandırılmaktadır (Tan, 1981: 74-75).

Toplumsal tabakalaşmanın evrensel bir zorunluluk olduğunu ve hiçbir toplumda tam anlamıyla bir eşitliğin mevcudiyetinin bulunmadığını savunan Davis ve Moore'a göre, tabakalaşmanın toplumsal bir işlevi vardır. Bu işlev

sayesinde bireyler toplumsal yapı içerisinde belirli makamlara yerleşmekte ve motive olmaktadır. Toplumdaki bazı konumlar işlevsel olarak diğer konumlara göre daha ehemmiyetlidir, çünkü daha fazla çalışma, eğitim ve beceri gerektirmektedir. Böylece toplumsal sistem, daha yetenekli ve eğitilmiş bireyleri, işlevsel olarak daha önemli mevkilere yerleştirerek ödüllendirmektedir. Buna bağlı olarak ortaya çıkan tabakalaşma sistemi de, toplum için işlevsel bir rol oynamaktadır (Aydın, 2015: 228-229).

Pitirim Sorokin'e göre (Ünal, 2004: 93-94-95), toplumsal hayatın her noktasında kendini gösteren tabakalaşma sisteminin, kaynağını oluşturan ve değişmeyen üç faktör bulunmaktadır. Söz konusu faktörleri, birlikte yaşama gerçeği, doğuştan gelen bireysel farklılıklar ve bireyin içinde bulunduğu çevre olmak üzere gruplamaktadır. Toplumsal tabakalaşmanın bu üç özelliği, evrenselliği ve doğallığının kanıtı niteliğindedir. Öte yandan tabakalaşmanın çok farklı somut biçimleri olsa da, bunların büyük bir kısmı üç temel boyuta indirgenerek, ekonomik, siyasal ve mesleki tabakalaşma altında toplanabilirler. Tabakalaşmanın bu üç boyutunun genel kuralı ise birbiriyle yakından bağlantılı olmalarıdır. Genellikle bu boyutlardan herhangi birinde yüksek tabakada yer alan bir birey, diğer boyutunda da yüksek tabakada yer almaktadır. Fakat istisnaları olsa dahi, genel kural olarak yukarı ekonomik tabakada yer alan bir birey aynı zamanda siyasal ve mesleki tabakaların da yukarılarında yer almaktadır.

Toplumsal tabakalar, sosyologlar tarafından alt, orta ve üst tabaka olacak şekilde üç boyutlu olarak ele alınmakla birlikte, kendi içlerinde de çeşitli kategorilere ayrılmaktadırlar. Alt tabadaki bireyler, bir üst tabakanın üyesi olabilmek için sürekli olarak bir çaba içerisindeyken, üst tabakada bulunan bireyler mevcut konumlarını korumaya çalışmaktadırlar. Bu tabaka geçişi ve korunma hissiyatının ortaya çıkışında, toplumda var olan tüm eşitsizliklerin yaratmış olduğu değişim ve gelişim arzusu yer almaktadır. Özellikle de alt tabakada yer alan bireylerin, birçok şekilde toplumsal eşitsizliğe maruz kaldıklarını hissetmeleri, bu sorunun boyutlarının artmasına neden olmaktadır (Kaplan ve Akkaya, 2013: 144).

Toplumsal eşitsizlik konusunda tetikleyici bir niteliği olduğu düşünülen toplumsal tabakalaşma, toplumu kategorize etmesi ve bu kategoriler içinde farklı kültürleri ortaya çıkarması açısından belirli bir işleve de sahiptir. Söz konusu

eşitsizliği güçlü bir şekilde tetiklemektedir. Refah seviyesi, eğitim durumu ve meslek gibi konulardaki iyilik ya da kötülük hali, kalıcı olabilecek şekilde bireylerin yaşamlarını şekillendirirken, eşitsizliğin bir tartışma ve çatışma nedeni haline gelmesine de yol açmaktadır (Esparza, vd. 2020: 4).

Güç unsuru, toplumsal eşitsizlik ve toplumsal tabakalaşma meselesinde belki de en önemli konudur. Bireylerin kendi başlarına ya da dahil oldukları toplumsal sınıf sayesinde elde etmiş oldukları güç, uzun vadede tabakalaşma olarak belirli statü gruplarının oluşumuna imkân sağlamaktadır. Bu sayede toplumun bireyleri, elde ettikleri ya da doğuştan sahip oldukları farklı güçlerle hem bir topluluğa dahil olmaktadır, hem de kendilerini diğerlerinden ayırt edebilmektedirler. Böylece sistemin şekillenmesi için ekonomik, siyasi, askeri, hukuki, eğitim ve grup odaklı güç unsurları, toplumsal tabakalaşmanın, eşitlikten uzak bir mekanizma dahilinde gerçekleşmesini sağlamaktadırlar (Collins, 2000: 33-35).

Toplumsal tabakalaşma, toplumsal sınıf ve toplumsal eşitsizlik kavramları sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılmaktadırlar ve bu kavramların tümü, kimliklerin büyük ölçekte toplumsal olarak üretildiği, eşit olmayan şekilde yapılandırılmış bir toplumun ürünleridir. Toplumlar geliştikçe katmanların sayısı değişmekte ve aralarındaki sınırlar hareket etmektedir. Sınıflar içinde ve arasındaki hareketlilik bir nesilden diğerine kalıcı olarak, toplumun yönetimini, geleneklerini, kültürünü, kimliğini ve toplumsal eşitsizlik algısını etkilemektedir (Guo, vd. 2018: 1).

Toplumsal tabakalaşma kavramı ve toplumsal eşitsizlik konularında çalışan birçok araştırmacı için aile, önemli bir konu olarak ele alınmıştır. Yaptıkları araştırmalarda, toplumsal tabakalaşmanın üç ana kaynağının refah devleti, emek piyasası ve aile olduğunu savunarak, refah devleti üzerine olağan karşılaştırmalı araştırma yelpazesini genişletmişlerdir. Buna göre ailenin ekonomik durumundan, bireyin yetiştiği kültürel ortama, kadının aile içerisindeki yerinden ebeveyn-çocuk ilişkisine kadar uzanan boyutlarıyla, toplumsal tabakalaşmanın ve bireyler arasındaki eşitsizliklerin araştırılmaya çalışıldığı görülmektedir (Western, vd. 2012: 343).

Öte yandan bazı araştırmacılar toplumsal tabakalaşmayı, bir ev sahibi olup olmamakla değerlendirmişlerdir. Konu ile ilgili araştırmalarda esas olarak, toplumsal tabakalaşma arttıkça konut eşi̇tsizliği seviyesinin de arttığı tartişılmaktadır. Tabakalaşma, bu noktada g¼c¼ ve sermayeyi elinde bulunduranların, kendilerine yakın olan sınıfla, ev sahibi olma ve temel barınma haklarından faydalanmak da dahil olmak üzere birçok hakkı paylaştığını, ancak diğer sınıfların bu haklardan mahrum olduğunu ifade etmektedir (Lux, vd. 2013: 274).

1. Toplumsal Tabakalaşma Şekilleri

Genel olarak toplumsal tabakalaşma sistemleri k¼lelik, kast, z¼mreler ve sınıflar dahilinde ele alınmaktadır. K¼lelik, insanlık tarihinin ilk Şehir devletlerinin kurulması ile birlikte bireyler arasındaki farklılıkları, ¼st¼nl¼k ve zayıflıkları ayırt etmek için toplumsal bir olgu haline gelmiştir. Hatta o dönemde, konunun hukuki bir boyut kazanması ile k¼lelik kavramının ve sisteminin toplumsal olduğu kadar, hukuki olarak da meşru bir biçimde ele alındığı g¼r¼lmektedir. Bu Şekilde k¼lelik, uzun yıllar boyunca varlığını s¼rd¼rebilmiřtir (Arslan, 2022: 321).

Kast sistemi, Hindistan'da ortaya çıkmış ve bug¼n halen, farklı biçimde dahi olsa varlığını g¼stermektedir. Buna g¼re kast sisteminde ¼lke, d¼rt farklı kademe ile birlikte en alt tabakada yaşayan sınıflara b¼l¼nm¼řt¼r. En alt kademedeki yer alan parya, kast sisteminin dışında kalarak herhangi bir Şekilde yatay ya da dikey geğiş hakkına sahip değildir. Sistem oylesine kalıplaşmış bir yapıya sahiptir ki, toplum nasıl bir değişim yaşarsa yaşasın kast sistemi içerisindeki mevcut konumunu değiştirme imkanına sahip değildir (¼zen, 2016: 62).

Feodal bir y¼netim sisteminin sonucu olarak ortaya çıkan z¼mre ise bireyin doğumundan itibaren hangi sosyal yapının bir parçası olacağının belirlenmesi ile Şekillenmektedir. Bu Şekilde, bireyin yaşamı boyunca içerisine dahil olacağı yapı da belli olacaktır. Bireyin geleceği, bir bakıma onun doğumundan itibaren kendi iradesinin dışındaki kararlar ile belirlenmektedir. Diğer toplumsal yapılanmalara g¼re açık bir geğiş mekanizmasına sahip olan z¼mre içerisindeki bireyler, Şartları zorlamak sureti ile farklı bir z¼mrenin parçası olma Şansını elde

edebilmektedirler. Yeterli ekonomik gücü olanların soyluluk ünvanı elde etmeleri ve dini grupların dışından din adamı devşirilmesi bunun önemli örneklerindedir (Yalçın, 2019: 173).

Bir toplumda aynı zenginlik, statü ve gücü paylaşan grubu ya da kategoriye tanımlayan toplumsal sınıflar, yukarıdan aşağıya doğru belirli bir sıra ile sıralanarak toplumdaki tabakaları oluşturmaktadır. Söz konusu tabakalar arasındaki bireyin yeri, nasıl yaşadığını, ötekiler tarafından nasıl algılandığını ve davranıldığını belirler. Toplumsal sınıfları ayıran kesin çizgiler olmadığı gibi, kendi içlerinde bir bütünlükleri de bulunmamaktadır. Bu özelliklerine göre toplumsal sınıflar aşağıdaki şekilde değerlendirilmektedir (İnce, 2017: 300):

- Üst Sınıf: En büyük zenginliğin ve otoritenin sahibi olan sınıftır. Eski ve köklü ailelerin oluşturduğu sermaye ve şirket sahipleri tarafından temsil edilmektedir.
- Birleşmiş Sınıf: Büyük kurumsal şirketlerde ve devletin her kademesinde bürokratik güce sahiptirler. Söz konusu büyük şirketlerin sahibi olmayan bu kişiler, ya üst düzey yönetici ya da yönetim kurulunda üye olarak bulunurlar. Bu sınıfın zamanla büyümesine bağlı olarak, üst sınıfta küçülmeler görülmüştür.
- Orta Sınıf: Daha az mal ve servete sahip olsalar da çalıştıkları alanlar yüksek gelir, prestij ve otorite edinmelerinin kaynağıdır. Bu sınıf, üst orta ve alt orta olarak ikiye ayrılmaktadır.
- İşçi Sınıfı: Hiç mülkiyeti olmayan ya da çok az olan sınıftır. Çalışma alanları bedensel güce dayalıdır. Yaptıkları işlerle orta alt gelir grubuna dahil olma şansları olabilir.
- Alt Sınıf: Hiçbir mala, işe ve gelire sahip olmayan bu sınıf yoksul olarak tanımlanan sınıfı oluşturur.

Yukarıdaki sıralamaya bakıldığında ortaya çıkan tabloda ekonomik bir sınıflamanın olduğu görülmektedir. Bu sınıflamada mülkiyet değeri, aile mensubiyeti ile doğuştan gelen üst sınıf ayrıcalığı, bürokrasideki konum ve söz sahipliğinin önemli birer belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısı ile baştan sona hiyerarşik olarak katmanlaştırılan toplumların düzeni, eşitsizlik üzerine

kurulmuştur. Söz konusu hiyerarşinin en tepesindekiler en güzel yaşam koşullarına sahip olurken, en altta kalan sınıf hiçbirine sahip değildir. Ralf Dahrendorf (1990: 25) bu durumu şöyle açıklamıştır: *“Yaşam olanakları, eşit bir şekilde dağılmamaktadır. Bütün erkeklerin, kadınların ve çocukların aynı haklara ve imkanlara sahip olduğu bir toplum bulunmamaktadır. Herkesin aynı statüye sahip olduğu bir toplum da bulunmamaktadır. Muhtemelen böyle bir durumun gerçekleşmesi de olanaksızdır”*. Toplumsal sınıflar, tabakalaşmada olduğu gibi keskin çizgilerle ayrılmamakla birlikte, modern dönemlerin ortaya çıkardığı bir bölümlenme şeklidir. Buna bağlı olarak toplumdaki sınıflar ekonomik ve kültürel temellidir.

2. Toplumsal Hareketlilik

Toplumsal sınıfların üyelerinin konularının değişimi olarak değerlendirilen toplumsal hareketlilik kavramı, bireylerin ait oldukları sosyal gruptan bir diğerine geçişini ifade etmektedir. Söz konusu geçiş sosyoekonomik bir düzlemde gerçekleştiğinde dikey hareketlilik, sosyokültürel anlamda bir geçiş olduğunda ise yatay hareketlilik olarak değerlendirilmektedir. Öte yandan, bireylerin kendilerinden önceki kuşakların ait olduğu sosyal gruptan farklı bir sosyal grubun parçası olması ile birlikte ortaya çıkan durum, kuşaklararası hareketlilik olarak adlandırılırken, bireyin ait olduğu sosyal grup içerisinde farklı noktalara erişimi, kuşak içi hareketlilik olarak görülmektedir (Cansever ve Erol, 2016: 384).

Toplumsal hareketlilik konusunda önemli çalışmaları olan Pitirim Sorokin, literatüre yatay ve dikey toplumsal hareketlilik kavramlarını farklı bir biçimde kazandırırken, özellikle dikey hareketliliğe önem vermiştir. Dikey hareketlilik, Sorokin açısından yön bazlı olarak yükselme ya da alçalma, toplumsal etki açısından tırmanma ya da batma şeklinde gerçekleşmektedir. Bu dikey hareketliliğin niteliği iktisadi, siyasi ve mesleki tabakalaşma süreçleri ile belirlenirken, nicel olma durumu ise dikey hareketlilik gerçekleştiren toplumsal grup ya da birey sayısındaki yoğunluk ile açıklanmaktadır (Karakaya, 2016: 216).

Genel olarak ele alındığında, toplumsal hareketliliğe doğrudan etki eden unsurlar aşağıdaki şekilde sıralanabilecektir (Nazimuddin, 2014: 177):

- Ekonomik refah: Ekonomik gelirin belirlediği refah düzeyi, bireylerin toplumsal hareketlilik eğilimini şekillendirmektedir.
- Toplumsal yapı: Bir toplumun içerisinde bulunduğu genel durum, toplumsal hareketliliğinin belirleyicisidir.
- Başarı düzeyi: Özellikle bireysel anlamda elde edilen başarılar, doğal olarak bir toplumsal hareketliliğe de neden olmaktadır.
- Demografik nitelikler: Bireylerin doğuştan ya da daha sonradan sahip oldukları demografik nitelikler, kendiliğinden bir toplumsal hareketlilik eğilimi yaratmaktadır.
- Eğitim: Eğitim düzeyi toplumsal hareketlilikte en hızlı etkiyi yaratan faktörlerden biridir.
- İş/kariyer değeri: Bireylerin çalıştıkları iş alanları ve bu iş alanlarında elde etmiş oldukları prestij, toplumsal hareketliliğın önemli bir nedenini oluşturmaktadır.
- Bürokratik faktörler: Hukuki ve siyasi faktörler başta olmak üzere, bireylerin içerisinde buldukları bürokratik durum, toplumsal hareketlilik için güçlü bir dayanak olmaktadır.

Sıralanan unsurların hemen hepsi doğuştan ya da sonradan olmak kaydıyla, istemli ya da istemsizce toplumsal bir hareketlilik yaşanmasının başlıca nedenleridir. Bu yüzden, bireylerin kolektif olarak içerisinde buldukları her türlü durum, toplumsal hareketliliği beraberinde getirmektedir.

D. Toplumsal Eşitsizlik Yaklaşımları

Toplumsal eşitsizlik yaklaşımları literatürde, klasik dönem ve modern dönem olarak bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Literatür geneli incelendiğinde bu ayrıma gidilmesinin nedeni, toplumsal alanda yaşanan değişimlerin ve ekonomik şartların toplumu sıklıkla yeniden biçimlendirmesidir. Dolayısıyla, araştırmanın bu bölümünde toplumsal eşitsizlik yaklaşımları arasında klasik-modern dönem ayrımı benimsenmiştir. Ancak toplumsal eşitsizlik konusunda, klasik ve modern yaklaşımlardan farklı bir çizgide bulunan neoliberal düşüncelere de, ayrı bir başlıkta yer verme gerekliliği görülmüştür.

1. Klasik Dönem Toplumsal Eşitsizlik Yaklaşımları

Klasik dönem toplumsal eşitsizlik yaklaşımları içerisinde ön plana çıkan ve bu bölümde ele alınacak isimler: Karl Marx, Max Weber ve Emile Durkheim, konunun büyük ölçüde ekonomik ve toplumsal sınıf farklılıklarının boyutları ile ilgilenmişlerdir. Söz konusu kuramcıların yaklaşımları, ilerleyen dönemdeki diğer araştırmacı ve kuramcılar için de bir başlangıç noktası olmuştur. Başka bir deyişle klasik dönemin fikirleri, modern dönemde ortaya çıkan kuramların temellerini atmıştır.

a. Karl Marx: Toplumsal sınıflar

Karl Marx'ın toplumsal değerlendirmelerinde ön plana çıkan iki temel sınıf, burjuva ve işçi sınıflarıdır. Üretim araçlarını elinde tutan, süreci yöneten ve bundan rant elde eden sınıf burjuva iken, burjuvanın elindeki hammaddeyi satılabilir bir ürüne dönüştüren de işçi sınıfıdır. Bu iki sınıf arasında, mali anlamda bir ilişki bulunmakla birlikte aynı zamanda da bir mücadele söz konusudur. Bu mücadele, işçilerin devrimci yaklaşımlar ile burjuvanın elindeki güce karşı gelme çabasıdır. Fakat Marx'a göre, her ne kadar üretimin temelini işçi sınıfı oluştursa da, burjuvanın sahip olduğu ekonomik ve çoğunlukla da silahlı güç karşısında, bu devrimin gerçekleşmesi kolay gözükmemektedir (Marx, 2008: 28).

Karl Marx toplumsal eşitsizlik ile ilgili olarak, burjuvazinin ve sermaye sahiplerinin sahip olduğu gücün, işçiler ve toplumun geneli üzerinde yaratmış olduğu baskı ve bu baskının neden olduğu olumsuz etkilerden bahsetmektedir. Bu noktada sınıf kavramına odaklanırken, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin, sınıflar arasındaki sorunların temelini oluşturduğunu ifade etmektedir. Marx açısından üretim araçlarının sahibi olan toplumsal sınıf, toplumun değer yargılarını, kültürel değerlerini ve herhangi bir sınıfa dahil olma kriterlerini belirlemektedir. Fakat söz konusu toplumsal sınıfın sahip olduğu bu güç, aynı zamanda toplumsal eşitsizliği de beraberinde getirmektedir (İnce, 2017: 307).

Karl Marx, toplumsal sınıflara dair ilk değerlendirmelerinde düşük ücretli emekçiler, kapitalistler ve toprak sahipleri olarak bir ayrıma gitmiştir. Buna göre Marx'ın gelir düzeylerini önceleyen bir ayrımı tercih ettiği görülmektedir. Bu tür bir ayırım ile yine tabanda işçilere yer vermektedir. Fakat zaman içerisinde

toplumsal sınıfların oluşması ve tabakalaşmanın şekillenmesinde, burjuvanın belirleyici olduğunu ve gücü büyük ölçüde ele geçirerek bir eşitsizlik yarattığını ifade etmektedir. İşçilerin ise konumlarının değişmediğini, sürecin farklılaşan şartlarında kaybedenlerin işçiler olduğunu belirtmiştir (Marx, 2006: 775).

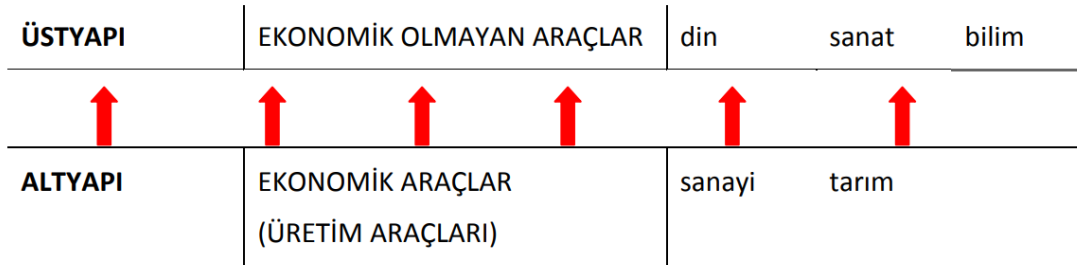
Toplumsal eşitsizliğin temelini, paranın değişimi ile ilgili olduğunu ifade eden Karl Marx, klasik iktisatçıların, paranın değişimi ile sadece iktisadi bir eşitsizliği açıklayabildiklerini, ancak gerçek anlamdaki toplumsal eşitsizliği açıklayamadıklarını savunmuştur. Başka bir deyişle toplumun yapısını büyük ölçüde belirleyen durum ekonomik ilişkilerdir, yani alt yapıdır. Marx, sanayi alanındaki değişim ve dönüşümün sermaye sahiplerinin gücünü arttırdığını, ancak onlara bu gücü sağlayan işçilerin ve halkın değerlerinin göz ardı edildiğini belirtmiştir. Friedrich Engels ile birlikte yürüttüğü çalışmalarda Marx, toplumun eşit bir düzende varlığını sürdürebilmesi için, mutlak olarak işçi sınıfının beklentilerinin karşılanması gerektiğini vurgulamıştır. Aksi takdirde, eşitlik kavramı gerçekçi bir şekilde öne sürülemeyecektir (Özkurt, 2021: 6-7).

Karl Marx'ın geliştirmiş olduğu ekonomi kuramı, temel olarak sosyalist bir devrimin, özel mülkiyeti ortadan kaldırmasının önemi üzerine kurulmuştur. Çünkü Marx, bu tür bir devrimin ortaya çıkış nedenini toplumsal eşitsizlik olarak görürken, yine bu tür bir devrimin, toplumsal eşitsizliğe son vereceğini düşünmüştür. Söz konusu kuramında, eşitsizlik algısının işin niteliği ve verilen emeğin karşılığının alınamaması ile ilgili olduğunu öne sürmüştür. Toplumdaki eşitliğin tüm işçilerin haklarının eşit bir şekilde verilmesi kadar, özel mülkiyet sahiplerinin sınırsız güçlerinin ortadan kaldırılması ile de ilintili olduğunu iddia etmiştir (Nilsson, 2020: 2-3).

Marx'ın kuramına göre emek ve emek gücü birer önemli değerdir. İşçi sınıfı, sadece üretim gerçekleştirmemekte, tüm dünyadaki yaşamın sürdürülebilirliği açısından bir değer de üretmektedir. Fakat burjuva, bu emeğin asıl sahibi gibi hareket etmekte ve bu emek üzerinden en yüksek rantı elde ederek, işçinin emeği karşısında bir eşitsizlik yaratmaktadır. Bir bakıma burjuva, birikmiş emeğin toplamını kendi hesabına geçirmektedir. Bu şekilde işçi sınıfını asıl hakkı olandan mahrum bırakarak, onu sürecin dışına itmeye çalışmaktadır (Marx, 2011: 105). Burada burjuva elde ettiği emeğin rantı sayesinde kazanımlarını kendisine ait olarak göstermekte, rantın asıl sahibi olması gereken

tarafı değersizleştirerek sürecin yalnızca çıktı boyutuna odaklanmaktadır. Bu durum, burjuva-işçi çatışmasının ve toplumsal eşitsizliğin farklı bir boyutunu ifade etmektedir.

Öte yandan Karl Marx, toplumsal eşitsizliğin, toplumsal tabakalaşmanın ve sınıflar arasındaki ayrımın belirginleşmesi açısından, altyapı-üstyapı ayrımını ön plana çıkarmıştır. Söz konusu ayrımı yaparken, altyapının tamamıyla emek ve üretim olarak düşünülmesi gerektiğini belirtmiştir. Üstyapı ise hukuk ve siyaset ile şekillenmektedir. Marx'ın bakış açısına göre toplumun kökenini besleyen unsur, işçilerin emeğidir ve üstyapının niteliği, altyapının niteliği ile ölçümlenmektedir. Bir bakıma, üstyapının benimsediği ve sahip çıktığı hukuk, ideoloji, siyaset vb. unsurlar, altyapının yarattığı kaynaklardan beslenerek güçlenmektedir (Çınar, 2018: 3). Bu nedenle de Marx, toplumun mevcut formunun yapısal şekillenmesinde, altyapının üstlendiği ağır sorumluluğun varlığına işaret etmekle birlikte, üstyapının sistemi kontrol etmesinin aslında bir eşitsizlik yarattığını da dolaylı olarak öne çıkarmaktadır.

Şekil 2. Marx'ın Altyapı-Üstyapı Ayrımında Belirleyici Unsurlar

Kaynak: (Terzi, 2016: 19).

Şekil 2 üzerinde de gösterilmiş olduğu üzere Marx için toplumsal yapının belirlenmesi, altyapının varlığı, üretkenliği ve topluma olan katkıları ile büyük bir önem arz ederken, altyapı üstyapının şekillenmesine yardımcı olan faktör olarak ele alınmaktadır. Fakat Marx'a göre altyapıyı oluşturan bireyler ve unsurlar var olmadıkça, üstyapının sürdürülebilirliği asla mümkün olmayacaktır. Her iki yapının birbirine olan etkisi kabul edilse de, sistemin belirleyicisi kesin olarak altyapının emeğidir (Kale ve Nur, 2016: 47).

Toplumsal eşitsizlik konusunda, altyapı-üstyapı ayrımını önemli bir yerde tutan Marx için, toplumun altyapısında yer alan bireyler, her ne kadar üst yapının sisteminin işleyişinde gerekli olan zemini oluştursalar da, bekledikleri şekilde

haklarını elde edememektedirler. Aksine kendilerinin yarattığı zeminin üzerine inşa edilen sistemin çıktılarında, üstyapıyı oluşturan bireyler ve gruplar faydalanmaktadır (Omoyibo, 2012: 25).

b. Max Weber: Statü grupları ve sınıf

Max Weber, sosyal statü ve sınıf ayrımına bağlı olarak ortaya koyduğu toplumsal eşitsizlik modelinde, bireyin yaklaşımlarının ve çabalarının önemine dikkat çekmiştir. Burada bireylerin sınıfsal olarak ilerlemesi ya da gerilemesi, özellikle ekonomik anlamda kendilerini geliştirmek için göstermiş oldukları çaba ile doğru orantılıdır. Fakat aynı durum, statü açısından geçerli değildir. Çünkü burada ekonomiden ziyade, daha çok toplumsal normların yaratmış olduğu kalıplaşmış olgular ön plana çıkmaktadır. Bu kalıplaşmış olgular, bireylerin kendilerine dayatılan bir statü grubunun içerisinde, eşitlikten uzak bir biçimde konuşlanmalarına neden olmaktadır (Jones, 2011: 734-735).

Sınıf ve statü arasında önemli bir ayrımın olduğuna dikkat çeken Weber, gelir dağılımı, kültürel yaklaşım ve davranış kalıplarının, bu konudaki belirleyici unsurlar olduğunu ifade etmiştir. Weber açısından toplumsal sınıflandırma belirli bir şeyi temsil ederken, insanların oluşturduğu toplumsal organizasyonların ve sosyalleşmenin de başka bir şeyi temsil ettiğini belirtmiştir. Toplumsal sınıfların değerlendirilmesi aşamasında, bireylerin hayatlarını ne şekilde kazandıklarının önemine değinen Weber, statüyü kazanılan hayatın nasıl yaşandığının bir yansıması olarak anlamlandırmıştır (Bögenhold, 2001: 839).

Sınıf içerisinde yer almanın, bireyler açısından taşımış olduğu kritik değere atıfta bulunan Weber, bu kavramın ötesinde, toplumsal tabakalaşmanın yaratmış olduğu toplum yapısını da irdelemektedir. Fakat Weber'e göre tabakalaşma, karmaşık bir toplumsal ilişkiler ağına neden olmakta, sosyal grupların arasındaki dengeyi bozmakta ve taraflar arasında çakışan boyutları ortaya çıkarmaktadır. Tabakalaşma, statüyü de belirlemesi dolayısıyla aslında ayrımcı ve toplumun parçalarını birbirinden koparan, aralarına mesafe koyan bir niteliğe sahiptir (Aydın, 2018: 255).

Genel olarak Max Weber, sınıfların belirlenmesinde kazanç düzeylerinin etkili olduğunu öne sürmektedir. Kazançları en düşük seviyede olan işçi sınıfı, tek bir kategori dahilinde ele alınırken, toplumun gelir düzeyi giderek artan

kısının kendi içlerinde kategorilere ayrılmaları söz konusudur. Kullandığı terminoloji açısından kategoriler son derece önemlidir. Çünkü Weber için sınıflar, herhangi bir şekilde sosyal topluluk olarak ele alınamayacaktır. Aksine, sınıflar birer kategori olarak ortak karakteristik özelliklere göre değerlendirilen insanlar toplamı olarak ele alınmalıdır. Eğer bu kategoriler arasında bir ortak hareket etme içgüdüğü ve davranışı olursa sınıflardan bahsedilebilecektir (Weber, 2012: 293-295). Bu görüntüden, Weber'in sınıfları yukarı doğru gidildikçe bölüştürdüğünü ve bu şekilde toplumun içerisindeki eşitsizliklerin de giderek derinleştiğini anlamak mümkündür.

Max Weber, toplumun şekillenmesi ve toplumsal eşitsizliklerin oluşumu konusunda, ekonominin tek belirleyici unsur olduğu düşüncesini kabul etmemektedir. Fakat ekonomi, büyük ölçüde sosyal düzenin belirleyicisidir. Her ne kadar toplumsal yapının kendi içerisinde yaratmış olduğu farklılıklar ve eşitsizlikler olsa da, bunların sınırlarının çizilmesi ve hatlarının keskinleştirilmesi için Weber, ekonomik unsurların belirleyiciliğinin var olduğuna inanmaktadır. Bu süreçte toplumsal yapıdaki bozuklukların hangisinin/hangilerinin, ekonomi tarafından belirlenen ya da yalnızca ekonomiyle ilgili olduğu konusunda bir cevap bulmaya çalışmaktadır (Weber, 2008: 93-282).

Bir başka açıdan ele alındığında Max Weber, toplumsal farklılaşma ve eşitsizlik temelinde güç ve otorite ilişkilerinin dağılımının bulunduğunu dile getirmektedir. Fakat burada güç olarak ele alınan kavram, herhangi bir biçimde ekonomik gücü ifade etmemektedir. Ekonomik güç başka alanlardaki güç unsurları karşısında etkisiz kalabilmektedir; hatta bunun ötesinde her zaman otoriteyi sağlamamaktadır. Bu nedenle de ekonominin ve buna bağlı olarak kapitalizmin varlığı, sınıflar arasındaki dengeleri değiştirme ya da şartları belirleme konusunda yeterli olmamaktadır. Güç konusunda eksik kalan işçi sınıfı, dengeleri değiştirme ve eşitsizlikleri ortadan kaldırma konusunda en etkisiz taraf olarak dikkati çekmektedir (Weber, 2014: 269).

Max Weber, toplumun sınıflara ayrılmasında etkisi olduğuna inandığı ve insan davranışlarını da bu vesile ile incelediği, bir ideal tip yapılanmasından bahsetmektedir. Buna göre Weber'in dile getirdiği ideal tip yapılanması, aşağıdaki dört unsurdan oluşmaktadır (Çamlı, 2020: 16):

- Amaç-rasyonel eylem: Bireylerin sadece kendi çıkarlarına odaklı olarak, çevresel nedenlerden bağımsız hareket etmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır.
- Değer-rasyonel eylem: Bireylerin çocukluk dönemlerinden itibaren içinde buldukları toplumsal yapı ile birlikte edindikleri değerlere paralel olarak kendini göstermektedir.
- Duygusal eylem: Bireylerin anlık bir şekilde duygusal olarak, rasyonel duruma bağlı olmadan sergiledikleri davranışlardır.
- Geleneksel eylem: Bireylerin herhangi bir sorgulama içerisinde bulunmadan, geleneklerinin getirilerine göre içgüdüsel olarak gösterdikleri davranışlar bütünüdür.

Sıralanan bu eylemler Max Weber'in, toplumun şekillenmesi konusundaki yaklaşımlarının da temelini oluşturmaktadır. Çünkü toplumun eşit ve adil bir biçimde şekillendirilmesi için mutlak olarak değer-rasyonel eylem tipinin var olması gerekirken, daha çok amaç-rasyonel eylem tipi benimsenmektedir. Özellikle bürokratik ve ekonomik anlamda amaç-rasyonel eylem tipine yönelim ile birlikte, toplumun sınıfları arasında derin farklılıklar oluşmaktadır. Siyasilerin bu tür bir eylem tipi ile hareket etmesi, toplumun işçi yoksul sınıflarından uzaklaşmasına neden olurken, sermaye sahibi olanlar ile daha yakın ilişkiler kurmasına imkân sağlamaktadır (Zeybekoğlu ve Alkan, 2021: 677).

c. Emile Durkheim: Zorunlu iş bölümü

Toplumsal eşitsizliği farklı bir açıdan değerlendiren Emile Durkheim, paylaşımı ön plana çıkararak adaletsiz bir sistemin ortadan kaldırılabilceğini savunmuştur. Bunun çözümünün de, toplumsal iş bölümü olduğunu ifade etmiştir. Bu açıdan iş bölümü, çalışan bireyler için üretim niteliklerini geliştirme fırsatı yaratırken, toplumun birlikte düşünsel ve maddi gelişimini de beraberinde getirmektedir. Bu niteliği ile Durkheim'ın görüşleri, çalışma yaşamı üzerinden toplumun genelinde etkili olması beklenen bir ahlaki etki yaratmaya odaklanmaktadır. Eşitsizliği ortadan kaldırmaya yönelik olarak, vurgusu yapılan sosyal mevzuat ve sosyal politikalar, toplumsal işlevin eşitlik ilkesi dahilinde sürdürülmesine yardımcı olmaktadır (Şeker, 2020: 22).

Emile Durkheim araştırmalarında toplumsal dayanışmanın, eşitlik algısının bozulmasının önünde önemli bir engel olacağını belirtmiştir. İş bölümü ile söz konusu olan paylaşma, dayanışma ve kolektif hareket etme bilincinden yola çıkarak, toplumun bireylerinin birinin diğerinden daha üstün olmadığı, aslında hepsinin toplumun ortak faydasına odaklı olarak hareket ettiği düşüncesini ortaya koymaktadır. Böylelikle toplumdaki iş bölümünün, toplumun çıkarlarına hizmet etmede ne kadar değerli ve etkili sonuçlar doğuracağını vurgulamaktadır (Taş, 2020: 445-446).

Toplumsal eşitsizlik konusunda Durkheim, eşitliğin ve dayanışmanın ahlak ile olan etkileşimini sürekli olarak ön plana çıkarmaktadır. Dayanışma ve düzenleme ya da kurallar, ahlakın iki temel yönü ve aynı zamanda iki ayırt edici özelliğidir. Ahlak toplumsal dayanışmadan ayrılamaz, bir anlamda onunla örtüşür ve bu dayanışmaya göre değişir. Ahlakın yokluğu, tüm toplumsal yaşamın yok olmasına neden olur ve bunun sonucunda, toplumun birlikte hareket etmek ve birbirine inanmak için herhangi bir nedeni kalmaz (Gofman, 2018: 26).

Emile Durkheim'a göre, toplumsal eşitsizliğin yaşanmasına neden olan kolektivite eksikliği vb. sorunların temelinde, anomi olarak adlandırılan ve toplumsal organlar arasındaki ilişkilerin düzensizliğini ifade eden kavram yer almaktadır. Bir toplumda anominin varlığu aşağıdaki sorunları beraberinde getirmektedir (Durkheim, 2006: 269):

- Toplumun bireyleri arasında güvensizlik, tartışma ve çatışma.
- Aile kurumunun genel yapısının bozulması.
- Toplumun bir arada tutan sistemin parçalarının işlevsiz hale gelmesi.
- Bireylerin bunalım etkisi ile intihara yönelmesi.
- Fiziksel olmaktan ziyade, mental olarak ortaya çıkan anatomik hastalıklar.
- Bireysel, toplumsal ve kurumsal anlamda yaşanan kalıcı nitelikteki krizler.

Durkheim için anomi, toplumun bireylerinin birbirine yakınlaşmasına, destek olmasına ve eşitsizliğe neden olan unsurların ortadan kaldırılmasına engel olan düşünce ve davranışların toplamını ifade etmektedir. Anomi sadece belirli bir birey ya da toplum ile sınırlı kalmayacak aynı zamanda etki sınırlarının genişleyebileceğini de göstermektedir.

Emile Durkheim (2018: 161), toplumsal eşitsizliğin ortadan kaldırılması ve herkesin birbiri ile yakın ilişkiler kurması için mutlak olarak bir iş bölümü oluşturulması gerektiğini dile getirmiştir. Buna bağlı olarak da, mekanik ve organik dayanışma kavramlarını kullanmıştır. Mekanik dayanışma bireyi doğrudan, hiçbir aracı olmaksızın toplumla bağlantılı hale getirmektedir. Bu da, bireylerin birbirlerine ve topluma eklemelenmeleri ile birlikte, güçlü ve kolektif bir toplumsal yapının oluşmasına imkân vermektedir. Organik dayanışmada ise bireyler toplumu oluşturan parçalara eklemelenmek için toplumsal oluşumlara katılım sağlamaktadırlar. Bu dayanışma biçimiyle toplum, özel bağların birleştirdiği değişik ve özel işlevlere sahip olmaktadır.

Öte yandan Durkheim (2006: 269), toplumsal eşitsizliklerin, sınıflardan ziyade bireylerin birbirlerinden uzak durma eğilimleri sonucu ortaya çıktığını ve bunun kabul edilemez olduğunu ifade etmektedir. Toplumun birbiriyle uyumlu parçalar halinde hareket etmesi için karşılıklı özveri, dayanışma ve toplumsal yapıya bağlılık duygusunun var olması şarttır ve bu duyguların da, ahlaki nitelikler ile beslenmesi gerekmektedir. Özellikle de ahlaki değerler, toplumun tüm bireylerinin etrafında, büyük ölçüde birleşeceği koşullar ile şekillendirilmelidir. İster ekonomik, ister kültürel, isterse din temelli olsun, Durkheim açısından her toplum, ahlâkî bir birliktir.

Her ne kadar Durkheim için mekanik ve organik dayanışmanın ortaya çıkarmış olduğu bütünleştirici bir toplumsal yapı söz konusu olsa da, kolektif düşünmenin ve hareket etmenin bir baskı aracı olduğunu söylemek de mümkündür. Durkheim (2006: 326), bu konuda bireylerin mekanik ya da organik olarak toplumla bütünleşmesinin, bireyi somut bir varlık haline getirdiğini, onu çevresiyle ortak hareket etmek için teşvik ettiğini ve hatta, bu kolektif yapının bireyin yaşamına yön vermede son derece etkili olduğunu ifade etmektedir. Bu şekilde bağımsız, özerk gerçekliklerin varlığının giderek ortadan kalktığını belirten Durkheim, bu sayede toplumun tamamıyla dayanışma odaklı düşündüğünü ve bunun, toplum yaşamının sınırlılıklarını belirlediğini dile getirmektedir.

2. Modern Dönem Toplumsal Eşitsizlik Yaklaşımları

Modern dönem toplumsal eşitsizlik yaklaşımları içerisinde ön plana çıkan ve bu bölümde ele alınan isimler; Pierre Bourdieu, Henry A. Giroux ve Michael W. Apple konunun büyük ölçüde modern ekonomik değişim ve dönüşümlere dayalı boyutlarına odaklanmışlardır. Söz konusu kuramcıların yaklaşımları, geçmişten gelen ve özellikle toplumsal eşitsizliklere ekonomi odaklı bakan kuramları bir adım öteye taşımış ve değişen sosyoekonomik şartlara odaklı olarak şekillendirilmiştir.

a. Pierre Bourdieu: Sermaye olgusu

Pierre Bourdieu, toplumdaki eşitsizlikleri açıklamak için, sıklıkla sermaye kavramının üstünde durur. Çünkü O'na göre, sermayenin elde edilmiş biçimi ve miktarı, toplumun bireyleri arasındaki farkların netleşmesi ve keskinleşmesine yardımcı olmaktadır. Bir başka deyişle, sermayenin kimde olduğu ya da olmadığı, kimin alt kademede kimin üst kademede olduğunu gösterirken, bu farkın ortaya çıkardığı tablo, toplumun eşitsizlik düzeyinin de belirleyicisi olmaktadır (Yarar, 2011: 130).

Pierre Bourdieu açısından, sermayenin baskısı toplumda rahatsızlık yaratıyor ve eşitsizlikleri derinleştiriyorsa, egemen olan güce karşı söz konusu eşitsizlikleri gidermek için ortak bir mücadele verilmesi gerekmektedir. Bu noktada ulus-aşırı bir direnişten bahseden Bourdieu, bu konuda sendikaların varlığını bir örnek olarak göstermektedir. Sendikaların dünya genelindeki işçi topluluklarını sadece lokal olarak ele almamaları gerektiğini, bunun ötesinde evrensel olarak da bir değerlendirmenin elzem olduğunu ve ortak bir politika ile hareket edilmesine ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle tabanda daha da derinleşen toplumsal eşitsizliğe, bu tür bir kolektif hareket ile tepki gösterilebilecektir (Bourdieu, 2015: 54).

Sınıfların ve toplumsal kademelerin, sermaye ile birlikte toplumsal eşitsizliği ortaya çıkaran etkilerini araştıran Bourdieu, sermayenin önemine değinmiş ve dört farklı sermaye türünün etkisinden bahsetmiştir (Skopek, 2015: 33-35):

- Sosyal sermaye: Bireysel ve toplumsal olarak sahip olunan değer ile elde edilen sermaye türüdür.

- Ekonomik Sermaye: Elde var olan ya da elde edilmesi mümkün olan ekonomik kaynaklara dayalı sermayedir.
- Kültürel Sermaye: Bireyin ve toplumun geçmişinden gelen ve bugünkü değerlerini şekillendiren sermaye türüdür.
- Simgesel Sermaye: Her bir birey ve toplum için sahip olunan herhangi bir sermayenin, tam olarak ne anlam ifade ettiği ve değerinin ne kadar az ya da çok olduğunu ifade eden sermayedir.

Bourdieu'nun değerlendirmeleri, bilindik sermaye unsurlarının dışında bireysel ve toplumsal algılamaların, toplumsal eşitsizliği şekillendirdiğini göstermektedir. Fakat bu eşitsizlik, algılamaların farklılığıyla birlikte toplumsal bir tabakalaşmayı da körükleyebilmektedir. Özellikle de ekonomik ve kültürel sermaye, toplumun bireyleri arasındaki farklılıkların daha da görünür olması açısından, önemli bir etmen olmaktadır. Toplumsal sınıfın kültürel alanla kurduğu ilişki, Bourdieu'nun analizlerinin odak noktasını oluşturmaktadır.

Bu yüzden Pierre Bourdieu, toplumsal eşitsizlikleri açıklamak ve ortaya genel bir görünüm koymak için, araştırmalarında kültürel sermaye ile sosyal sermayeye daha fazla yer vermiştir. O'na göre kültürel sermaye, cisimleşmiş, nesneleşmiş ve kurumsallaşmış olarak ele alınmalıdır. Beden ve zihnin kültürü yansıtmaya şekli cisimleşmiş olma durumunu ifade etmektedir. Resimler, kitaplar, sözlükler, enstrümanlar, makineler vb. fiziki unsurlar olup, nesneleşmiş olmanın temsilidirler. Son olarak ise eğitimin niteliği, kurumsallaşmış olma durumunu göstermektedir (Bourdieu, 2016: 47).

Eğitimin, toplumdaki sınıf farklılıkları açısından önemli olduğunu belirten Bourdieu'ya göre, bireylerin eriştikleri eğitim düzeyi, toplumun geri kalanı üzerinde bir nüfuz ve iktidar kurmada en önemli etmendir. Özellikle de sermayeyi, üretim araçlarını ve toplum için faydalı olan iktisadi konuları kontrol etmeyi bilenler, bu şekilde kendilerinin dışında kalan toplum üyelerini de kontrol etmektedirler. Eğitim düzeyi yüksek olan bireyler, elde ettikleri bilgi birikimi ile öncelikle kendilerine fayda sağlamaktadırlar (Bourdieu, 2016: 86). Yine de eğitim hayatındaki belirli durumlarda, toplumsal ayrışmanın farklı bir boyutu vardır. Buna göre alt sınıflardan gelen öğrencilerin genellikle teknik eğitimlere yönlendirildiklerini, orta sınıflardan gelen öğrencilerin ise iktisadi ve mali

bölgümlere yönlendirildiklerini dile getirmektedir (Bourdieu, 2017: 233-234). Bourdieu bu tespiti ile alt sınıflardan gelen öğrencilerin, tipik birer işçi sınıfı üyesi olduklarına işaret etmektedir. Orta sınıftan gelen öğrenciler ise daha çok yönetim ve idare alanlarında eğitilmektedir. Bu durum ilerleyen zaman diliminde toplumsal sınıfların arasındaki mesafenin daha da derinleşmesine bir zemin hazırlamaktadır.

b. Henry A. Giroux ve Michael W. Apple: Neoliberalizm

Henry A. Giroux neoliberal politikaların, toplumun ayrışması ve özel sektör - kamu sektörü farklılığının özel sektör lehine oluşmasını, toplumun geri kalanı için önemli bir tehdit olarak görmektedir. Buna göre toplum, özel sektörün ve küresel şirketlerin sunmuş olduğu imkanların ve getirilerin bir parçası olmadığı süre zarfında, gelir düzeyi gerilerken ve sahip olduğu hakları kaybederken, sınıfların arasındaki mesafe de giderek artmaktadır. Böylece küresel şirketler ve onların destekçileri dünyanın sunduğu imkanlardan faydalanırken, toplumun büyük bir bölümü, doğal hakları da dahil olmak üzere birçok hakkından mahrum kalmaktadır (Uçkaç, 2019: 801).

“The Terror of Neoliberalism” adlı eserinde Henry A. Giroux (2017: XVII), bu tür politikaların, orta sınıfı kenara itmek sureti ile tamamıyla yüksek gelirli sınıfa odaklandığını ve yoksul sınıfların en fazla zarar görenler olduğunu ifade etmiştir. Giroux için esas önem arz eden konu, vergi paylaşımındaki dengesiz dağılımdır. Orta gelirli ve yoksul sınıfların hak ettiklerini dahi elde edemedikleri bir ortamda, üzerlerindeki artan yükün kaldırılması zor bir hale gelmekte ve sorunun boyutları daha da artmaktadır.

Konuyu aynı biçimde neoliberalizm özelinde ele alan Michael W. Apple, toplumsal eşitsizlik hakkındaki yaklaşımında, eğitim sektörünü ön plana çıkarmaktadır. Apple için eğitim, neoliberalizmin eşitsizlikleri körüklediği en belirgin alanlardan biridir. Neoliberal politikalar, eğitim alanında gelir düzeyi yüksek olan bireyler için daha fazla imkân sunarken, bundan ancak gelir düzeyi düşük olmasına karşın başarılı olan bireylerin yararlanmasına fırsat vermektedir. Bunun dışında kalan ve kamuya ait olan eğitim kurumlarında, eğitim standartlarının ve sunulan teknik imkanların düşük olması, eşitsizliklerin giderek derinleşmesine neden olmaktadır (Apple, 2018: 60-64).

Öte yandan Michael W. Apple, eğitimin endüstriyel bir nitelik kazanmasının da, öğrenciler arasında bir eşitsizlik yarattığını dile getirmiştir. Buna göre eğitim sektörünün, öğrencileri birbirlerinden ayırt etmek ve seçmek için tercih ettiği sınav sistemi, testler vb. mekanizmalar, başarılı olan ile başarılı olamayanın arasındaki makası açmıştır. Açılan makas, gereken şartları karşılayamayan bireylerin sistem dışına çıkarılmasına neden olurken, gereken şartları sağlayan bireylerin, toplumun içerisinde ait olduğu sınıf, tabaka gibi oluşumlardan ayrılmasını da sağlamıştır. (Carrero ve Cunningham, 2016: 132-133).

3. Neoliberal Toplumsal Eşitsizlik Yaklaşımları

Toplumu kapitalist piyasanın bir parçası olarak ele alan neoliberal politikalar, refah devleti sisteminin karşısında yer almaktadırlar. Çünkü refah devleti sistemi, kapitalizm koşullarında, toplumsal eşitsizliklerle mücadele etmeyi amaçlayan bir kamu politikası olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bu politikanın ana çizgisini piyasadan bağımsızlaşmak oluşturmaktadır ve ne kadar piyasadan bağımsız hale gelirse, sosyal devlet de o kadar işlevini yerine getirmiş olacaktır. Böylece işgücü piyasasındaki konumlarından bağımsız olarak insanlar, belli bir yaşam standartına sahip olabileceklerdir. Fakat neoliberal yaklaşıma göre, kapitalist piyasa ilişkileri ekonomik büyümenin yanında, bireysel özgürlükleri de koruduğundan, hiçbir koşulda bireyin piyasadan bağımsızlaştırılmaması gerekmektedir. Toplumsal eşitsizlik konusunda, klasik ve modern yaklaşımların aksine, farklı bir bakış açısına sahip olan neoliberal yaklaşımlara, kurucu isimleri: Friedrich A. Hayek, Robert Nozick ve Milton Friedman başlıkları altında yer verilmiştir.

a. Friedrich A. Hayek: Kapitalizmin işlevi

Hayek'in bakış açısına göre piyasa toplumu, sadece iktisadi ilişkilerin yaşandığı bir alan olmamalı, aynı zamanda 16. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar gelişim gösteren bir uygarlık olarak değerlendirilmelidir. Bu uygarlığın temelini ise bireysel özgürlükler oluşturmaktadır. Bireylerin sahip oldukları öz değerlere bağlı olarak ortaya koydukları tercihler, onların yaşam şeklini belirlemektedir. Çünkü dinamik bir toplum ancak bu şekilde varlığını koruyacaktır. Bu yüzden Hayek için son derece dinamik bir sistem olan

kapitalizm, bu dinamizmini içinde barındırdığı toplumsal eşitsizlik ile sağlamaktadır (Saunders, 1990: 51). Buna göre toplumsal eşitsizliğin, kapitalizme dinamizm kazandıran bir işlevi vardır. Toplumda var olan gelir eşitsizliğinin ortadan kaldırılması, ekonomik ve toplumsal açıdan ilerlemeyi durduracağı gibi, yeniliği ve girişimciliği de yavaşlatmaktadır. Oysaki, kapitalizm uzun vadede herkesin yaşam standartını bir üst seviyeye taşımaktadır. Bugün yoksul olan bireylerin yaşam standardı, daha önceki kuşaklara göre daha iyi bir durumdadır.

Toplumları hareketli sütunlara benzeten Hayek'e göre, bu sütunların alt ve üst katmanlarında insanlar bulunmaktadır. Söz konusu sütunlar ileri doğru hareket ettiğinde, bu harekete toplumun tümü dahil olmaktadır. Dolayısıyla iktisadi büyümenin gerçekleştiği bir toplumda, eşitsizlik sadece bu büyümenin bir bedeli olarak değerlendirilmez (Saunders, 1990: 48). Bu bağlamda kapitalist sistemde toplumun tüm üyelerinin ortak çıkarları vardır ve yapılacak eşitlikçi kamusal düzenlemeler, özgürlüğü yok etmek anlamına gelmektedir. Çünkü eşitlik, beraberinde tekdüzeliği, buna bağlı olarak da totalitarizmi getirmektedir (Hayek, 1995: 108).

Hayek'e göre, toplumda eşitliği tam anlamıyla sağlamak mümkün değildir. Ayrıca toplumun çoğunluğu da eşitlikten yana durmamaktadır. Eşitsizlikten ziyade, asıl olarak insanları felakete sürükleyen, eşitlikçi sosyalizm idealidir. Çünkü eşitlikçi yaklaşımlar, insanların ve toplumların gelişimini engellemektedir (Ataay, 2016: 136). Öte yandan sosyalizm eşitlik değil, sadece daha adil bir bölüşüm vadetmektedir. Bu da, daha fazla eşitlik anlamına gelirken, uygulandığında, zenginlerin varlıklarına el koymak şeklinde olacaktır (Hayek, 1995: 120). Bu sosyalist sistemde merkezi otorite, zenginlerden ne kadar alınacağı, alınanların nasıl paylaşılacağı, kime ne kadar verileceği gibi bölüşüm unsurlarına tek karar verici olacağından, iktidarı elinde tutanlar, bir diktatörlük sistemi ortaya koyacaklardır (Hayek, 1996: 118).

Hayek açısından, toplumdaki eşitsizlikler sosyal adalet düşüncesini ortaya çıkarmamalıdır. Rekabete dayalı kapitalist sistem, uyum sağlayamayan bireyler için eşitsizlikleri beraberinde getirerek yıkıcı bir etki yaratsa da, bu durum hoş görülmelidir. Çünkü bu, toplumsal ilerlemenin ve iktisadi büyümenin doğal bir sonucu olarak kabul edilmelidir. O'na göre, sosyal adaleti sağlama amacıyla devletin yaptığı müdahaleler, adaletsizliğin bizzat kendisidir. Örneğin işçiler için

yapılan müdahaleler piyasanın oluşturduğu kendiliğinden düzeni bozarak, özgürlüğe saldırmak ve ayrımcılık yaratmak anlamını taşımaktadır. Sosyal adalet düşüncesi, mülk sahiplerine duyulan kıskançlığın yarattığı bir serap olmakla birlikte, hiçbir zaman hayata geçmesi mümkün olmayacaktır (Hayek, 1996:102).

Hayek'in hedefinde olan en temel kamusal düzenleme ise sosyal güvenlik sistemidir. Ancak güvenlik, 'sınırlı' ve 'mutlak' olmak üzere iki anlam taşımaktadır. Bireysel özgürlükler ile çatışmayan sınırlı güvenlik, fiziki olarak eksikliklerin giderilmesi ve yaşamsal faaliyetlerin sürdürülebilmesi için asgari düzeyde katkı sağlanmasını kapsamaktadır. Diğer taraftan, mutlak güvenlik anlayışı ise sosyal refah rejimlerinde görülmekle beraber, bireyi piyasadaki konumundan bağımsız hale getiren düzenlemeleri içermektedir. Bu sistem bireysel özgürlükleri yok sayarak, özgür toplumun karşısında yer almaktadır (Yayla, 2014).

b. Robert Nozick: Sosyal adalet

Nozick'in eşitsizlik konusunda ortaya koyduğu en temel düşüncesi, toplumsal eşitsizlikle sosyal adalet arasındaki bağı koparmak yönündedir. Çünkü refah devletini savunan reformist akımlar, toplumsal eşitsizliği sınıfsal sömürü ilişkisi üzerinden değil, adil bölüşümün olup olmadığı üzerinden değerlendirerek sosyal adaleti öncelmişlerdir. Sosyal adalet sistemini savunan en önemli isimlerden biri olan John Rawls "Adalet Kuramı" isimli çalışmasında, toplumun sosyal adalete olan inancına zarar verecek boyuttaki eşitsizliklerin demokratik toplumlarda var olamayacağını ifade etmiştir.

Rawls'a göre modern demokrasilerde bireyin hangi toplumsal konumda dünyaya geldiğinin bir önemi yoktur, çünkü toplumsal konumu ne olursa olsun herkes eşit yurttaşlık hakları ile aynı özgürlüklere sahip olacak ve ekonomik kaynaklardan da eşit olarak faydalanacaktır. Eşitlik ilkesi ve fark ilkesi demokratik yönetimlerde bir arada yer almaktadır. Bu ilke doğrultusunda, toplumda küçük bir grup sahip olduğu vasıflar ve çalışmaları karşılığında, toplumun geri kalanına göre daha iyi yaşam koşullarını elde edebilmektedirler. Fakat zengin ve yoksul arasındaki makasın açılması sonucu toplumun büyük çoğunluğunun yaşam koşullarının kötüleşmesi ile aradaki farkın derinleşmesi, toplumdaki sosyal adalet inancına zarar verecektir (Saunders, 1990: 47).

Neoliberal dünya görüşü tam olarak, bu sosyal adalet anlayışının karşısında yer almaktadır. Nozick açısından sosyal adalet, toplumdaki küçük bir grubun, ülkenin kaynaklarının büyük bir bölümüne sahip olması ile salt açıklanamaz. Toplumda ortaya çıkan bu eşitsizliğin adaletsizliğe neden olduğu da söylenemez. Çünkü sosyal adaletin alanı, bölüşüm ile ilgili değil, elde edilmiş olan servetin yasal bir hak olup olmamasıyla ilgilidir. Buna bağlı olarak, sosyal adalet duygusunu zedeleyecek bir toplumsal eşitsizlikten bahsetmek için, ortada, haksız ve meşru olmayan yollardan kazanılmış bir servetin söz konusu olması gerekmektedir (Saunders, 1990: 49). Dolayısıyla toplumda var olan eşitsizlikler ne kadar derin olursa olsun, sosyal adalet ile beraber aynı potada erimemektedir.

Fırsat eşitliği konusunda Nozick, bunu sağlamanın iki yolu olduğundan bahsetmektedir. Birinci yol, fırsat açısından daha şanslı olanların durumunu kötüleştirmek, ikinci yol ise daha şanssız olanların durumunu iyileştirmektir. Bireyler arasındaki fırsat eşitsizliğini sonlandırmak için ikinci yol tercih edilirse, bu, toplumsal kaynakların kullanılarak daha şanslı olanların durumunun kötüleşmesi anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, varlıklarının bir kısmının ellerinden alınmasıdır. Ancak bir grubun eşit fırsatlara ulaşmasını sağlarken, diğer grubun sahip olduğu varlıklara el konulması söz konusu olamaz. Dolayısıyla toplumda fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla yapılması gereken, insanları, varlıklarının bir kısmını vermeye razı etmektir (Nozick, 2006: 303).

Nozick'e göre, eşitlik ve kişinin kendine saygısı arasında bir ilişki kurulabilir. Kıskanç insanlar başka insanların sahip olduklarına (yetenek, servet vb.), sahip olamadıklarında diğer insanların da sahip olmamasını istemektedirler. Eğer ki, insanlar bazı konularda yetersiz oldukları için aşağılık duygusu hissediyor ve bu durumun düzeltilmesi için yetersiz olunan alanlar eşitleniyorsa, artık bu hissi yaşamayacaklardır. Ancak söz konusu durum eşitlense bile, bu sefer de onun yerini alacak başka yetersizlikler ortaya çıkacaktır. Örneğin zenginliği eşitlerseniz onun yerini başka bir eşitsizlik alacaktır. (Nozick, 2006: 312). Dolayısıyla birilerinin kıskançlıklarının ve mutsuzluklarının azalması için diğerlerinin yaşamını kötüleştirmek kabul edilemez bir tutumdur. Söz konusu tutumun toplumsal yaşamdaki herhangi bir eylemi yasaklayan yaklaşımdan hiçbir farkı yoktur. Aksine, toplumun üyelerinin özgüven konusundaki farklılıklarını

yok etmenin en etkili yolu, yetersiz hissedilen alanların eşitlenmeyerek, bunun sonucunda bireylerin farklı yeteneklerini ortaya koymasını sağlamaktır.

Nozick için sosyal adaleti bölüşüm sorunu üzerinden değerlendiren yaklaşımlar, toplumsal kaynakların nasıl üretildiği meselesini tartışma konusu dışında bırakmışlardır. Oysa zenginliğin nasıl üretildiğini önemsemeyen, yasal olarak elde edinilmiş varlıkların, sahiplerinin ellerinden alınarak diğerlerine dağıtılması, sosyal adaletin gerçekleşmesinden çok yok sayılmasına neden olacaktır.

c. Milton Friedman: Refah devleti

Devletin rolünü, sadece piyasanın işleyişi için yasal düzenlemeleri sağlamak ve bu düzenlemeleri takip etmek olarak tanımlayan Friedman, sosyal sigorta uygulamaları ve kamunun toplu konut projeleri gibi devletin yapacağı sosyal harcamaların karşısında durmaktadır. Sendikaların bir işgücü tekeli yarattığını, buna bağlı olarak da piyasanın etkinliğini ve istihdamı azalttığını ve bu durumun çalışanlar arasındaki gelir eşitsizliğini daha da arttırdığını iddia etmektedir (Friedman, 1988: 47-68-203).

Yardıma muhtaç grupların asgari düzeyde destek almaları için bazı sosyal kurumların oluşturulması gerektiğini savunan Hayek'in aksine, Friedman için devlet hiçbir şekilde sosyal yardım ya da adil bölüşüm amacıyla piyasaya müdahale etmemelidir. Refah devleti sistemi böyle bir politikayla kapitalizmin çöküşüne neden olmuştur (Friedman, 1981: 127). Friedman'a göre refah devleti, *“gençlerin yaşlıları, sağlamların hastaları, çalışanların aylakları sırtında taşıdıkları bir sistemdir; üstelik bunu yaparken ne gençlerin ne sağlamların ne de çalışanların özgür iradelerine başvurulması söz konusudur; dolayısıyla refah devleti bireylerin ‘tercih özgürlüğüne’ kapalı bir sistemdir”* (Friedman, 1988).

Friedman refah devleti sisteminin, zenginden alıp fakire veren Robin Hood gibi tarif edilmesini kabul etmemektedir. Çünkü refah devleti büyük ve hantal bir bürokrasiyi ortaya çıkarmakla birlikte, alt sınıfların çıkarlarına hizmet etmek yerine bürokratik elitlerin lehine çalışmaktadır. Kamu görevlilerinin toplumsal kaynakları kendi çıkarları için kullanmaları sonucu, verimli çalışmayan bürokrasi işleyişi ile kaynaklar ve zaman boşa harcanmaktadır. Genellikle çok ucuz ya da bedava olduğu için toplum tarafından rağbet gören kamusal hizmetlere talep

çokça yükseldiğinden, devlet bu hizmetlere ayırdığı kaynaklarını arttırmak zorunda kalmaktadır. Bu da, kaynakların israfına neden olarak, gerçekten ihtiyacı olan insanların bu hizmetlerden yararlanamaması sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca işsizlik ödeneği gibi sosyal yardımlar, bireyleri tembelleştiren, bedavaya bağımlı hale getirerek yaşamı kolaylaştıran uygulamalardır. (Ataay, 2016: 146-147). Bu yüzden Friedman, asgari ücret ve kira indirimi gibi her türlü devlet desteğine karşı olduğu gibi, ayrıca eğitim, sağlık ve emeklilik gibi tüm sosyal güvenlik politikalarını da şiddetle reddetmektedir.

4. Toplumsal Eşitsizliğe Dair Diğer Yaklaşımlar

Aristoteles (2013: 165) toplumsal eşitsizliğin, devlet yönetimi ile ilintili olarak şekillendiğini dile getirmiştir. Düşünürün genel görüşüne göre, toplumsal eşitsizliği ortadan kaldırmak, mutlak olarak devlet yönetimlerinin mülk eşitliğine odaklı bir yönetim anlayışı ile mümkün olacaktır. Herkese eşit davranılması, Aristoteles'in eşitlik anlayışında yeterli bir uygulama olarak görülmemektedir. Sistemin eşitlik için toplumun dezavantajlı kesimlerini koruması, kollaması ve desteklemesi gerekmektedir. Aksi bir durumda ortaya çıkması muhtemel olan eşitsizlikler, toplumda içsel çatışmalar ve bölünmeler yaşanmasına uygun zemin hazırlayacak ve böylelikle de eşitsizliğin artmasına neden olacaktır.

Thomes Hobbes (2016: 99-100) ise toplumsal eşitsizliğin aslında var olmadığını, bunun bireyin ve toplumun çabaları ile ortaya çıktığını ifade etmektedir. Hobbes tüm insanların, özellikle fiziksel açıdan eşit şartlarda dünyaya geldiğine inanmaktadır. Öyle ki bireyler, kendilerinden daha güçlü birini geçebilmek ya da onu yenebilmek için gereken fırsatlara sahiptirler ve bu sadece onların eğilimi ile ilgilidir. Diğer taraftan Hobbes'a göre bir birey, kendisinden daha üst mertebede bulunan birini geçmek için çaba sarf ederken, aslında eşitsizliğin varlığını kabullenmektedir. Bu doğal bir durum iken, bunun bir çatışma ve anlaşmazlık unsuru haline gelmesi, bireyin yaklaşımları sonucu ortaya çıkmaktadır. Aslında birey, kendisinden iyi konumda olanın şartlarına erişebilecek şansa bir şekilde sahip olmakta ve eşitsizliği ortadan kaldırmaktadır.

Toplumsal eşitsizlikler konusunda önemli çalışmaları ve tespitleri bulunan Jean-Jacques Rousseau, eşitsizliği, insanların iyi değerler peşinde koşarken

başarısız olmasının bir sonucu olarak görmektedir. Bu şekilde bireyler, kendilerini korumak için iyi ve doğru olanı seçerken, bunu diğer insanlar için istememektedirler. Toplumda eşitliğin sağlanabilmesi için Rousseau'nun önerisi, mutlak olarak temel ilkelerin var olması gerektiğidir. Eğer ki eşitsizlikler, belirli değerlerin bireylerin üzerinde tahakküm kurması ile ortaya çıkmışsa, tıpkı siyasi alanda olduğu gibi kalıcı bir yapının oluşturulması gerekmektedir (Neuhouser, 2018: 2).

Konuyu sosyoekonomik olarak değerlendiren Adam Smith, toplumdaki eşitsizliğin varlığını kabul etmekle birlikte, aynı zamanda toplum için zararlı olmadığını da dile getirmektedir. Smith'e göre, toplumda bir eşitsizlik söz konusu ise bu, bireylerin kendi yaşam şartlarını iyileştirmeleri için bir fırsat sunmaktadır. Asıl eleştirdiği ve karşı çıktığı konu ise toplumsal anlamdaki adaletsizliktir. Çünkü sosyal adaletsizlik, eşitsizliğe karşı mücadele verme arzusundaki bireyin, yaşam şartlarının zorlaşmasına neden olmaktadır (Boz, 2012: 89).

Toplumsal eşitsizliği eğitim açısından ele alan Bloom (2012: 7), eşitliğin sağlanabilmesinin, temel olarak nitelikli ve eşit imkanlara sahip bir eğitim ortamının yaratılmasından geçtiğini belirtmektedir. Bloom için eğitim, bireylerin yaşamlarında sahip oldukları tüm eşit imkanlar dahilinde kendilerini geliştirirken, yaşama dair birçok şeyi öğrenmelerini ve böylelikle de hayatın farklı noktalarında, eşit şartlarda rekabet edebilmelerini sağlamaktadır.

John Rawls, toplumsal eşitsizlik olgusunun hem doğal, hem de sosyal nedenlerinin bulunduğuna işaret etmektedir. Bireyin eşitsizliğe maruz kalmasına sebep olan doğal nedenler her zaman kolay bir şekilde ortadan kalkamayacaktır. Fakat sosyal nedenlerin ortadan kaldırılması insanoğlunun elindedir. Buna bağlı olarak Rawls, dezavantajlı olarak gördüğü bireylerin şartlarının iyileştirilmesinin, toplumdaki eşitsizlik sorununun, belirli oranda azalmasına katkı sağlayacağını öne sürmektedir. Ayrıca Rawls'a göre, toplumsal eşitsizliğin varlığı ve devam etmesi, toplumsal hak ve özgürlüklere büyük ölçüde zarar vermektedir. Özellikle dezavantajlı grupların korunup kollanmaması, adalet teorisinin ilkesel bütünlüğünün bozulmasına neden olabilecektir (Kocaoğlu, 2014: 163-165).

Toplumdaki eşitsizlikleri, toplumun adaletsiz olduğunu düşündüğü farklılıklar olarak adlandıran Göran Therborn'a göre, eşitsizlik algısının

arkasındaki adaletsizlik, bazı eşitliklerin ihlalini ifade etmektedir. Therborn, üç farklı eşitsizlikten bahsetmektedir. Birincisi hayati değere sahip eşitsizlikler; yaşam, sağlık ve ölümlerle ilgili olanlardır. Bunlar, hayatını devam ettirme konusunda, bireylerin sahip olduğu fırsatların dengesizliğidir. İkinci eşitsizlik, kaynak eşitsizliğidir. Bu tür eşitsizlikler, toplumun kendisini geliştirmesi ve refah içerisinde yaşamasına engeldir. Üçüncüsü ise varoluşsal eşitsizliklerdir. Bireylerin kendi yaşamsal değerleri tarafından, eşitsizlik dahilinde değerlendirilmelerinden ortaya çıkmaktadır (Carmo, 2021: 2-3).

Richard G. Wilkinson ise toplumsal eşitsizliğin temelinde, toplumsal eşitsizlikler ile başlayan ve buna bağlı olarak şekillenen bir yapının bulunduğunu öne sürmüştür. “Gelir eşitsizliği ve sosyal uyum” adını verdiği modelde Wilkinson, kapitalist ekonomiye sahip olduğunu belirttiği; Avrupa, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada ve Avustralya halkları üzerinde bir araştırma gerçekleştirmiştir. Wilkinson’ın değerlendirmelerine göre nüfus sağlığı, ortalama harcanabilir kişisel gelir, mutlak yoksulluk seviyeleri, sigara içme, ırk farklılıkları ve sağlık hizmetlerinin sağlanması gibi unsurlar, toplumun yaşam standartlarının belirlenmesinde etkili olmaktadır. Öte yandan söz konusu unsurlar, aynı alanda yaşayan bireyler arasında dahi, nasıl bir eşitsizlik durumunun ortaya çıktığının daha iyi anlaşılabilmesi için önemli bir katkı sağlamaktadırlar (Muntaner ve Lynch, 1999: 61).

Bryan S. Turner (2007: 26-29), toplumsal eşitsizliğin yalnızca belirli toplumlara, özellikle de kapitalist toplumlara özgü bir durum olduğu gerçeğini reddetmektedir. Turner’a göre, toplumsal eşitsizliklerin sosyalist toplumsal yapılarda görülmesi de mümkündür. Bunun temel nedeni, eşitsizliğin kendi içerisinde tezatlar barındırması ve bu tezatların, kolay bir şekilde ortadan kaldırılamamasıdır. Demokrasi kavramı ile bireyi ve toplumu eşit bir düzlemde değerlendiren, bunu da tüm dünyaya olumlu ve gerekli bir yaklaşım olarak tanıtan zihniyet, diğer taraftan gelir eşitsizliği başta olmak üzere birçok konuda toplumsal eşitsizlikleri körüklemektedir. Bir bakıma, toplumdaki eşitlik sadece siyasi alanda gerçek olabilirken, geri kalan tüm alanlarda, varlığı ve faydaları inkâr edilen bir olguya dönüşmektedir.

Toplumsal eşitsizliği şans unsuru temelinde açıklayan Callinicos (2014: 72-74), tıpkı Dworkin gibi seçme şans ve kaba şans faktörlerine odaklanmaktadır.

Callinicos için seçme şansı, farkında olunan risklerin hesaplanmasıyla ortaya çıkarken, kaba şans ise hesap edilemeyen durumların neticesinde ortaya çıkmaktadır. Eğer ki, bir toplumsal eşitsizlik söz konusu olursa, bu durum kaba şansın meydana getirdiği bir sonuç olacaktır. Callinicos'a göre, kaba şansın sonuçlarının ortadan kaldırılması için, fırsatların eşit dağılımı son derece önemlidir. Böylece toplumsal eşitsizlikler azaltılabilecek ve bu şekilde toplum da, eşitlik-eşitsizlik ekseninde yalnızca seçme şansının getirilerine kalacaktır.

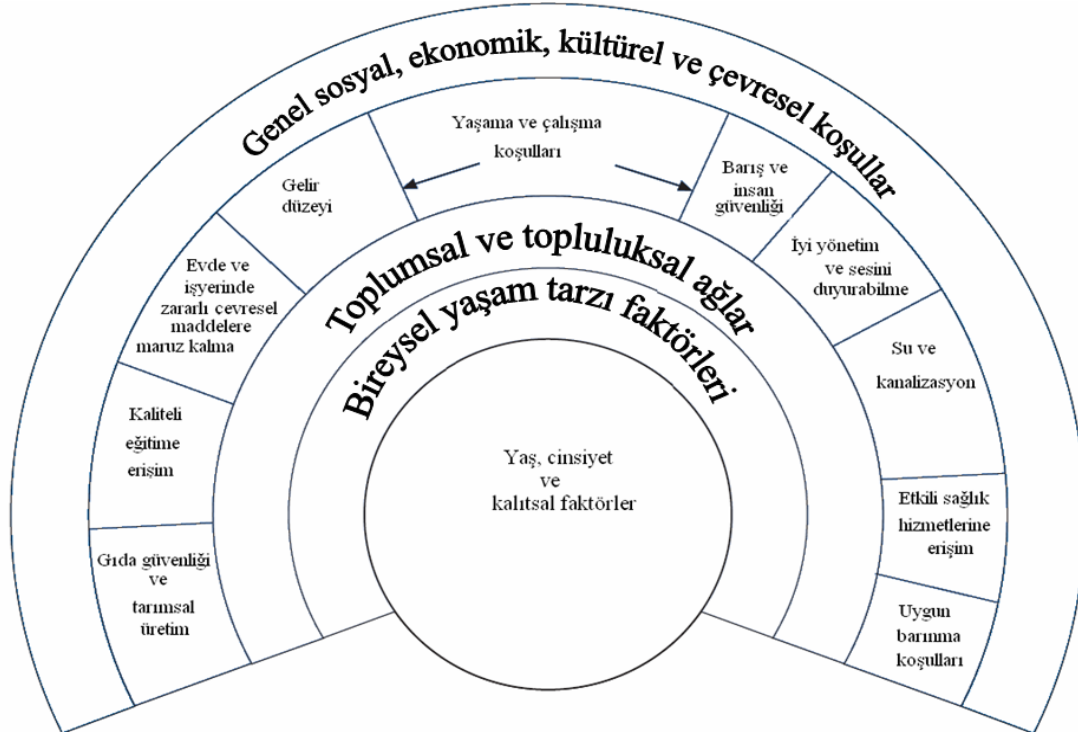
Çalışmanın sonraki kısmını oluşturan üçüncü bölümün ana başlığını, Covid-19 pandemisi ile birlikte değişen toplumsal yaşam ve buna bağlı olarak gelişen toplumsal eşitsizlikler, oluşturmaktadır. Öncelikle sağlık ve hastalık kavramları açıklandıktan sonra, salgın hastalıkların kronolojisine yer verilmiştir. Covid-19 pandemisinin ortaya çıkışı, genel etkileri, toplumda algılanma biçimi ve buna bağlı olarak değişen yaşam şartları ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Sağlık, ekonomi ve eğitim alanlarında yaşanan eşitsizlikler ortaya konarak, bu konudaki toplumsal görüş ayrılıklarına da değinilmiştir. Bu bölüm çalışmanın spesifik olarak alanını ve amacını sınırlayan literatür bölümünü oluşturmaktadır. Böylelikle tartışma ve sonuç bölümünün değerlendirilmesine ve yorumlanmasına katkı sağlayacağı ön görülmüştür.

III. COVID-19 PANDEMİSİ, TOPLUMSAL YAŞAMIN DEĞİŞİMİ VE TOPLUMSAL EŞİTSİZLİK

A. Sağlık ve Hastalık Kavramları

Sağlık kavramı, diğer kavramlar gibi sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel ve evrensel hukuk alanındaki kısaca insanlığın tarihsel mirasındaki birikimlerle birlikte içeriği ve kapsamı değişen, gelişen bir kavramdır (Ateş, 2011: 1). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sağlık tanımlaması: “*Sağlık sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyilik halidir*” (ttb.org.tr, 2023). Bu tanıma göre sağlık sadece bedensel bir iyilik hali değildir. Aynı zamanda sosyal bir varlık olan insanın sosyal yönden de iyi olması, sağlık tanımı açısından bir kriter olarak görülmüştür (Çalışkan, 2008: 35). Öyle ki, sağlık sadece kişisel bir olgu olmaktan çıkmış, toplumsallaşmıştır. Bireyi ya da toplumu sağlıklı olarak nitelendirmek sosyal yaşamın da iyilik halinde olmasına bağlıdır. Bireyin sosyal yaşantısının iyilik halini bozacak durum yine toplumsal olanla açıklanabilmektedir. Çalışma ve yaşam güvenliğinin sağlanamadığı, gelir dağılımının dengesiz seyrettiği bir ortamda huzurlu olamayan toplum, sağlıklı sosyal yaşama da sahip olamayacaktır.

Sağlık ya da hastalık kavramları, ilk bakışta sadece tıp alanına ait kavramlar gibi görünse de, topluma ait tüm kurumlarla doğrudan bağlantılıdır. İnsan sağlığını etkileyen biyolojik faktörlerin yanı sıra sosyal, ekonomik ve çevresel faktörler de sağlığın belirleyici unsurlarıdır. Bunlar aynı zamanda bireylerin doğdukları, büyüdükleri, yaşadıkları, çalıştıkları ve yaşlandıkları ortamlarda sağlık durumlarını etkileyen toplumsal koşulları ifade eden, sağlığın sosyal belirleyicileridir. Paranın, gücün ve toplumsal kaynakların dağılımı, bireylerin sağlık durumunu etkileyen söz konusu toplumsal koşulları şekillendirmektedir. Küresel, ulusal ve yerel düzeyde ortaya çıkan sağlık eşitsizliklerinin nedeni olarak, sağlığın sosyal belirleyicileri gösterilmektedir (Gözlü, 2020: 138).

Şekil 3. Sağlık Temel Belirleyicileri

Kaynak: (Dahlgren ve Whitehead, 1991).

Şekil 3'te de görüldüğü gibi sağlığı belirleyen temel faktörlerin genelden özele doğru sıralanışını; genel sosyal, ekonomik, kültürel ve çevresel koşullar, sağlıklı beslenme, kaliteli eğitim, çevre kirliliği, gelir düzeyi, yaşama ve çalışma koşulları, barış ve güvenlik hakkı, iyi bir yönetim ve özgürlük, temiz su ve kanalizasyona erişim, etkili sağlık hizmetlerine erişim, uygun barınma koşulları, toplumsal ve topluluksal ağlar, bireysel yaşam tarzı faktörleri, yaş, cinsiyet, ve kalıtsal faktörler olarak belirlenmiştir.

Sağlık, işlevsel, pozitif ve negatif açıdan üç farklı biçimde tanımlanmaktadır. İşlevsel olarak sağlık, bireylerin günlük aktivitelerinin üstesinden gelebilme becerileri ile açıklanmaktadır. Pozitif sağlık, bireylerin düzenli bir şekilde sağlıklı ve iyi olmaları ve bunun için çaba göstermeleri anlamına gelmektedir. Sağlık negatif hali ise bireyde kalıcı bir hastalık olmadığını, ancak sağlıklı olmak için herhangi bir çaba da sarf etmeme durumunu ifade etmektedir (Yorulmaz ve Erdem, 2021: 59).

Sağlık ile ilgili kavramsallaştırmaların, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir değişime uğradığı görülmektedir. Buna göre sağlık, hayatta kalmak için toplumsal olarak atılması gereken adımları da içeren ve bireysellikten uzaklaşan

bir konu haline gelmiştir. Pozitif bir şekilde toplumsal yapıya eklemlemeye çalışılan sağlık kavramı, bu vesile ile bireylerin ve toplumun yalnızca belirli bir dönem için değil, uzun vadede gözetilmesi gereken bir durum olarak ele alınmıştır (Ulutürk, 2015: 48-49).

Hastalık kavramı ise basit hali ile sağlıklı olmama durumudur. Fakat kavramın spesifik hale getirilmesi ile birlikte, çoğunlukla fiziksel ve ruhsal olarak ortaya çıkan organizmanın patolojik halini ifade etmektedir. Sağlıksızlık ve rahatsızlık kavramı ile de ilintili olan hastalık, bir üst kavram olarak değerlendirilebilir. Sağlıksızlık, hastalık söz konusu olmasa da sağlıktaki bir bozulma durumunu ifade ederken, rahatsızlık, kültürel anlamda da algılama farklılıkları içeren ve sağlıksız olma durumunun artık bir hastalık konumuna erişmiş olması anlamını taşımaktadır (Kaplan, 2016: 14).

B. Salgın Hastalıkların Tarihsel Arka Planı

Salgın hastalıklar geçmişten günümüze kadar değerlendirildiğinde, evrensel bir boyut kazanmışlar ve insan yaşamının köklü bir şekilde değişimine neden olmuşlardır. Ortaya çıktıkları andan itibaren siyasi otoriteleri zayıflatmış, ticari faaliyetleri durma noktasına getirmiş ya da tamamıyla durdurmuş ve toplumsal yaşamın, tüm doğal akışına dair unsurları sekteye uğratmışlardır. Bu durum, salgın hastalıkların tarihsel niteliklerinin son derece büyük öneme sahip olduğunu göstermektedir (Dağlar, 2004: 15).

Tarihçilerin özellikle değindikleri konulardan biri de, salgınların belirli bir coğrafyadan dünyaya yayılmasıyla birlikte, imparatorlukların güçsüzleşmesine hatta yıkılmalarına neden olmalarıdır. Geniş bir alanda yaşanan söz konusu salgınlar, ticari faaliyetlerle, toplumların bireyleri arasında epidemi olarak nitelendirilen kısmi salgınlara dönüşmüş, daha sonra da pandemiye dönüşerek, uluslararası salgınlar halini almışlardır (Özdemir, 2010: 3).

Algılanış biçimi olarak salgın hastalıklar, Orta Çağ'da tıbbi değerlendirmelerin dışında kalacak şekilde ele alınmışlardır. Buna göre Orta Çağ'da, dini dogmaların ekseninde kabul edilen salgınlar, "plague" olarak nitelendirilen bulaşıcı hastalıklar sınıfında değerlendirilmiş ve günahkâr bir yaşamın ilahi cezası olduğuna inanılmıştır. Tarihte ilk kez M.S. II. yüzyılda,

büyük ölçüde kızamık ve çiçek salgını ile ilişkilendirilen, aynı zamanda “Antonine Plague” olarak ismi bilinen hastalık, Roma İmparatorluğu nüfusunun gözle görülür bir şekilde azalmasına neden olmuş, ekonomik çöküşleri de beraberinde getirmiştir. Zaman içerisinde imparatorluğun sistematik işleyişine kademeli olarak zarar veren bu hastalık, nihai noktada, Roma İmparatorluğu’nun yıkılmasına giden süreçte bir faktör olarak rol oynamıştır (Akpınar, 2012: 97).

Tarihçiler salgın hastalıkların tarihsel boyutlarını, dört farklı şekilde değerlendirmişlerdir (Yolun, 2012: 12-13):

- Salgın hastalıklar hem bir neden hem de bir sonuçtur. Devletlerin yıkılmalarına ve toplumların zarar görmelerine neden olmaktadır. Sonucunda ise sağlıklı toplum yaşamını beraberinde getirmektedirler.
- Salgın hastalıkların, toplum içerisindeki statüye dayalı güç mücadelesi ve çatışmalara göre, farklı boyutlarda yansımaları olmaktadır. Buna göre, salgınların yaşandığı topraklarda, farklı toplumsal tepkiler görülebilmektedir.
- Salgın hastalıkların varlıkları ve yarattıkları etkiler, insanoğlunun tarihsel akış içerisindeki tüm tıbbi teorilerinin ve pratiklerinin, köklü olarak değişimine neden olmuştur.
- William McNeill’in ortaya koyduğu üzere, Akdeniz, Çin ve Hint uygarlıklarının, çevrelerindeki medeniyet ve toprakları fethetme başarısının arkasında, salgınlar sırasındaki faaliyetlerinin ve bu soruna daha hazırlıklı olmalarının etkisi olmuştur. Bu sayede, bölgesel bir siyasi güç değişimi ve hakimiyetten söz edilebilmektedir.

Bu değerlendirmeler göstermektedir ki, tarihsel akış içerisinde salgın hastalıklar, özellikle sosyopolitik değişimlerin yaşanması ve devletlerin yıkılması ya da ortaya çıkması konusunda önemli bir etmen haline gelmiştir. Her ne kadar tıbbi bir konu olsa da, dönemsel şartlar göz önünde bulundurulduğunda salgınlar, toplumların alışık olduğu düzeni alt-üst ederek, yeni sosyopolitik ve sosyokültürel yapıların oluşmasına neden olmuşlardır.

Spesifik olarak ele alındığında ise insanlık tarihinde önemli bir iz bırakan ve çok sayıda insanın can kaybıyla birlikte sosyolojik, psikolojik, demografik,

politik ve ekonomik değişimlere neden olan belli başlı salgın hastalıkları, aşağıdaki olaylar ile sıralamak mümkündür (Özkanlı ve Turęut, 2020: 3047-3048):

- Justinian Plague Salgını (M. S. 541- 542): Bizans İmparatorluğu yıllarında, ticaret gemileri aracılığıyla etkili olmuş ve Sasani İmparatorluğu ile tüm Akdeniz çevresindeki liman kentlerini etkilemiştir. Özellikle Bizans topraklarında nüfusun %40'ına etki etmiştir.
- Kara Veba (ya da Kara Ölüm) (1346-1350): Orta Çağ Avrupası'nda tam olarak rakam verilememekle birlikte, 25 ile 50 milyon arasında insanın ölümüne neden olmuştur.
- Beşinci Kolera Salgını (1879-1881): Hindistan ve Almanya genelinde yoğun olarak görölmüş ve toplamda, 981.899 insanın ölümü ile sonuçlanmıştır.
- Rus Gribi (1889-1890): Rusya merkezli olarak ortaya çıkmış ve dünya genelinde bir milyon insanın ölümü ile sonuçlanmıştır.
- Modern Plague Salgını (1894-1903): Çin'in Yuhan kentinde ilk kez görölmüş, daha sonrasında Hong Kong üzerinden 1894 yılında dünyaya yayılarak, 10 milyon civarı insanın ölümüne yol açmıştır.
- Altıncı Kolera Salgını (1899-1923): Orta Doğu, Kuzey Afrika, Doğu Avrupa ve Rusya'da, yaklaşık bir buçuk milyon insanın ölümüne neden olmuştur.
- İspanyol Gribi (1918-1920): Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa merkezli olarak ortaya çıkmış, dünya genelinde 20 milyon insanın hayatını kaybetmiştir.
- Asya Gribi (1957-1958): Asya gribi pandemisi, Güney Çin'de ortaya çıkmış, dünya geneline yayılmış ve bir ile dört milyon arasında insanın ölümüne neden olmuştur.
- Hong Kong Gribi (1968-1969): Dünya çapında yaklaşık 1 milyon insanın ölümü ile sonuçlanmıştır.

- HIV / AIDS (since 1960): Modern dönemin henüz sonuçlanmamış bir salgını olarak, günümüze kadar yaklaşık 32 milyon insanın yaşamını yitirmiştir.

Tarihsel akış dahilinde sıralanan bu salgın hastalıklar, hastalığın merkezi dışında, en az bir ülke ya da bölgeyi etkisi altına almış ve bu şekilde milyonlarca insanın hayatına mal olmuştur. Fakat dikkat çekici olan, Kara Veba sonrasında pandemi olarak değerlendirilen bir salgına, uzun yıllar boyunca rastlanmamış olsa da, son derece hızlı ve uzun yıllar kesintisiz devam eden yeni salgınların tekrardan ortaya çıktığı görülmektedir.

Bunların dışında, 2000’li yıllar itibari ile ölüm sayıları az olmasına rağmen, etkiledikleri coğrafyalar geniş olan SARS, MERS ve EBOLA salgınları ortaya çıkmıştır. Kasım 2002’den Haziran 2003’e kadar süren SARS salgını Hong Kong’da başlamış ve yaklaşık 30 ülkede etkisini göstermiştir. Nisan 2012’de Ürdün’de başlayan MERS salgını öncelikle Suudi Arabistan’a, daha sonra da Kore Yarımadası’na yayılarak, geniş kitleler üzerinde uzun bir süre etkili olmuştur. Sahra Altı Afrika ülkelerinin, halen tam olarak çözümlenememiş sağlık tehdidi olan EBOLA salgını, artık nadir rastlanmakla birlikte kontrol altında tutulmaktadır (Parıldar, 2020: 20).

C. Covid-19 Pandemisi ve Toplumsal Yaşamın Değişimi

Covid-19 ile birlikte ortaya çıkan yeni dönem, insan yaşamı için neredeyse her anlamda büyük ve köklü değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Pratikteki duruma bakıldığında insanoğlunun rutini olan birçok konuda alışılmışın dışında bir dönem yaşanmıştır. Bu nedenle, pandeminin¹ ortaya çıkışı kadar pandeminin toplumda yaratmış olduğu fiziksel ve zihinsel değişimin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yüzden Covid-19 pandemisinin toplumdaki algılanma biçimi ve buna bağlı olarak değişen yaşam şartlarının değerlendirilmesi çalışmaya dahil edilmiştir.

¹ “Bir hastalığın ya da enfeksiyon etkeninin ülkelerde, kıtalarda, hatta tüm dünya gibi çok geniş bir alanda yayılım göstermesidir. Covid-19, ülkemizde de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından pandemi ilan edilmiştir” (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020).

1. Covid-19 Pandemisinin Ortaya Çıkışı ve Genel Etkileri

Dünya Sağlık Örgütü Çin Ülke Ofisi 31 Aralık 2019 tarihinde, Çin'in Hubei eyaletinin Vuhan şehrinde, sebebi o an için bilinmeyen zatürre vakaları bildirmiştir. 5 Ocak 2020 tarihinde ise, daha önce insanlarda tespit edilmemiş yeni bir korona virüsü tanımlanmıştır. Başlangıçta 2019-nCoV olarak ifade edilen bu hastalık, daha sonra Covid-19 olarak adlandırılmış ve Çin'de ortaya çıktıktan sonra, üç ay gibi kısa bir süre içerisinde tüm dünyayı etkisi altına almıştır (Budak ve Korkmaz, 2020: 66).

Korona virüsünün insandan insana hızlı bir şekilde bulaşması, insanların fiziki temas kurmaması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu durum literatüre sosyal mesafe ve sosyal izolasyon kavramlarını kazandırmıştır. Söz konusu tedbirlerle, insanların fiziki temas kurmadan iletişime geçmesinin sağlanması ve salgının kontrol altına alınması amaçlanmıştır. Uzmanlar tarafından, korona virüsü enfeksiyonuna karşı korunmak için mevcut bir aşının olmayışı ve enfeksiyona yönelik aşının hala geliştirilememesi nedeniyle genel kurallara dikkat edilerek enfeksiyona yönelik riski azaltmanın olanaklı olabileceği belirtilmiştir. Pandemiyi önlemeye yönelik çalışmalar kapsamında, dünya genelinde birçok etkinliğin (kongreler, festivaller, kültür-sanat etkinlikleri, spor turnuvaları vb.) geçici olarak durdurulması, kısıtlanması veya iptal edilmesi, ulusal ve uluslararası uçuşların iptali, kısmen veya tamamen sokağa çıkma yasağı veya karantina ilanı gibi çeşitli önlemler alınmıştır. Bütün bu önlemler, pandemiyi yayılma hızını azaltarak kontrol altına almak ve ülkelerin sağlık sistemlerinin çökmesini engellemek için uygulamaya koyulmuştur (Buluk ve Eşitti, 2020: 287).

Dünya genelinde birçok ülke, insan sağlığı ve ülke ekonomisi açısından ciddi zorluklar yaşamalarına karşın, önlemlerini alma şeklinin yoğun olduğu ve toplumun geri kalanını korumaya yönelik olarak tasarladığı görülmüştür. Buna göre Türkiye örneğine bakıldığında, ilk vakanın görüldüğü andan itibaren, yoğun bir şekilde karantina süreçleri uygulanmıştır. Çeşitli semptomlara sahip bireylerin, toplumun geri kalanından, ayrılması için kamu kuruluşları tarafından azami çaba gösterilmiştir. Tüm dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de temel amaç, hastalığın yayılım hızının azalmasını sağlamak odaklı olmuştur (Sarıman ve Mutaf, 2020: 139-140).

Devletler Covid-19 pandemisinin önlenmesine yönelik olarak, başta sağlık sektörü olmak üzere, kamu hizmetlerinin etkili olarak sunulması için hareketlilik kısıtlamaları getirmiş ve kendi denetiminde önlemlerin neden olduğu tedarik ve üretim sorunlarını çözümlenmede konumunu güçlendirmiştir. Bunun yanında ekonomide, sosyal yardım ve teşvik politikalarını hayata geçirmek gibi sorumlulukları da artmıştır. Devlet, pandemi sürecinde hizmetlerin yürütülmesinden, koordine edilmesine, denetimden teşvik sistemlerinin geliştirilmesine ve sektörlerle destek verilmesine kadar birçok konuda birincil aktör konumuna gelmiştir (Cansever, 2021: 90).

Dünyada milyarlarca insanın ekonomisini, sosyal hayatını ve hepsinden önemlisi sağlığını bedenen ve ruhen sarsan Covid-19 pandemisi döneminden geçerken, salgın yönetiminin pek çok ülkede bilimsel veriler üzerinden değil, ekonomik zorunluluklar temelinde gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Covid-19 pandemisi, sağlığı ticarileştiren piyasa odaklı sağlık sistemlerinin iflasını gösterirken, geçmiş başarılı ve başarısız deneyimlerden dersler çıkarılarak, kamusal temelli, insan odaklı, koruyucu sağlık hizmetlerini önceleyen bir bakışın egemen olması gerektiğini açıkça ortaya koymuştur (Varol ve Tokuç, 2020: 580).

Öte yandan salgın hastalıklar döneminde, her ne kadar insan hayatı en fazla ön planda olan konu olsa da, sürecin içerisinde insanların hayatlarını kaybetmelerinin mali anlamda da ciddi ölçekli sonuçları bulunmaktadır. En dikkat çekici konu ise, ölen her bir bireyin ekonomi döngüsü içerisinde, kendisine bir şekilde yer edinmiş olmasıdır. Özellikle de genç ve üretken nüfus özelinde ele alındığında, yaşanan ölümler ile birlikte hem üreten, hem de tüketen aktif bir kesimin yaşamını kaybettiği; bunun da ekonominin sürdürülebilirlik zincirinde büyük bir kesintiye neden olduğu gözlemlenmektedir (Brodeur, vd. 2020: 4-6).

2. Toplumda Covid-19 Pandemisinin Algılanma Biçimi

Covid-19 pandemisi döneminin bir sonucu olarak, toplumsal algılama ve pratikteki değişimler, salgın sonrası sürecin önemli belirleyicilerinden biri olmuştur. Buna göre Covid-19 pandemisi, bireyleri sosyal yaşamlarındaki rutinlerinin dışına çıkararak, bu süreçte psikolojik olarak son derece olumsuz etkilemiştir. Pandeminin olumsuz etkileri derinleştikçe de, içerisinde buldukları zamanı algılamaktan çok, geçmişe dönük etkileşim yoğunluklarının

artmasına neden olmuştur. Nihai noktada, bireylerin, manevi arayışları olumsuzluklarla sonuçlanırken, kendilerine, çevrelerine ve geçmişlerine dair sorgulama eğilimleri artış göstermiştir (Ahmadi, 2020: 67).

Konuyu geniş çaplı olarak araştıran Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (2021: 69-76), pandeminin etkilerinin irdelendiği çalışmada, bireylerin; Covid-19'un ortaya çıkardığı sonuçları, kendileri için yeni bir stres unsuru olarak gördüklerini tespit etmiştir. Araştırmaya katılanların, salgının getirilerinden çekindiklerini ve rutin yaşamları içerisindeki stres etkenlerinin azalmadan yenileri ile yüzleşmek zorunda kalacaklarını düşündüklerini göstermiştir. Bu tür bir endişe, giderek daha travmatik olan bir duygu yükünün bireylerin yaşamlarına eklenmesine ve çaresizlik duygusunun yerleşik hale gelmesine yol açmıştır.

Covid-19 pandemisi sürecinde sağlık sorunlarının derinleşmesi ile birlikte, pandemiye en olumsuz şekilde hisseden grubun sağlık çalışanları olduğu gözlemlenmiştir. Yoğun bir biçimde, yaşam mücadelesi veren hastalara sağlık hizmeti sunarken, kendileri de virüs tehdidi ile karşı karşıya kalmışlar, mental olarak ciddi bir yıpranma yaşamışlardır. Hastalanma riskinin sadece buldukları iş ortamında değil, kendi özel yaşamlarında ve sosyal çevrelerinde bulunan insanlara da etki etmesi endişesini taşıyan sağlık çalışanları, özellikle sevdiği insanlar ile aralarına bir mesafe koymak zorunda kalmışlardır. Süreç onlar için fiziksel ve zihinsel olarak giderek yıpratıcı hale dönüşmüştür (Baki ve Piyal, 2020: 119-120).

Başka bir açıdan ele alındığında, Covid-19'un sadece belirli bir bölgede değil, dünya genelinde yaratmış olduğu yaşam tehdidi, kaçınılmaz bir son algısının yerleşik hale gelmesini daha da güçlü hale getirmiştir. Medikal olarak herhangi bir tedavinin olumlu sonuçlar doğurmayacağına dair inanç ve dünya genelinde benzer sorunları ve korkuları yaşayan insanların sayısının giderek artması, pozitif düşünceleri kalıcı bir şekilde ortadan kaldırmaya başlamıştır. Bu görüntü, herhangi bir şekilde farklı bir yerde yaşam kurulmaya çalışılsa bile, Covid-19 tehlikesinden uzaklaşamayacağı yönündeki güçlü ve yıkıcı düşünceyi meşrulaştırmıştır (Hotar, vd. 2021: 216-219).

Genel bir çerçevede incelendiğinde, toplumdaki Covid-19 pandemisinin algılanma şekline dair ön plana çıkan noktaları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Karataş, 2020: 6-7; Ataman vd., 2021: 237-238):

- Sevdiği insanların kaybı ile birlikte, bireylerin kendi yaşamlarının yanı sıra toplu bir yok oluş duygusu yaşadıkları gözlemlenmektedir.
- Süreç yalnızca sağlık yönünde bir yıkım yaratmamakta, iş, sosyal yaşam ve satın alma gücünün gerilemesi gibi konulardaki olumsuzlukların hiçbir zaman düzelmeyeceği hakkında da kalıcı fikirler ortaya çıkarmaktadır.
- Kendileri hasta olmasa bile, bireylerin çevrelerinde çok sayıda hasta insan görmeleri, kendilerinin de sürecin bir parçası olacakları yönünde endişe ve takıntılara neden olmaktadır.
- Pandemi ile birlikte insan yaşamının her alanında yıkım yaşanması, sorunun çok boyutlu olarak değerlendirilmesini zorunlu ve kaçınılmaz hale getirmektedir.
- Fiziksel olarak iletişim kuramama, dayanışma konusundaki sorunların artmasına ve bireylerin arasındaki birliktelik duygusunun zarar görmesine yol açmaktadır.
- Pandeminin tam olarak kontrol altına alınamayışına dair haberler ve imgeler, umutsuzluğun, yeni dönemin normal haline gelmesine neden olmaktadır.

Sıralanan hususlar Covid-19'un, zihinsel olarak bireyleri esir aldığı duygusunu uyandırmaktadır. Buna göre çaresizlik, yetersizlik, umutsuzluk vb. duyguların etkin bir şekilde insan yaşamında yer alması, sürecin işleyişine dair olumlu düşüncelerin tamamen yok olmasına neden olmaktadır. Toplumun bireyleri, yaşamlarının bir daha asla eskisi gibi olmayacağına ikna olmaya başlamışlardır.

3. Covid-19 Pandemisi Döneminde Değişen Yaşam Şartları

Covid-19 dönemi ile birlikte, bireylerin yaşam alanlarının kısıtlanmış olması, toplumsal bir varlık olan insanın, alışılmış düzenini tam tersi bir biçimde değiştirmesine neden olmuştur. Bireylerin bu süreci kabullenme

konusunda çekinceleri olsa da kuralların baskısı, alışkanlıkları değiştirerek yeni bir düzeni kabullenmeyi zorunlu kılmıştır. Özellikle de iş yaşamı ve eğitim süreçleri ile ilgili rutinlere sahip olan bireyler için Covid-19'un yaratmış olduğu yeni düzen, zamanla psikolojik açıdan kabul edilmesi zor bir hal almıştır (Güven, 2021: 7).

Kuşkusuz Covid-19'un ortaya çıkardığı olumsuz yaşam koşulları ile birlikte, bireylerin hayatındaki en önemli değişimler, sosyoekonomik alanda gerçekleşmiştir. Ortaya çıkan ekonomik kaygılar ve sahip olunan işin kaybedilmesi, sosyal çevreden uzaklaşarak geleceğe dair umutların yok olmasına neden olmuştur. Yaşamlarını devam ettirme konusunda ciddi kaygıları bulunan bireyler, bu sorunlarını aşmak için somut adımlar atma şansını elde edemezken, ekonomik anlamdaki zorluklar, salgının yarattığı onarılması zor psikolojik ve fiziksel sorunlara işaret etmektedir (Cerrah ve Dilmaç, 2022: 68).

Pandeminin bireyler üzerindeki en olumsuz etkilerinden biri olan izole yaşam tercihi, yeni düzene uyum sağlamak için birincil tercih olarak görülmüştür. Bu süreçte yaşamı zorlayan unsurlar genel olarak aşağıda sıralanmıştır (Çırak, 2021: 8-9):

- Virüsün bulaşma riskinin yarattığı korku ile yardıma ihtiyaç duyan insanlardan uzak durma isteği.
- Yersiz hastalık ve ölüm korkusu.
- İşsiz kalma endişesi ve iş verimliliğinin azalması ile ekonomik getirisinin gerilemesi korkusu.
- Karantina uygulamalarının giderek daha baskın bir hale gelmesi neticesinde, bireylerin yalnızlık ve sorunları için çözümsüzlük hissiyatı yaşamaması.
- Salgınla birlikte ortaya çıkan sağlık, sosyal ve ekonomik odaklı yoksunluklar neticesinde, sosyalleşememe ve özel kişiler ile bir kez daha etkileşim içerisinde olamama endişesi.
- Sağlık kuruluşlarına rutin olarak gerçekleştirilen bilgi edinme, tanı, teşhis ve tedavi konusundaki başvurulardan geride durma.

- Toplum nezdinde hastalıklı bir birey olarak damgalanma ve salgının olumsuz getirilerinden dolayı dışlanma korkusu.

Başka bir açıdan değerlendirildiğinde ortaya çıkan tabloda, toplumun bir bölümünün pandemiye evlerinde geçirirken, diğer bir bölümünün riskli ve zorlu şartlar altında çalışmaya devam etmesi, toplumda bir ayrımı da beraberinde getirmiştir. Her ne kadar virüs karşısında alınan önlemler, zaman içerisinde bireylerin daha olumlu düşünceleri için önemli bir etken olsa da, genel olarak yaşam doyumu ve mutluluk düzeylerinin son derece gerilemiş olduğu görülmektedir. Bu durum olumlu gelişmelerin gerçekleşeceğine dair umutları köreltirken, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için yeni arayışlara yönelmelerine de yol açmıştır (Ergün ve Sakız, 2021: 1682-1683).

D. Covid-19 Pandemisinin Yarattığı Toplumsal Eşitsizlik Sorunları

Covid-19 pandemisinin yaratmış olduğu kaotik ortam, sadece sağlık alanında ortaya çıkan sorunları baş edilmesi zor bir hale getirmekle kalmamış, aynı zamanda toplumsal alandaki diğer eşitsizlikleri de belirginleştirmiştir. Bu süreçte sağlık, eğitim ve ekonomi alanlarında büyük ölçekli eşitsizlikler göze çarparken, toplumsal görüş ayrılıklarının da derinleşerek çatışmalara neden olduğu gözlemlenmiştir.

1. Sağlık İmkanlarına Erişimde Eşitsizlik

Sağlık, toplumsal yapıyı oluşturan ana kurumlardan bir tanesidir. Devletlerin bir bütün olarak ayakta kalabilmesi, sağlıklı bir toplumla mümkün olabilmektedir. Ulus devlet modelinin ortaya çıkışıyla birlikte, halk sağlığıyla ilgili yeni yapılanmalara gidilmiş ve düzenlemeler yapılmıştır. Başka bir deyişle, toplumların işleyişindeki çarkın en önemli dişlilerinden biri sağlıktır. Bu alanda ortaya çıkacak herhangi bir sorun tüm insan faaliyetlerini durma noktasına getirecektir. Dolayısıyla sağlık hizmetlerinin geliştirilmesinde, sosyal politikalar alanında yapılacak çalışmalar, tıp alanında olduğu kadar önemlidir.

Toplumda, bireylerin sağlık statülerinde, sağlıklarına dair risklerin dağılımında ve sağlık hizmetlerine erişimlerinde çeşitli eşitsizlikler bulunmaktadır. Söz konusu bu eşitsizlikler bireyler ya da gruplar arasında ölüm ve hastalık oranlarında, ortalama yaşam sürelerinde ve algılanan sağlık

statülerindeki farklılıklarda kendini göstermektedir (Graham, 2007). Bu eşitsizliklerin ortaya çıkmasına neden olan etkenler, bireylerin sağlık risklerini, sağlık hizmetlerine erişimlerini ve sağlık hizmetlerinden yararlanma düzeylerini belirleyen unsurlardır.

Winkleby vd. (1992: 816) yaptıkları çalışmada, bireylerin sağlıklarını kanıtlayan en önemli göstergenin, sosyal ve ekonomik statülerinin olduğunu ortaya koymuşlardır. Yapılan sağlık ve hastalık araştırmalarında gelir düzeyi bireyin ekonomik gücünü, barınma koşullarını, beslenme ve sağlık hizmetlerinden sorunsuz yararlanma gücünü yansıtırken, sahip olunan meslek bireyin statüsünü, sorumluluğunu, fiziksel aktivitesini ve çalışmaya bağlı olarak sağlık risklerini belirlemektedir. Eğitim ise bireyin sosyal, psikolojik ve ekonomik kaynaklara ulaşma becerilerini göstermektedir. Toplumsal sınıf, toplumsal cinsiyet, coğrafi bölge gibi değişkenler, insanların yaşam koşullarına doğrudan etki ederek, sağlık ve hastalığın toplumdaki dağılımını şekillendirmektedir.

Covid-19 pandemisi ile birlikte başlayan süreçte, devlet yönetimlerinin sağlık politikalarının, bu ve benzeri salgın mahiyetindeki durumlarda son derece yetersiz kaldıkları gözlemlenmiştir. Temel sağlık ekipmanlarının üretimi ve tedariki, sağlık personelinin temini, tedavi alanlarının hijyeni, gereken düzeyde tıbbi müdahale vb. konularda yetersizlikleri görülen devlet yönetimleri için en büyük sorun, dezavantajlı konumda ve temel sağlık hizmetlerinin sunulduğu merkezlere uzak olan bireylerin beklentilerinin karşılanamaması olmuştur. Bu durum toplumun bireyleri arasındaki, sağlık imkanlarına erişim sorununun derinleşmesine yol açmıştır (Cash-Gibson, vd. 2021: 1-3).

Konu ile ilgili olarak kapsamlı bir araştırma gerçekleştiren International Monetary Fund (2020), Covid-19 pandemisi sürecinde yaşanan tüm eşitsizliklerin, ekonomik kaynaklı olduğunu belirtse de, sağlık hizmetlerine erişimdeki adaletsizliğin herhangi bir nedenle açıklanamayacağını ifade etmiştir. Var olan dünya düzeninde bireyler birçok alanda eşitlikten uzak bir şekilde yaşarken, pandemi süreciyle birlikte, kritik değeri bulunan sağlık hizmetlerinden destek alma konusunda da eşitsizliğe maruz kalmışlardır. IMF'nin yaklaşımına göre bu noktada en büyük sorumluluk hükümetlere düşerken, başarısızlığın sahibi de yine hükümetler olmuştur.

Türkiye Tabipler Birliği (2021) tarafından yayınlanan raporda, pandemi döneminde sadece pandemi ile ilgili değil, bunun dışında kalan sağlık konuları ile ilgili olarak da, sağlıkta erişim sorunları ve eşitsizliklerin bulunduğuna dikkat çekilmiştir. TTB'nin Türkiye genelinde elde etmiş olduğu bilgi ve verilere göre, pandemi ile birlikte, Covid-19 dışında kalan sağlık sorunlarının tedavisi için randevu yönetim sisteminin bozulduğu, kimi acil hastaların tedavilerinin gecikmeli olarak yapıldığı, aciliyeti bulunan ve kronik hastalar tarafından alınan ilaçlara erişimde zorluk yařandđıđı tespit edilmiştir. Tüm bu durumların, dezavantajlı bazı hastalar için ciddi sağlık sorunlarını tetiklediği görölmüştür.

Aközlü ve şahin'in (2021: 153) değerlendirmelerine göre, sağlık imkanlarına erişimde büyük ölçüde etkilenen gruplardan birini de çocuklar oluşturmaktadır. Hükümetler, sağlık kuruluşları ve yerel sağlık birimleri pandeminin yayılmasını önlemek için çaba sarf ederken, yeterli derecede tıbbi destek sağlanamayan çocuklara yönelik, özel bir program uygulamamışlardır. Özellikle de koruyucu ekipman eksikliği, çocukların salgından korunma hakkının göz ardı edilmesine neden olmuştur.

Göç Araştırmaları Derneği (2020: 19-26) tarafından yayınlanan raporda, Covid-19'un ortaya çıkardđıđı sağlık imkanlarındaki erişim sorununun yařandđıđı noktalardan bir diğer de, son yıllarda sayıları giderek artan göçmen, mülteci ve sığınmacıların yeterli derecede salgına yönelik destek bulamamaları olduğu görölmektedir. Türkiye'ye yasa dışı giriş yapan ve kayıtları bulunmayan, fakat Türkiye'de ikamet eden bu bireyler, hastanelerde ve buldukları lokasyonlarda, Covid-19 tehdidi ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum, salgının göçmen, mülteci ve sığınmacılar arasında hızlı bir şekilde yayılmasına yol açmıştır.

Sağlıktaki riskler ve sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizlikler sadece ekonomik alanla sınırlı değildir. Yapılan araştırmalar, gelir düzeyi düşük olan kadınların hem ekonomik hem de cinsiyet eşitsizliğine maruz kalarak, erkeklere göre daha zorlu yaşam koşulları ile mücadele ettiklerini göstermektedir. Özellikle düşük gelirdeli ve iyi eğitim alamamış kadınların, kaynaklara erişimde zorlandıklarından erkeklere oranla daha kötü beslendikleri ve ekonomik nedenlerle sağlık kurumlarından daha az yararlanmakla birlikte, sadece acil durumlarda başvurdukları görölmüştür.

Birleşmiş Milletler aracılığıyla, Kalaylıoğlu (2020: 8) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, pandemi döneminde sağlık hizmetlerine erişimde, cinsiyet eşitsizliğine yönelik değerlendirmelerde bulunulmuştur. Araştırmanın önemli bir bulgusu olarak katılımcı kadınlar, pandemi sürecinde temel hijyen ve sağlık ürünlerine ulaşımında sorun yaşamakla birlikte, Covid-19 tedavisi dışında kalan sağlık desteğinin de aksadığını belirtmişlerdir.

Cinsiyet eşitsizliği konusunun boyutlarını sosyolojik olarak araştıran Su, vd. (2022: 90), kadınların sağlık hizmetleri konusunda Covid-19 sürecinde karşılaştıkları eşitliklessnessi ve ayrımcı yaklaşımı aşağıdaki rollere göre açıklamışlardır:

- Sağlık çalışanı kadınlar: Hasta bireylerin sağlıklarına kavuşmaları için onlara destek verseler de, içinde buldukları Covid-19 sürecinde, kendileri hızlı ve yeterli sağlık desteğini alamamaktadırlar.
- Yaşlı kadınlar: Yalnız ve evlerinden çıkamayacak şekilde yaşamlarını sürdüren yaşlı kadınlar için sağlık imkanlarına erişim, gereken ulusal ve yerel destek sağlanmadıkça son derece zordur.
- Şiddet mağduru kadınlar: Yaşadıkları şiddet nedeni ile toplumsal yaşamın dışında kalan ve pandemi döneminde desteğe ihtiyacı olan kadınlar, yeterli düzeyde sağlık desteği alabilmek konusunda engellenmektedirler.
- Kayıt dışı çalışan kadınlar: Herhangi bir yasal kayıtları ve hakları bulunmayan bu kadınlar, Covid-19 tehdidi karşısında çaresiz ve yardımdan yoksun kalmaktadırlar.

Nwosu ve Oyenubi (2021: 11), konu ile ilgili olarak Güney Afrika özelinde yaptıkları araştırmada, Covid-19 pandemisinin şiddetlenmesiyle birlikte, yoksulların bu süreçte daha yüksek bir hastalık yükü taşıdıklarını tespit etmişlerdir. Irk, gelir düzeyi ve açlık bu eşitsizliği körükleyen başlıca nedenler olarak tespit edilmiş ve istihdam sürecin önemli bir parçası olmuştur. Araştırmacıların elde ettikleri sonuçlara göre, Güney Afrika nüfusunun genelinde, temel sağlık imkanlarına erişimdeki dengesizlik, oransal olarak %600'lük bir artış göstermiştir. Bu artış, sağlık hizmetlerindeki yetersizliğin ve sürecin iyi yönetilemediğinin bir göstergesi olmuştur.

Aşılama süreci de, sağlık alanındaki eşitsizliği tam anlamıyla görünür hale getirmiştir. Dünya genelinde Afrika başta olmak üzere birçok bölgede, aşılama için yeterli destek sağlanamamış, nüfusun çoğunluğu büyük bir sağlık krizi ile karşı karşıya kalmış ve bu durumun düzeltilmesi için herhangi bir adım atılmamıştır. Aşılama rakamlarına bakıldığında, 2021 yılı sonu itibari ile Afrika nüfusunun sadece %1’lik bölümü dünyada üretilen aşılarla ulaşabilirken, Kuzey Amerika nüfusunun ise %40’lık dilimi sorunsuz aşılama şansına sahip olmuştur (Akkaya, 2022: 25).

Diğer taraftan gelişmiş ülkelere bakıldığında, sağlık imkanlarına erişim konusunda çeşitli sorunların var olduğuna dair çeşitli araştırma bulguları da dikkati çekmektedir. Bu araştırmalardan birini gerçekleştiren Matthew (2020: 1714-1715), Covid-19 sürecinde ABD’de, sağlık imkanlarına erişimde yaşanan eşitsizlik ile ilgili olarak aşağıdaki tespitlerde bulunmuştur:

- Özel sağlık sigortası bulunmayan vatandaşlar için temel sağlık imkanlarına erişimde gecikmeler ve farklı sorunlar yaşanmaktadır.
- Gelen şikayetlere göre bireylerin sağlık hizmeti istekleri sırasında ırkçı yaklaşımlar ön plana çıkmakta, bazı birey ve gruplar geri plana itilmektedir.
- Sağlık hizmetlerinden yararlanmak tüm ABD vatandaşlarının eşit hakkı olmasına rağmen, bu konuda karşılaşılan çok fazla eksik uygulama ve tartışma söz konusudur.
- Sağlık hizmetlerine erişim açısından halen öncelik sırası gözetilmekte ve Covid-19 tehdidi altındaki hastaların konumu ve durumu belirsizliğini korumaktadır.

Hızla artan küreselleşme toplumlarda yoksulluk, işsizlik, kötü çalışma koşulları gibi sosyoekonomik unsurları kötüleştirirken, sağlık sorunlarını da olumsuz yönde etkilemekte ve sağlık alanında eşitsizlikleri körüklemektedir. Toplumların tümü, insanoğlunun bir arada beraber yaşama güdüsüyle ortaya çıkan, toplumsal bir hiyerarşiye sahiptir. Bu hiyerarşik yapının azınlıkta olan üst katmanı sağlıklı ve uzun ömürlü bir yaşam sürerken, erken yaştan itibaren çeşitli hastalıklarla karşı karşıya kalan alt sınıf, bu durumla mücadele etmek zorunda kalmıştır. (Cockerham, 2022: 30-31). Bütün toplumsal yapılarda olduğu gibi

sağlık alanında da kendini gösteren toplumsal tabakalaşma nedeni ile bireyler sağlık hizmetlerinden bu tabakalaşmanın katmanları doğrultusunda faydalanmaktadırlar.

2. Ekonomik Alanda Yaşanan Eşitsizlik

Covid-19 pandemisinin ön plana çıkardığı önemli tartışma konularından biri de, ekonomik alanda yaşanan eşitsizlikler neticesinde, toplumun bireylerinin büyük bir bölümünün, yaşam kalitelerinde ciddi bir gerileme olmasıdır. Aslında pandemi ile birlikte ortaya çıkan en önemli gerçek, uzun yıllardan bu yana dile getirilen refah devletinin varlığı ve sorumlulukları ile ilgili söylemlerin gerçeği yansıtmadığıdır. Dünya genelinde birçok insan, pandemi sürecinde sorunlarının çözümü konusunda, özellikle ekonomik olarak hükümetlerinden destek beklemiş, fakat yapılan yardımlar beklentilerinin altında kalmıştır (Özgültekin, 2022: 35-36).

Pandemi döneminde ekonomik alanda yaşanan sorunlar ve ortaya çıkan eşitsizlik, işsizlik rakamlarının ani yükselişi ile birlikte çok daha iyi anlaşılabilir. Kanada, Japonya, ABD ve Çin gibi ülkeler, pandeminin ilk evrensel yılı olan 2020’de, ani işsizlik sorunları ile karşılaşmışlardır. Çok sayıda insan, pandeminin yarattığı psikolojik ve sosyolojik sorunların olumsuz etkileriyle mücadele ederken, ekonomik anlamda da önemli bir gelecek kaygısı ile baş başa kalmışlardır. Yaşanan ekonomik zorluklar ve söz konusu gelecek kaygısı, dünya genelinde birçok insanın yaşamlarının alt üst olmasına neden olmuştur (Ünüvar ve Aktaş, 2022: 137-138).

Eşitsizlik ve belirsizliğin ekonomik açıdan büyük sorunlara yol açtığı pandemi dönemi ile ilgili bir araştırma gerçekleştiren Meçik ve Aytun (2020: 22), pandemi ile birlikte bireylerin çalışma şekillerinin ve şartlarının değiştiğini, bunun da hem çalışma hayatına, hem de elde edilen gelire negatif olarak yansıdığını ortaya koymuşlardır. Evden çalışmak zorunda kalan bireylerin gelirleri gözle görülür bir şekilde düşüş gösterirken, pandemi süreci, gerekli işler - gereksiz işler gibi bir ayrımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Buna göre üretimin şart olduğu alanlarda çalışanlar, ücretlerini belirli kesintiler olsa da almaya devam ederken, evde çalışmak zorunda kalan ya da zorunda bırakılan çalışanların ücretlerinde keskin bir düşüş görülmüştür. Bu durum bireylerin

işlerine ve yaşamlarına olumsuz bir şekilde yansırken, geleceğine dair bakış açılarını da negatife çevirmiştir.

Günden güne artan yoksulluk, dünyadaki tüm bilimsel, ekonomik, kültürel, sosyal ve teknolojik gelişmelere ve ilerlemelere rağmen, günümüz modern toplumlarının en önemli sosyal problemlerinden biri olmuştur (Demirtürk, vd. 2011: 32). Dünya Bankası tarafından oluşturulan raporda, dünya genelinde pandeminin ortaya çıkardığı ekonomik sorunların, ülkeleri ve bireyleri ne kadar zorladığı görülmektedir. Raporda, gelir adaletsizliğinin pandemi dönemi ile birlikte derinleştiği belirtilirken, çok az sayıda çalışanın gelir dengesini korumayı başardığı, geri kalanların ise çalışma şartları değişirken elde ettikleri gelirlerinin de gözle görülür şekilde düştüğü anlaşılmıştır. (Narayan, 2022: 4-8).

Yılmaz (2020: 86-88), pandemi sürecinde ekonomik alandaki eşitsizliklerin akademisyenlerin bakış açılarına olan etkilerini araştırmıştır. Katılımcıların görüşleri dahilinde araştırmacının tespitleri aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- Pandemi öncesinde düzenli işleri olmayanlar, pandemi ile birlikte uzun süreli işsizlik tehdidi ile karşılaşmışlardır.
- Gelir ve iş durumu açısından ortaya çıkan farklılıklar cinsiyetler açısından daha da derinleşmiştir.
- Evden çalışan bireylerin gelirlerinde gerileme olurken, iş yüklerinde gözle görülür bir artış yaşanmıştır.
- Birçok sektörde, evden çalışma imkânı oluşmakla birlikte çalışanların maaşları ortalama olarak aynı seviyede kalabilmiş, ancak doktorlar gibi hayati tehlikesi yüksek meslekler hem zorlu şartlarda çalışmaya devam etmiş, hem de aldıkları ücrette değişiklik olmamıştır.
- İşini kaybetmemiş olmak pandemi dönemi için bir avantaj gibi görünse de, çalışanların iş yükü artarken, diğer taraftan salgın tehdidinde maruz kalmaları ile birlikte emeklerinin ekonomik karşılığını alamamışlardır.
- Çalışanlar işlerine devam etseler bile, tam anlamıyla ücretlerini alamamışlar, büyük bir bölümü ücret kesintisi sorunu ile karşı karşıya kalmışlardır.

Blundell, vd. (2020: 23-24), Covid-19 pandemisi sürecinin yaratmış olduğu ekonomik eşitsizlikleri, dünya genelindeki işsizlik rakamları ve bunun demografisi özelinde ele almışlardır. Araştırmanın sonuçlarına göre, girişimci olan ve kendi istihdamını sağlayan bireyler ile düşük ücretli işçilerin pandemi döneminde yaşadıkları iş kaybı, toplumdaki ekonomik eşitsizliğin temelini oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra ortalama bir eğitim düzeyine sahip ve ortalama düzeyde gelir elde eden bireyler için giderek artan işçi çıkarma kararları neticesinde, işlerinde tutunmak kadar gelecekte bir iş bulmak da zorlaşmaktadır.

Aspachs, vd. (2021: 12), Avrupa genelindeki ülkelere yönelik olarak yaptığı araştırmalarında, insanların pandemi döneminde yaşamış oldukları ekonomik gerileme ve işsizlik sorunlarının üzerine, bir de sosyal güvenceden yoksun kalma durumlarının eklendiği gözlemlenmiştir. İşsiz kalsa da özel sigortası bulunan bireylerin bir şekilde sağlık hizmetlerinden yararlanabildiği görülürken, hem işlerini kaybedip hem de sigortasız kalan bireyler ile aralarındaki fark açılmıştır. Bunun yanı sıra, hükümetlerin yardımlarının pratikteki yansımaları beklendiği kadar olumlu olmamış, gelir düzeyi düşen bireylerin mevcut şartları için yetersiz kalmıştır.

Avrupa Birliği ülkelerinde yapmış oldukları araştırmada Almeida, vd. (2021: 16-17), pandemi ile birlikte ortaya çıkan ekonomik alandaki eşitsizliklerin varlığına dikkat çekerlerken, topladıkları rakamsal verilerle de, AB merkez yönetiminin ve birlik üyesi ülkelerin hükümetlerinin, mali desteklerinin önemini vurgulamışlardır. Söz konusu destekler ile birlikte AB bölgesinde, pandeminin ilk döneminde yaşanan ekonomik eşitsizliklerin derinleşmesinin engellenmeye çalışıldığı, toplumun alım gücünün gerilemesini durdurmaya yönelik eyleme geçildiği ve işsizlik tehdidinin olmasına rağmen, vatandaşların yaşamlarını idame ettirebilmelerine odaklanıldığını ifade etmişlerdir.

Yıldırım (2022: 44-45) ise konu ile ilgili olarak katılımcılarını farklı gruplara ayırdığı çalışmasında, ekonomi odaklı sorular yönelttiğini, katılımcıların ise pandemi ile birlikte artan eşitsizliklerin son derece zorlayıcı olduğu şeklindeki görüşlerini tespit etmiştir. Buna göre sabit gelirli olanlar, pandemi dönemindeki harcamalarının, eve kapanma ile birlikte arttığını ve bu zorlu şartları bir şekilde idare ettirebildiklerini belirtmişlerdir. Fakat sabit geliri olmayan ya da gelirlerinde ciddi ölçekli düşüşler yaşayan katılımcılar ise, harcamalarında

kısıtlamaya giderken, bazı harcamalarını da tamamıyla rutin düzenlerinin içerisinde çıkarmak zorunda kalmışlardır. Yine araştırmanın katılımcılarına göre, bu eşitlikten uzak ortamda, devlet yardımlarının etkisinin belirleyici bir role sahip olduğunu ifade etmişlerdir.

3. Eğitim Alanında Yaşanan Eşitsizlik

Covid-19 pandemisi ile birlikte hayatın akışı farklı şekillerde olumsuz yönde etkilenmiş, eğitim ise ciddi ölçekte sorunlarla karşılaşan alanlardan biri olmuştur. Belirli bir sistem ve müfredat dahilinde hareket eden eğitim kurumları, pandemi döneminde düzenlerini tamamıyla kaybederlerken, karantina süreçlerinde örgün eğitimin ne şekilde sürdürüleceği konusu dünya genelinde çözümsüz kalmıştır. Alınan karantina önlemleri ile öğrenci, veli ve öğretmenlerin eğitim süreçlerinin takibi, yeni uzaktan eğitime alışılması ve alınan eğitim desteğinden verimlilik sağlanması giderek zorlaşmıştır (Kurnaz ve Serçemeli, 2020: 51). Çünkü eğitim sistemlerinin bugüne kadar karşı karşıya kaldığı en büyük sorunlardan biri Covid-19 pandemisi olmuştur. Uzaktan eğitim çözümleri bu dönemde eğitimin devamını sağlamak için zorunlu bir tercih olarak devreye sokulsa da, olumsuz sonuçları tartışma konusu haline gelmiştir.

Bu dönemde eğitimin devamlılığı konusundaki sorunların temelinde yatan neden, eğitim kurumlarının ve eğitimcilerin daha önceden bu kadar zorlu bir süreç ile karşılaşmamış olmaları neticesinde, çözüm bulma konusundaki eksiklikleridir. Bilindik yöntemlerle işleyen eğitim sisteminin, pandemi ile ortaya çıkan eğitim modeline uyumluluk göstermesi son derece zor olmuştur. Özellikle eğitimcilerin, yaşanan kriz dönemi için yeterli seviyede sorun çözme ve kriz yönetme becerisine sahip olmamaları, eğitimin devamlılığında sorun yaratmıştır. Bu nedenle örgün eğitim süreçlerinin yeterli derecede verimli yapılamadığı görülmüştür (Sarı ve Nayır, 2020: 962).

Pandeminin ilk döneminde World Economic Forum (2020) tarafından yürütülen araştırmada, öğrencilerin uzaktan eğitim sürecinde sınıflarındaki gibi bir verimliliği elde edemediklerini ve bu durumun öğrenciler arasında öğrenmede eşitsizliğe neden olduğu görülmüştür. Öte yandan okul ortamındaki eğitim - öğretime uyum sağlamakta zorlanan öğrencilerin, uzaktan eğitimle birlikte

konsantrasyonları daha da fazla gerilemiş, eğitim ve öğretimleri sekteye uğramıştır.

Konu ile ilgili araştırmalarda üzerine odaklanılan nokta, pandemi sürecinde öğrencilerin eğitim alma haklarının önüne çıkan engeller yönünde olmuştur. Save the Children (2020) adlı kurumun yaptığı değerlendirmelerde, eğitimde yaşanan sorunlar ve eşitsizlikler aşağıdaki maddeler ile açıklanmaktadır.

- Öğrencilerin okula gitmeden eğitim almaları, temel eğitim bilgilerinin kalitesini aşağıya çekmektedir.
- Düzenli eğitim şansını yakalayamayan öğrencilerin büyük bir bölümü, ekonomik kriz ile mücadele eden ailelerine yardımcı olabilmek için eğitim hayatından iş hayatına geçiş yapmıştır.
- Uzaktan eğitim sisteminin ortaya çıkmasına ve geniş bir yelpazede uygulanmasına karşın, bu eğitim şeklinin gereksinimlerine sahip olamayan çok sayıda öğrenci bulunmaktadır.
- Var olan zorlu koşullarda eğitim hizmetlerinin sunulduğu Afrika ve Güneydoğu Asya ülkelerinde, pandemi sonrasında çok sayıda öğrencinin ekonomik şartlar nedeni ile okula dönememe riski bulunmaktadır.
- Özellikle gelişmemiş ülkelerde eğitim imkanlarından faydalanamayan kız çocuklarının erken yaşta evliliğe zorlanması söz konusudur.

Pınarcıoğlu, vd. (2021: 45) pandemi süreci ile birlikte evden eğitim almak zorunda kalan çocukların genel durumlarına yönelik bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Araştırmacıların tespitlerine göre öğrencilerin ailelerinin gelir durumları ve yaşam standartlarındaki farklılıklar, evden eğitimin kalitesini doğrudan ve olumsuz yönde etkilemektedir. Buna göre özellikle gelir düzeyi düşük ailelerin çocukları, evlerindeki kısıtlı eğitim materyalleri dolayısıyla nitelikli bir şekilde derslere katılım gösterememektedirler. Bu durum aynı demografik grupta olan ve kırsal kesimde yaşayan çocuklar için çok daha zorlu olmaktadır. Söz konusu çocuklar, gerekli eğitim materyallerine sahip olamadığı gibi, eğitim seansları için gereken ayrı bir oda ve alana da sahip olamamaları nedeniyle, diğer çocuklardan geri kalmaktadırlar.

Kuş, Mert ve Boyraz'ın (2021: 486-487) yapmış oldukları benzer bir araştırmada da, özellikle kırsal kesimde yaşayan öğrencilerin karşılaştıkları, eğitimde fırsat eşitsizliği sorununa değinmişlerdir. Araştırmacıların tespitleri, söz konusu öğrencilerin çoğunluğunun online eğitim için gerekli olan internet erişim imkanlarının bulunmadığını göstermektedir. Bununla birlikte evde çok sayıda çocuğun bulunması, aynı anda çok sayıda kişinin internet erişimine ve eğitim materyaline ihtiyacını doğurmaktadır. Bu durum, çocukların eğitim alma şanslarını azaltırken, eğitim müfredatlarının da gerisinde kalmalarına neden olmaktadır.

Eğitim-Bir-Sen (2021: 65-67) tarafından Türkiye özelinde yapılan ve eğitimdeki eşitsizlikleri değerlendiren araştırmada, öğrenciler ve öğretmenler ile görüşmeler yapılmış, aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

- Katılımcı öğrencilerin yarısından fazlası, materyal yetersizlikleri nedeni ile derslere sürekli olarak katılamamaktadırlar.
- Derslere katılan öğrencilerin bir bölümünün teknoloji okur-yazarlığının gereken düzeyde olmaması, eğitim materyallerine ulaşım ve kullanımlarını engellemektedir.
- Benzer şekilde, ebeveynlerin bir bölümünün teknoloji okur-yazarlığının gereken düzeyde olmaması, bu konuda çocuklarına yardım edememelerine neden olmaktadır.
- Öğrencilerin yarıya yakınının, ebeveynlerinin gün içerisinde çalışıyor olmasından dolayı, öğrencilerin derslere odaklanmaları son derece zorlaşmaktadır.
- Öğrencilerin %25'lik kısmının çevrimiçi ders anlarında sessiz bir ortamda bulunamamaları derslere katılımlarını engellemekte ve verimliliklerini düşürmektedir.
- Söz konusu ortamlarda bulunan öğrenciler ile öğretmenleri herhangi bir şekilde kaliteli iletişim kuramamakta, bu durumda öğrenci-öğretmen etkileşiminin giderek verimsizleşmesine yol açmaktadır.

Tutar, vd. (2022: 1681), pandemi döneminde dezavantajlı gruplardan biri olarak gördükleri çocukların, eğitim hayatlarında karşılaştıkları eşitsizlik

sorununa farklı açılardan yaklaşmışlardır. Araştırmacıların tespitleri göstermektedir ki, söz konusu çocukların aileleri, çocuklarının evden eğitim görmelerini sağlayacak materyalleri satın alabilecek yeterli bütçeye sahip değillerdir. Bu çocuklar için dezavantaj yaratan durum, pandemi döneminde ön plana çıkan ve ebeveynlerinin yaşam şartlarını zorlayan iş ve gelir kaygısıdır. Çocuklarının eğitim konusundaki beklentilerini karşılamakta zorlanan ebeveynler dolayısı ile çocukların eğitim hayatları sekteye uğramaktadır.

Gelir düzeyi yüksek olan ailelerin çocukları, gelir düzeyi düşük olan ailelerin çocuklarına göre, eğitim sisteminin ayrıştırıcı yapısıyla daha avantajlı bir konumda hayata başlamaktadırlar. Ailelerinin ekonomik durumu nedeniyle kaliteli bir eğitime ulaşamayan çocuklar ise yoksulluk ile yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar. Bir ailenin çocuğunun eğitimi için bütçe ayıramaması, gelecek kuşağın da çocukları için eğitim konusunda yetersiz kalmasına yol açmaktadır (Loury, 1981: 843-867). Gelir eşitsizliği üst seviyelerde olan ülkelerin nüfusunun, kuşaklar arası gelir dağılımına bakıldığında, mesleğe başlayan çocuğun gelirin babanın geliri ile benzer seviyede olduğu görülmektedir (OECD, 2007; Doob, 2013).

4. Toplumsal Görüş Ayrılıkları ve Eşitsizlik

Covid-19 sürecinde toplumda yaşanan görüş ayrılıklarının temelinde, sağlık imkanlarına erişimde eşitliğin sağlanamaması sorunu yer almaktadır. Pandemi için üretilen ilaç ve aşuların adaletsiz dağıtımı, bir grup için pandeminin olumsuz etkilerinden korunma imkânı yaratırken, geri kalan tüm gruplar için eşitsizlik durumunu öne çıkarmıştır. Bu da, hükümetler arasında yaşanan çatışmalar başta olmak üzere, toplumlar ve bireyler arasında da bir çatışmaya neden olmuştur. Pandemi sürecinin en büyük sorunlarından olan gelir eşitsizliği de, çatışmaların önemli nedenlerinden biridir (Dizdaroglu, 2020: 3-7).

Pandeminin yaratmış olduğu ruhsal çöküntü önyargı, ayrımcılık, ırkçılık ve cinsiyet eşitsizliği sorunlarının neden olduğu görüş ayrılıklarını da beraberinde getirmiştir. Toplumun bireyleri arasındaki sosyoekonomik uçurumun derinleşmesi, tartışmaların ve anlaşmazlıkların şiddetini de arttırmıştır. Hak ettiklerini elde edemeyen bireyler, özellikle sağlık desteği konusunda geri planda

bırakıldıklarını düşündükçe, tüm enerjilerini birbirleri ile çatışmaya harcamış, nihayetinde de toplum yaşamından uzaklaşmışlardır (Eniç, 2021: 2697-2698).

Covid-19'un ortaya çıkardığı bilinmezlik ve gelecek kaygısından korunmak için en çok güvenilen yapı olan devlet, yine süreç içerisinde en büyük güvensizlikleri de yaratan taraf olmuştur. Toplumun ekonomik açıdan desteklenmesi ve sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması konularında eksik kalan devlet yönetimleri, toplumsal eşitsizliği körüklediği düşüncesiyle eleştirilere maruz kalmıştır. Pandeminin neden olduğu düzen bozukluğunu gidermekte zorlanan yönetimler, sürece olumlu katkı yapmakta başarısız oldukça, toplumun bireyleri arasındaki yaşam standardı farkı giderek açılmış, bu durum da çatışmayı tetikleyen iletişim sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Geleceğine yönelik tehditler ile karşılaşan toplum kendi çözümlerini üretmeye çalışırken, yaşadığı başarısızlıklarda devlet yönetimlerini sorumlu tutmuş ve birbirleri ile bir çekişme içerisine girmiştir (Archibong, vd. 2020: 2).

Pandemi döneminde, toplumsal çatışma ve eşitsizliğin ön plana çıktığı noktalardan biri de karantina süreçlerindeki uygulamalardır. Çalışma zorunluluğu bulunan ve gelir düzeyi düşük olan bireylerin, herhangi bir ekonomik destek almadan, salgın tehdidi altında çalışırken, diğer tarafta bu sorunlarla daha az yüzleşen bireylerin olması, insan sağlığı açısından bir eşitsizlik durumunu ortaya koymaktadır. Çalışmak zorunda olan-olmayan ayrımı, pandeminin ilk dönemlerindeki eşitliklilik sorunlarının, önemli bir bölümünü oluşturmuştur (Karadaş ve Ekinci, 2021: 1589-1591).

Ünal ve Gülseren'in (2020: 91-92) konuya dair yapmış oldukları çalışmada, pandemi döneminde, özellikle kadınlar üzerinde yoğunlaşan şiddet eğilimine dikkat çekmişlerdir. Araştırmacıların değerlendirmelerine göre, işsizlik ve gelecek korkusu çiftler arasında çatışmalara neden olurken, daha çok kadınlar eşleri ile tartışmanın akabinde şiddete maruz kalmaktadırlar. Söz konusu tartışmalar fiziksel şiddetle sonuçlanmasa dahi, psikolojik şiddetin boyutları artmış ve biten evliliklerin sayısı daha büyük rakamlara ulaşmıştır. Eşitlikten uzak bir toplumsal form, pandemi ile birlikte daha da belirginleşmiş ve mental anlamda yaşanan çöküş, bireylerin birbirlerine zarar vermelerine neden olmuştur.

Atay ve Gerçek (2021: 231-234), bireylerin iş yaşamlarında karşılaşmış oldukları sorunların, pandemi dönemindeki yansımalarını ve aile yaşamlarına etkilerini araştırmışlardır. Araştırmacıların ortaya koyduğu genel tespit, bireyler her ne kadar evden çalışıyor olsalar da, ofisteki baskı ortamını evlerinde de hissettikleri, işlerini kaybetme korkusu ile yaşadıkları, bu durumun iş-aile yaşamı dengelerini bozduğu ve hane içerisinde ciddi çatışmalara neden olduğu yönündedir. Bu çatışmalar neticesinde, iş ortamındaki sorunlar doğrudan aile ortamına yansımakta, bireyler sağlığını, işini ve ailesini kaybetme korkusu ile yüz yüze gelmektedirler.

Pandemi döneminde, toplumsal eşitsizliğe ve çatışmaya zemin hazırlayan bir diğer konu da aşılama dır. Gehrau, vd. (2021: 9) araştırmasında, özellikle televizyonlarda paylaşılan haberlerin zihinlerde belirleyici bir etkisi yarattığını keşfetmiştir. Buna göre bireyler, televizyonlarda Covid-19 aşısı ile ilgili olarak görmüş oldukları haberlerden olumlu ya da olumsuz yönde etkilenecek bir karar vermektedirler. Fakat verilen farklı kararlar, bireyler arasındaki anlaşmazlıkların şiddetini arttırmaktadır.

Purvis, vd. (2021: 9) benzer bir araştırmayı gençler üzerinde gerçekleştirmişlerdir. Araştırmadaki katılımcı genç bireyler, televizyondan takip ettikleri aşılama ile ilgili haberlerden olumsuz yönde etkilenmiş ve çoğunlukla da aşı olmamayı tercih etmişlerdir. Katılımcıların bu konuya dair takip ettikleri haberlerin sayısı arttıkça aşı karşıtlık düzeyleri artmakla birlikte, aşı olmayı düşünen bireylere yönelik karşıt düşünceleri de artış göstermektedir. Bu durumun ortaya çıkışında, aşı konusunda dünya genelinde eşitlikten uzak uygulamalar zincirinin varlığı önemli bir etken olarak görülmektedir.

Çalışmanın son kısmını oluşturan dördüncü bölümde; araştırmanın amacı, sınırlılıkları, modeli, araştırmada kullanılan istatistikî yöntemler, verilerin toplanması, araştırmanın evren ve örnekleme açıklandıktan sonra, araştırmanın problem cümlesi ve alt problemleri ortaya konulmuştur. Son olarak bulguların değerlendirilmesi bölümünde, belirlenen alt problemlerin istatistiksel sonuçları çizelgelerle birlikte analiz edilerek, yorumlanmıştır.

IV. ARAŞTIRMA

A. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, toplumsal eşitsizlik olgusunu, Covid-19 pandemisi süreci ile birlikte sorgulamak ve açıklamaktır. Başka bir deyişle, Covid-19 pandemisi ve toplumsal eşitsizlik arasındaki ilişkiyi belirlemek ve belirlenen ilişki üzerinden var olan toplumsal eşitsizliği ortaya koymaktır.

B. Araştırmanın Sınırlılıkları

Covid-19 pandemisi bağlamındaki, toplumsal eşitsizliklerin sosyolojik analizine odaklanan bu çalışmanın sınırlılıklarından biri, katılımcıların belirli soruları yanıtlarken, var olanı tamamen paylaşmayıp ya da farklı şekilde cevap verebilmesidir. Her ne kadar araştırma etiği ve yöntemi gereği, katılımcıların kimlikleri hiçbir şekilde bilinmese de, katılımcılar araştırmanın resmî kurumlar tarafından yapıldığını düşünerek çekincelerini göstermişlerdir. Bu durum, katılımcıların, hem sosyal yaşamlarını ortaya koyan sorularda (hane içinde şiddet yaşanma durumu, sosyal yardım alma durumu vs.), hem de Türkiye'deki pandemi sürecinin yönetimi ile ilgili sorularda, fikir beyan etmemelerine yahut verdikleri cevapların kendi gerçekliklerini yansıtmamasına yol açabilmektedir.

C. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli, betimsel nitelikteki araştırma türü kapsamında ele alınan tarama modelidir. “*Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu mevcut var olduğu hali ile betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır*” (Karasar, 2012: 77). Araştırmaya konu olan durum, olay, birey veya da nesne, kendi var olduğu koşulları içinde, doğal yapısı ve ortamı ile betimlenmeye çalışılmaktadır. Farklı sosyal ve ekonomik statüye sahip grupların Covid-19 pandemisi ile birlikte toplumsal eşitsizlik algısını ölçen değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını ortaya koymaya çalışan kesitsel bir

araştırmadır. Değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisi kurulmamakta, eş zamanlı değişme olup olmadığı incelenmektedir. Bu çerçevede araştırmada nicel yöntem kullanılmıştır.

D. Araştırmada Kullanılan İstatistikî Yöntemler

Araştırmada kullanılan ölçme aracının birinci bölümünde yer alan ve katılımcıların demografik bilgilerini ortaya koymaya çalışan değişkenleri analiz etmek amacı ile yüzde, frekans, ortalama ve standart sapma gibi betimsel istatistik hesaplama tekniklerinden yararlanılmıştır.

Ölçme aracının ikinci bölümünde, Covid-19 pandemisinin neden olduğu sosyal, ekonomik, sağlık, ulaşım ve eğitim alanlarındaki problemleri ortaya koymaya yönelik araştırma sorularını cevaplamak için ise nonparametrik istatistik hesaplama yöntemlerinden biri olan, “Ki-Kare” istatistiksel hesaplama tekniği kullanılmıştır.

İstatistiksel analizlerde kullanılan değişkenler nitel, süreksiz, sınıflama ölçeğinden ise ve değişkenler arasında anlamlı bir bağlantının varlığı bilimsel olarak test edilmek isteniyorsa, Ki-Kare testi istatistiksel analizlerde kullanılabilir (Baştürk, 2010; Büyüköztürk, 2018).

E. Verilerin Toplanması

Araştırmanın verileri 2022 yılının Mart ve Haziran ayları arasındaki dönemde toplanmış, anket formları sayısallaştırılarak SPSS programına aktarılmış ve program yardımı ile analiz edilmiştir. Araştırmada, veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen bir anket kullanılmış, kartopu yöntemi ile anahtar kişiler olan mahalle muhtarları ve esnaflardan destek alınarak 25 mahallede, 700 katılımcıya ulaştırılmıştır. 34 soruluk anketin yaklaşık dörtte üçü kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır. İki bölümden meydana gelen anketin birinci bölümünde, katılımcıların demografik bilgilerini elde etmeyi amaçlayan sorular bulunurken, ikinci bölümünde ise Covid-19 pandemisinin neden olduğu sosyal, ekonomik, sağlık, ulaşım ve eğitim alanlarındaki eşitsizlikleri anlamaya yönelik sorular yer almaktadır.

F. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini İstanbul İli, örneklemini ise Şişli İlçesi oluşturmaktadır. Çalışma için Şişli İlçesi'nin seçilmesinin temel nedeni, bölgenin içerisinde farklı sosyokültürel ve sosyoekonomik yapıları oluşturan mahalleleri barındırmasıdır. Katılımcılar, rastgele örneklem yöntemiyle seçilen, İstanbul İli Şişli İlçesi'nin 25 mahallesinde yaşayan, 18 yaş üstü 700 bireyden meydana gelmektedir.

Bu bağlamda demografik olarak; cinsiyet, oturulan mahalle, hayatın çoğunun geçtiği sosyal çevre, medeni hal, eğitim durumu, çocuk sayısı ve okula giden çocuk sayısı değişkenlerine bakılmıştır. Örneklemin genel özelliklerini ortaya koyan demografik çizelgeler aşağıda 2 ayrı kategoride incelenmiştir.

Araştırmada yer alan katılımcıların cinsiyetleri, oturdukları mahalle ve hayatlarının çoğunu geçirdikleri sosyal çevre bilgilerine ilişkin betimsel istatistikler aşağıdaki Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Katılımcıların Cinsiyetleri, Hayatlarının Çoğunu Geçirdikleri Sosyal Çevre ve Oturdukları Mahallelere İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişkenler	Kategori	N	%
Cinsiyet	Kadın	305	43,6
	Erkek	367	52,4
	Diğer	28	4,0
Oturdukları Mahalle	19 Mayıs	29	4,1
	Duatepe	26	3,7
	Eskişehir	27	3,9
	Gülbahar	41	5,9
	Halit Rıfat Paşa	28	4,0
	İzzet Paşa	26	3,7
	Mahmut Şevket Paşa	22	3,1
	Meşrutiyet	23	3,3
	Yayla	33	4,7
	Bozkurt	31	4,4
	Ergenekon	28	4,0
	Feriköy	26	3,7
	Halaskargazi	23	3,3
	Harbiye	18	2,6
	Kaptanpaşa	24	3,4
	Mecidiyeköy	32	4,6
	Paşa	27	3,9
	Cumhuriyet	27	3,9
	Esentepe	28	4,0
	Fulya	46	6,6
	Halide Edip Adivar	24	3,4
	İnönü	31	4,4
	Kuştepe	26	3,7
Merkez	31	4,4	
Hayatlarının Çoğunu Geçirdikleri Sosyal Çevre	Teşvikiye	23	3,3
	Köy	21	3,0
	Kasaba	7	1,0
	Küçük Şehir	99	14,1
	Büyük Şehir	551	78,7
Yurt Dışı	22	3,1	

Çizelge 1 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, 367 katılımcının (%52,4) erkeklerden meydana geldiği, 46 katılımcı ile (%6,6) Fulya mahallesi ve 41 katılımcı ile (%5,9) Gülbahar mahallesinin en büyük grubu oluşturduğu, 551 katılımcının (%78,7) hayatlarının çoğunu geçirdikleri sosyal çevrenin büyükşehirler olduğu ve görülmektedir.

Araştırmada yer alan katılımcıların medeni durumları, eğitim durumları, çocuk sayıları ve okula giden çocuk sayıları değişkenlerine ilişkin betimsel istatistikler aşağıdaki Çizelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Katılımcıların Medeni Durumları, Eğitim Durumları, Çocuk Sayıları ve Okula Giden Çocuklarına İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişkenler	Kategori	f	%
Medeni Durum	Evli	333	47,6
	Bekâr	323	46,1
	Birlikte yaşayan	44	6,3
Eğitim Durumu	İlkokul ve daha az	79	11,3
	Ortaokul	83	11,9
	Lise	230	32,9
	Üniversite	255	36,4
	Yüksek lisans ve üstü	53	7,6
Çocuk Sayısı	Yok	323	46,1
	1	101	14,4
	2	156	22,3
	3	71	10,1
	4	35	5,0
	5	8	1,1
	6	3	,4
	7	3	,4
Okula Giden Çocuk	Yok	465	66,4
	Var	235	33,6

Çizelge 2 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, 333 katılımcının (%47,6) evli olduğu, 235 katılımcının (%36,4) üniversite mezunu olduğu, 323 katılımcının (%46,1) çocuğunun olmadığı ve 465 katılımcının ise (%66,4) okula giden bir çocuğunun olmadığı anlaşılmaktadır.

G. Araştırmanın Problem Cümlesi ve Alt Problemleri

Bu araştırmanın problem cümlesi “Covid-19 pandemisi bağlamında toplumsal eşitsizlik düzeyleri nedir?” şeklindedir. Bu çerçevede ele alınan alt problemler ise şunlardır:

1. Okula giden çocukların Covid-19 pandemisi sürecinde online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşma düzeyleri nedir?

2. Okula giden çocukların Covid-19 pandemisi sürecinde online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşma düzeyleri,

a) eğitim durumuna,

b) hanenin aylık gelirine,

c) sosyal yardım alma durumuna,

d) oturulan evin niteliğine,

e) oturulan evin mülkiyetine ve

f) toplumsal eşitsizliğe maruz kalma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

3. Covid-19 geçiren katılımcıların sağlık sisteminden destek alma düzeyleri nedir?

4. Covid-19 geçiren katılımcıların sağlık sisteminden destek alma düzeyleri,

a) Türkiye’de sağlık sisteminin yönetilme düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

5. Covid-19 pandemisi sürecinde katılımcıların, ekonomik sıkıntı yaşama düzeyleri nedir?

6. Covid-19 pandemisi sürecinde katılımcıların ekonomik sıkıntı yaşama düzeyleri,

a) eğitim durumuna,

b) hanenin aylık gelirine ve

c) işine devam etme durumuna göre değişmekte midir?

7. Covid-19 pandemisi sürecinde katılımcıların toplumsal eşitsizlik konusundaki düşünceleri nedir?

8. Covid-19 pandemisi sürecinde katılımcıların toplumsal eşitsizlik konusundaki düşünceleri,

a) cinsiyetine,

- b) hanenin aylık gelirine,
 - c) sosyal yardım alma durumuna ve
 - d) işine devam etme durumuna göre değişmekte midir?
9. Pandemi sürecinde Türkiye’de,
- a) ekonomi,
 - b) sağlık ve
 - c) eğitim sistemlerinin yönetilme düzeyi nedir?

H. Bulguların Değerlendirilmesi

Bu bölümde, araştırmada yer alan katılımcıların ölçme aracında yer alan sorulara ilişkin verdikleri cevaplar, araştırma soruları dikkate alınarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

1. Birinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın birinci alt problemi “Okula giden çocukların Covid-19 pandemisi sürecinde online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşma düzeyleri nedir?” biçiminde belirlenmiştir.

Araştırmada yer alan 465 katılımcı (%66,4) okula giden bir çocuğunun olmadığını, 235 katılımcı ise (%33,6) okula giden çocuğunun olduğunu ifade etmiştir. Çocuğunun okula gittiğini belirten 235 katılımcının, bu araştırma sorusuna ilişkin verdikleri cevaplara ait betimsel istatistikler aşağıdaki Çizelge 3’te detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Çizelge 3. Çocukların Online Eğitim İçin İnternet / Tablet / Bilgisayar Gibi Araçlara Erişim Düzeyleri

Çocukların online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlarına erişim durumu	f	%
Sorunsuz ulaştı	107	45,5
Yardımlarla ulaştı	46	19,6
Ulaşamadı	82	34,9
Toplam	235	100

Çizelge 3 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, 82 katılımcı (%34,9) çocuklarının online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara “ulaşamadıklarını” ifade ederken, 173 katılımcı (%73,6) bir şekilde çocuklarının

online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara “sorunsuz” ve “yardımla” ulaştıklarını ifade etmişlerdir.

Elde edilen sonuçlar, her ne kadar sorunsuz bir şekilde eğitim materyallerine erişen çocukların varlığına işaret etse de, bu materyallere yardımsız erişme şansı olmayan ve hiçbir şekilde erişemeyen çocukların da olduğunu ifade etmektedir. Bu durum, çocukların pandemi süreci içerisinde internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ekonomik, sosyal ya da başka bir nedenle erişim engellerinin olduğunu, buna bağlı olarak da eğitim alma haklarının kesintiye uğrayarak, toplumsal eşitsizliğe maruz kaldıklarını göstermektedir. Öğrencilerin online eğitim için stabil bir internet bağlantısına ve bunun için gerekli materyallere ihtiyaçları vardır. Fakat dünyada yaklaşık 830 milyon öğrenci okul dışında kullanabildiği bir bilgisayara sahip olamamakla birlikte, bu öğrencilerin %40’ından fazlası da internet bağlantısına erişememektedir (Özer ve Suna, 2020: 183).

2. İkinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın ikinci alt problemi “Okula giden çocukların Covid-19 pandemisi sürecinde online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşma düzeyleri; a) eğitim durumuna, b) hanenin aylık gelirine, c) sosyal yardım alma durumuna, d) oturulan ev tipine, e) oturulan eve, f) toplumsal eşitsizliğe maruz kalma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” biçiminde belirlenmiştir.

a. Eğitim durumuna ilişkin bulgular

Okula giden çocukların Covid-19 pandemisi sürecinde online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşma düzeylerinin “katılımcıların eğitim durumuna” göre anlamlı bir farklılık gösterip - göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 4’te verilmiştir.

Çizelge 4. Çocukların Online Eğitim İçin İnternet / Tablet / Bilgisayar Gibi Araçlara Erişim Düzeylerinin Eğitim Durumuna Göre Analizi

Ulaşma Düzeyi	İÖ. ve daha az	Orta-okul	Eğitim Durumu		YL ve üzeri	Toplam	χ^2	p	F
			Lise	ÜNİ.					
Ulaştı	12 (15)	6 (20)	33 (36)	49 (31)	7 (6)	107	42,147	0,000	1-4;
Yardımla ulaştı	5 (7)	13 (8)	21 (15)	6 (14)	1 (2)	46			2-4
Ulaşamadı	16 (12)	24 (15)	24 (27)	14 (24)	4 (4)	82			
Toplam	33	43	78	69	12	235			

Çizelge 4’te görüldüğü gibi Ki-Kare analizi sonucunda, çocukların online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara erişim düzeyleri ile ailelerinin eğitim durumu arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 42,147$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi kategorideki eğitim durumunun lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, “ilkokul ve daha az” ve “ortaokul” mezunu katılımcıların çocuklarının online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara erişim düzeylerinin, “üniversite” mezunu olan katılımcıların çocuklarına göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Bu bulgular bizi katılımcıların eğitim düzeylerinin, çocukların “online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara” ulaşmada çok önemli bir etken olduğu sonucuna götürmektedir. Velilerin eğitim düzeyi çocuklarının uzaktan eğitim sürecine katılmaları ve akademik başarı elde etmelerinde eşitsizlik kaynağı olabilecek bir unsurdur (Doyle, 2020). Eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin çocukları ebeveynlerinden daha fazla akademik destek görmektedirler (Gooding, 2001). İlkokul ve altında eğitim düzeyine sahip katılımcılar ile ortaokul düzeyindeki eğitim seviyesine sahip katılımcıların çocuklarının, çoğunluk olarak eğitim materyallerine erişemedikleri görülmektedir. Bu durum, söz konusu katılımcıların eğitim düzeylerine paralel olarak, çocuklarının eğitim konusundaki ihtiyaçlarına cevap veremediklerini göstermektedir. Ailelerin çocuklarının eğitiminde onlara kazandırdığı motivasyon, sağladıkları maddi imkanlar kadar önemlidir. Bu da anne babanın eğitim ve kültür düzeyi ile yakından ilintilidir (Önür, 2013: 87).

b. Hanenin aylık gelirine ilişkin bulgular

Okula giden çocukların Covid-19 pandemisi sürecinde online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşma düzeylerinin “hanelerinin aylık gelirine” göre anlamlı bir farklılık gösterip - göstermediğini belirlemek amacı Ki-

Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 5’te verilmiştir.

Çizelge 5. Çocukların Online Eğitim İçin İnternet / Tablet / Bilgisayar Gibi Araçlara Erişim Düzeylerinin Hanenin Aylık Gelirine Göre Analizi

Ulaşma Düzeyi	Asgari ücret ve altında	Hanenin Aylık Geliri					Toplam	χ^2	p	F
		5.001 - 10.000	10.001 - 15.000	15.001 - 20.000	20.001 - 30.000	30.001 ve üzeri				
Ulaştı	8 (22)	22 (35)	15 (15)	23 (15)	14 (7)	25 (14)	107	42,147	0,00	1-4;
Yardımla ulaştı	15 (9)	23 (15)	4 (6)	3 (6)	1 (3)	0 (6)	46			1-5;
Ulaşamadı	25 (17)	32 (27)	13 (11)	7 (12)	0 (5)	5 (10)	82			1-6;
Toplam	48	77	32	33	15	30	235			2-4;
										2-5;
										2-6;
										3-5;
										3-6.

Çizelge 5’te görüldüğü gibi Ki-Kare analizi sonucunda, çocukların online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara erişim düzeyleri ile hanenin aylık geliri arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 42,147$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi kategorideki gelir durumunun lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, hanelerinin aylık geliri “asgari ücret ve altı” ile “5.001 - 10.000” TL arasında olan ailelerin çocuklarının online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara beklenenden daha düşük düzeyde ulaşırken, hanelerinin aylık geliri “15.001 - 20.000” TL, “20.001 - 30.000” TL ve “30.000 TL ve üzeri” olan ailelerin çocuklarının online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara beklenenden daha yüksek düzeyde ulaştıkları belirlenmiştir. Hanelerinin aylık geliri “10.001 - 15.000” TL arasında olan ailelerin çocukları ise hanelerinin aylık geliri “20.001 - 30.000” TL ve “30.001 TL ve üzeri” geliri olan ailelere göre daha düşük düzeyde online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaştıkları saptanmıştır.

Ortaya çıkan tablo değerlendirildiğinde hanenin aylık gelirinin, çocukların online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşmada çok önemli bir etken olduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlara bağlı olarak hanesinin aylık geliri asgari ücret düzeyinde ya da altında olan katılımcılar ile 5.001-10.000 TL arasında geliri bulunan katılımcıların çocuklarının, çoğunluk olarak eğitim materyallerine erişemedikleri görülmektedir. Bu durum, söz konusu katılımcıların gelir düzeylerine göre, çocuklarının eğitim konusundaki ihtiyaçlarına yeterli derecede bütçe ayırmadıklarını ya da ayıramadıklarını göstermektedir.

Katılımcıların çocuklarının pandemi dönemindeki eğitim süreçleri ile ilgili gereken materyallerin temini açısından, yeterli oranda bir bütçeye sahip olmamaları, çocukları aleyhinde bir durumun oluşmasına neden olmaktadır. Bireylerin sosyoekonomik düzeylerinin geleneksel eğitim süreçlerinde önemli bir etkisinin olduğu (Suna, vd. 2020: 43) düşünülürse, pandemi dönemindeki uzaktan eğitim sürecinde evde daha az imkana sahip olan çocukların dezavantajlı duruma düştüğü açıkça görülmektedir. Sonuç olarak farklı sosyoekonomik düzeyde olan katılımcıların çocukları, uzaktan eğitime erişimde fırsat eşitsizliği yaşamaktadırlar.

c. Sosyal yardım alma durumuna ilişkin bulgular

Okula giden çocukların Covid-19 pandemisi sürecinde online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşma düzeylerinin “sosyal yardım alma” durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip - göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 6’da verilmiştir.

Çizelge 6. Çocukların Online Eğitim İçin İnternet / Tablet / Bilgisayar Gibi Araçlara Erişim Düzeylerinin Sosyal Yardım Alma Durumuna Göre Analizi

Ulaşma Düzeyi	Sosyal Yardım Alma Durumu		Toplam	χ^2	p	F
	Sosyal yardım alıyor	Sosyal yardım almıyor				
Ulaştı	3 (25)	104 (82)	107	46,547	0,00	1-2
Yardımla ulaştı	21 (10)	25 (35)	46			
Ulaşamadı	30 (19)	52 (64)	82			
Toplam	54	181	235			

Çizelge 6’da görüldüğü gibi Ki-Kare analizi sonucunda, çocukların online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara erişim düzeyleri ile sosyal yardım alma durumu arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 46,547$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi kategorideki sosyal yardım alma durumunun lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, sosyal yardım alan ailelerin çocuklarının, sosyal yardım almayan ailelerin çocuklarına göre online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara beklenenden daha “düşük düzeyde” ulaştıkları belirlenmiştir.

Bu bulgulara bakarak katılımcıların sosyal yardım alıyor olmaları, çocuklarının online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşmada çok önemli bir etken olduğu sonucuna götürmektedir. Sosyal yardım alan

bireylerin düşük eğitim düzeyine sahip olduklarından yola çıkarak, çocuklarının da eğitime erişimde eşitsizliğe maruz kalması, devam eden bu adaletsiz döngünün kırılması gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Çünkü toplumların ilerleyişi, ancak kaynakların eşit ulaşım ile mümkün olmaktadır (Çoban, 2017: 252). Katılımcılar her ne kadar sosyal yardım alsalar da çocuklarının eğitimi için gerekli materyallere ulaşımını sağlayamamıştır. Bu da çocukların temel hakkı olan eğitime erişimde, yaşanan fırsat eşitsizliğini göstermektedir.

d. Oturulan evin niteliğine ilişkin bulgular

Okula giden çocukların Covid-19 pandemisi sürecinde online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşma düzeylerinin “oturulan evin niteliğine” göre anlamlı bir farklılık gösterip - göstermediğini belirlemek amacıyla Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 7’de verilmiştir.

Çizelge 7. Çocukların Online Eğitim İçin İnternet / Tablet / Bilgisayar Gibi Araçlara Erişim Düzeylerinin Oturulan Evin Niteliğine Göre Analizi

Ulaşma Düzeyi	Gece konu	Oturulan Evin Niteliği						Toplam	χ^2	p	F
		Müs. ev	APT.	Site	Rezi-dans	Villa	Diğer				
Ulaştı	2 (10)	8 (11)	71 (69)	13(7)	11(6)	2 (1)	0 (3)	107	65,57	0,00	1-3; 1-4.
Yardımla ulaştı	3 (4)	8 (5)	29 (30)	0 (3)	0 (3)	0 (0)	6 (1)	46			
Ulaşamadı	17 (8)	8 (8)	52 (53)	3 (6)	2 (4)	0 (1)	0 (2)	82			
Toplam	22	24	152	16	13	2	6	235			

Çizelge 7’de görüldüğü gibi Ki-Kare analizi sonucunda, çocukların online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara erişim düzeyleri ile oturulan evin niteliği arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 65,573$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi kategorideki evin niteliği lehine olduğunu belirlemek amacıyla Bonferroni düzeltilmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, “gecekonuda” oturan ailelerin çocuklarının, “site” ve “rezidansta” oturan ailelerin çocuklarına göre online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara beklenenden daha düşük düzeyde ulaştıkları belirlenmiştir.

Bu bulgular göz önüne alındığında, katılımcıların oturduğu evin niteliği, çocuklarının online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşmada, önemli bir etken olarak görünmektedir. Çocukların yaşadıkları konut standartları, doğrudan ekonomik gelir ile bağlantılı olduğundan, daha düşük standartta sahip gecekonuda yaşayanların eğitim süreçleri, pandemi döneminden

daha çok etkilenmiştir. Gelişmiş toplumların tümünde toplumsal eşitsizlik ve buna bağlı olarak da konutsal bir ayrışma görülmektedir (Hamnett, 2005: 16). Yapılan toplumsal eşitsizlik ile ilgili çalışmalarda ortaya çıkan sonuçlara göre; gelir, fırsat ve eğitim alanındaki eşitsizlikler toplumsal ayrımcılığın boyutlarını arttırmaktadır. Özellikle gelir eşitsizliği tüm dünyanın evrensel sorunu haline gelmekle birlikte, hızla derinleşmeye de devam etmektedir. Özel mülkiyet ve sömürü ile başlayan toplumlardaki eşitsizlik, sanayileşme ile kendini büyütmüş, beslemiş ve kısır bir döngü oluşturmuştur. Toplumda görülen mekânsal eşitsizlikler, genellikle kapalı topluluklar halinde ve gecekondu bölgeleri şeklinde oluşarak, bölünmüş kentler yaratırken bir taraftan da farklı eşitsizlikler, dışlanma ve yoksunluk üretmektedirler. Araştırma sonucunda da görüldüğü üzere, gecekondu ikamet eden katılımcıların büyük bir çoğunluğunun çocuklarının eğitim materyallerini elde etme konusunda şansları olmazken, site ve rezidansta oturan katılımcıların çocuklarının ise bu materyallere erişimde herhangi bir sorun yaşamadıkları görülmektedir. Apartmanda ikamet eden katılımcıların çocuklarının gerekli materyallere ulaşma ve ulaşamamasında yüksek değerlerin varlığı göze çarpmaktadır. Bu durum, apartmanda ikamet eden katılımcıların online eğitime eşit ulaşımında birbirlerine daha yakın olduğunu göstermektedir. Modern sanayi kentleriyle birlikte başlayan sosyo-mekânsal bölünme sonucu zenginler ve fakirler bazen aynı mekânın farklı alanlarında, bazen de yakın mesafede yaşamaktadırlar. Kentlerde eşitsizliğe bağlı olarak ortaya çıkan bu konut ayrımcılığının tarihi, modernitenin siyasal kökenlerine kadar uzanmaktadır (Byrne, 2001: 105). Özellikle gelir eşitsizlikleri ile ortaya çıkan toplumdaki farklılaşmalar, mekânsal birer kimlik kazanmaktadırlar.

e. Oturulan evin mülkiyetine ilişkin bulgular

Okula giden çocukların Covid-19 pandemisi sürecinde online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşma düzeylerinin “oturulan evin mülkiyetine” göre anlamlı bir farklılık gösterip - göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 8’de verilmiştir.

Çizelge 8. Çocukların Online Eğitim İçin İnternet / Tablet / Bilgisayar Gibi Araçlara Erişim Düzeylerinin Oturulan Evin Mülkiyetine Göre Analizi

Ulaşma Düzeyi	Oturulan Evin Mülkiyeti			Toplam	χ^2	p	F
	Kendi evi	Kira	Diğer				
Ulaştı	51 (35)	55 (64)	1 (9)	107	49,535	0,00	1-2;
Yardımla ulaştı	4 (15)	29 (27)	13 (4)	46			
Ulaşamadı	21 (26)	56 (49)	5 (6)	82			
Toplam	76	140	82	235			

Çizelge 8’de görüldüğü gibi Ki-Kare analizi sonucunda, çocukların online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara erişim düzeyleri ile oturulan evin mülkiyetinin durumu arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 49,535$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi kategorideki oturulan evin mülkiyeti lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, “kendi evi” olan ailelerin çocuklarının online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşmada, oturduğu ev “kira” ve “diğer” tür olan ailelerin çocuklarına göre beklenenden daha yüksek düzeyde ulaştıkları belirlenmiştir.

Bu sonuçlara bakıldığında, evi kira olan ve diğer seçenekte ikamet eden ailelerin çocuklarının online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşmada zorluk yaşadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu da bize, toplumsal eşitsizliğin eğitime yansımalarını mülk sahipliği üzerinden açıkça göstermektedir.

f. Pandemi sürecinde toplumsal eşitsizliğe maruz kalma durumuna ilişkin bulgular

Okula giden çocukların Covid-19 pandemisi sürecinde online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşma düzeylerinin “pandemi sürecinde toplumsal eşitsizliğe maruz kalma durumuna” göre anlamlı bir farklılık gösterip - göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 9’da verilmiştir.

Çizelge 9. Çocukların Online Eğitim İçin İnternet / Tablet / Bilgisayar Gibi Araçlara Erişim Düzeylerinin Pandemi Sürecinde Toplumsal Eşitsizliğe Maruz Kalma Durumuna Göre Analizi

Ulaşma Düzeyi	Pandemi Sürecinde Toplumsal Eşitsizliğe Maruz Kalma Durumu			Toplam	χ^2	p	F
	Evet	Hayır	Bazen				
Ulaştı	21 (44)	60 (38)	26 (25)	107	45,711	0,000	1-2
Yardımla ulaştı	24 (19)	10 (16)	12 (11)	46			
Ulaşamadı	51 (34)	14 (29)	17 (19)	82			
Toplam	84	96	55	235			

Çizelge 9’da görüldüğü gibi Ki-Kare analizi sonucunda, çocukların online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara erişim düzeyleri ile pandemi sürecinde eşitsizliğe maruz kalma durumu arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 45,711$; $p < 0.05$). Bu bağlantının pandemi sürecinde toplumsal eşitsizliğe maruz kalma durumunun hangisinin lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, “eşitsizliğe maruz kalan” ailelerin çocuklarının, “eşitsizliğe maruz kalmayan” ailelerin çocuklarına göre online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara beklenenden daha düşük düzeyde ulaştıkları belirlenmiştir.

Toplumsal eşitsizlikleri Rousseau (2013: 87), fizik eşitsizlik ve politik eşitsizlik olarak iki şekilde değerlendirmiştir. O’na göre insanın yaşı, cinsiyeti, beden gücü, zekâ gibi bireysel farklılıklarından doğan eşitsizlikler, fizik eşitsizliklerdir. Politik eşitsizlikler ise toplumsal yaşamın içinde ortaya çıkmaktadır. Toplumların gelişimiyle birlikte nüfus, coğrafi koşullar, üretim biçimleri gibi faktörler de değişmektedir. Bu değişime bağlı olarak da, bazı bireyler ya da grupların diğerleri üzerinde sağladığı üstünlük toplumda bir eşitsizlik yaratmaktadır. Rousseau’nun bu değerlendirmesinden yola çıkarak, araştırmanın bulguları göz önüne alındığında, pandemi döneminde eşitsizliğe maruz kaldığını ifade eden katılımcılar ile çocuklarının online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara erişimde sorun yaşayan katılımcıların birbirlerine paralellik gösterdiklerini söylemek mümkündür.

3. Üçüncü Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Covid-19 geçiren katılımcıların sağlık sisteminden destek alma düzeyleri nedir?” biçiminde belirlenmiştir. Covid-19 geçiren katılımcıların sağlık sisteminden destek alma düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler aşağıdaki Çizelge 10’da verilmiştir.

Çizelge 10. Covid-19 Geçiren Katılımcıların Sağlık Sisteminden Destek Alma Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Sağlık Sisteminden Destek Alma Durumu	n	%
Evet	102	32,5
Kısmen	80	25,5
Hayır	73	23,2
Sağlık sisteminden destek almak istemedi	59	18,8
Toplam	314	100,0

Çizelge 10 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, Covid-19 geçiren 102 katılımcı (%32,5) sağlık sisteminden “destek aldığını”, 80 katılımcı (%25,5) “kısmen” destek aldığını, 73 katılımcı (%23,2) sağlık sisteminden “destek almadığını”, diğer taraftan 59 katılımcının (18,8) ise sağlık sisteminden “destek almak istemediğini” ifade etmiştir.

Eşitsizliğin yoğun yaşandığı toplumlarda toplumsal bağlılığın düşük, toplumsal bölücülüğün ise yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte bireylerin kendilerini daha yalnızlaşmış ve sosyal destekten yoksun hissettikleri ileri sürülmüştür (Nettleton, 2006: 185).

4. Dördüncü Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın dördüncü alt problemi “Covid-19 geçiren katılımcıların sağlık sisteminden destek alma düzeyleri, a) Türkiye’de sağlık sisteminin yönetilme düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?” biçiminde belirlenmiştir.

a. Türkiye’de sağlık sisteminin yönetimine ilişkin bulgular

Covid-19 geçiren katılımcıların sağlık sisteminden destek alma düzeylerinin “Türkiye’de sağlık sisteminin yönetilme düzeyine” göre anlamlı bir farklılık gösterip - göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonucu elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 11’de verilmiştir.

Çizelge 11. Covid-19 Geçiren Katılımcıların Sağlık Sisteminden Destek Alma Düzeylerinin Türkiye’de Sağlık Sisteminin Yönetilme Düzeyine Göre Analizi

Sağlık Desteği Alma Durumu	Türkiye’de Sağlık Sisteminin Yönetimi					Toplam	χ^2	p	Fark
	Yönetemedi	Fikrim yok	Diğer	İyi yönetti	Çok başarılı yönetti				
Hayır	48 (42)	10 (6)	0 (2)	10 (16)	5 (7)	73	72,632	0,000	1 - 4; 1 - 5.
Kısmen	44 (46)	7 (7)	4 (2)	21 (17)	4 (8)	80			
Evet	33 (58)	10 (9)	4 (3)	33 (22)	22 (10)	102			
Destek almak istemedi	54 (34)	0 (6)	1 (2)	4 (13)	0 (6)	59			
Toplam	179	27	9	68	31	314			

Çizelge 11’de görüldüğü gibi, Ki-Kare analizi sonucunda Covid-19 geçiren katılımcıların sağlık sisteminden destek alma düzeyleri ile Türkiye’de sağlık sisteminin yönetilme düzeyi arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 72,612$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi kategorideki sağlık desteği alma durumunun lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltilmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, sağlık sisteminden destek alan katılımcılar, Türkiye’de sağlık sisteminin “iyi yönetildiği” ve “çok başarılı yönetildiği” şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Diğer taraftan, sağlık sisteminin yönetimini başarısız bulan katılımcılar ise sağlık sisteminden “destek almak istememişlerdir.”

5. Beşinci Araştırma Problemine Ait Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi “Covid-19 pandemisi sürecinde katılımcıların ekonomik sıkıntı yaşama düzeyleri nedir?” biçiminde belirlenmiştir. Covid-19 pandemisi sürecinde ekonomik sıkıntı yaşanma düzeylerine ilişkin betimsel istatistikler aşağıdaki Çizelge 12’de verilmiştir.

Çizelge 12. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılımcıların Ekonomik Sıkıntı Yaşama Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Ekonomik Sıkıntı Yaşanma Durumu	n	%
Evet	385	55,0
Hayır	150	21,4
Bazen	165	23,6
Toplam	700	100

Çizelge 12 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, Covid-19 pandemisi sürecinde 385 katılımcı (%55,0) ekonomik olarak sıkıntı yaşadığını, 165 katılımcı (%23,6) ekonomik olarak bazen sıkıntı yaşadığını ifade ederken, 150 katılımcı (%21,4) ise ekonomik sıkıntı yaşamadığını ifade etmiştir.

6. Altıncı Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın altıncı alt problemi “Covid-19 pandemi sürecinde katılımcıların ekonomik sıkıntı yaşama düzeyleri, a) eğitim durumuna, b) hanenin aylık gelirine ve c) işe devam etme durumuna göre değişmekte midir?” biçiminde belirlenmiştir.

a. Eğitim durumuna ilişkin bulgular

Covid-19 pandemisi sürecinde ekonomik sıkıntı yaşama durumunun “eğitim durumuna” göre anlamlı bir farklılık gösterip - göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 13’te verilmiştir.

Çizelge 13. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Ekonomik Sıkıntı Yaşama Durumunun Eğitim Durumuna Göre Analizi

Ekonomik Sıkıntı Yaşama Durumu	İÖ. ve daha az	Orta-okul	Eğitim Durumu			Toplam	χ^2	p	Fark
			Lise	ÜNİ.	YL ve üzeri				
Hayır	9 (17)	9 (18)	35 (49)	76 (55)	21 (11)	150	62,952	0,000	1-4;
Evet	55 (44)	61 (46)	144 (127)	113 (140)	12 (29)	385			1-5;
Bazen	15 (19)	13 (20)	51 (54)	66 (60)	20 (13)	165			2-4;
Toplam	79	83	230	255	53	700			2-5;

Çizelge 13’te görüldüğü gibi Ki-Kare analizi sonucunda, Covid-19 pandemisi sürecinde ekonomik sıkıntı yaşama durumu ile eğitim düzeyi arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 62,952$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi kategorideki eğitim durumunun lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, “ilkokul”, “ortaokul” ve “lise” mezunlarının, “üniversite” ve “lisans üstü” mezunlarına göre daha fazla ekonomik sıkıntı yaşadıkları belirlenmiştir.

Bulgular incelendiğinde, katılımcıların eğitim düzeylerine göre ekonomik sıkıntı yaşama oranları farklılaşsa da, yaşanan sorun tüm eğitim düzeyindeki bireyler için ortak olduğu görülmektedir. Ancak bireylerin eğitim düzeyi yükseldikçe, geliri de yükseldiğinden, eğitim düzeyinin ekonomik durumu belirleyen önemli bir faktör olduğu görülmüştür. Bireyin eğitim yoluyla bilgi, birikim ve becerilerini arttırması ile birlikte ortaya çıkan çalışmanın verimliliği, eğitim ve gelir arasındaki paralel giden ilişkinin de ispatı olarak kabul edilmektedir (Çalışkan, 2007: 291). Özellikle pandemi döneminde artan dijitalleşmeyle evden çalışma ve eğitim düzeyi arasındaki doğru orantı göz önüne alındığında, lisans ve lisans üstü mezunu bireylerin işlerini evden yürütebilme olasılıkları, lise ve altı mezunu bireylere göre daha fazladır. Buradaki çalışma koşullarından hareketle, eğitim seviyesi düşük grupların daha çok hizmet

sektöründe çalışan düşük ücretli çalışanlar olduğu ve pandemiden daha fazla etkilenerek ekonomik sıkıntı yaşadığı anlaşılmaktadır.

b. Hanenin aylık gelirine ilişkin bulgular

Covid-19 pandemisi sürecinde ekonomik sıkıntı yaşama durumunun “hanenin aylık gelirine” göre anlamlı bir farklılık gösterip - göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 14’te verilmiştir.

Çizelge 14. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Ekonomik Sıkıntı Yaşama Durumunun Hanenin Aylık Gelirine Göre Analizi

Ekonomik Sıkıntı Yaşama Durumu	Asgari ücret ve altı	Hanenin Aylık Geliri					Toplam	χ^2	p	Fark
		5.001 - 10.000	10.001 - 15.000	15.001 - 20.000	20.001 - 30.000	30.001 ve üzeri				
Hayır	16 (29)	24 (48)	28 (26)	18 (20)	25 (12)	39 (16)	150	146,815	0,000	1-3;
Evet	106(74)	156(123)	57 (66)	41 (51)	13 (31)	12 (41)	385			1-4;
Bazen	12 (32)	44 (53)	34 (28)	33 (22)	19 (13)	23 (17)	165			1-5;
Toplam	134	224	119	92	57	74	700			1-6; 2-3; 2-4; 2-5; 2-6.

Çizelge 14’te görüldüğü gibi Ki-Kare analizi sonucunda, Covid-19 pandemisi sürecinde ekonomik sıkıntı yaşama durumu ile hanenin aylık geliri arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 146,815$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi kategorideki gelir durumunun lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, aylık geliri “asgari ücret ve altı” ve “5.000 - 10.000” TL arası geliri olan bireylerin, “10.001 - 15.000” TL, “15.001 - 20.000” TL, “20.001 - 30.000” TL ve “30.000 TL ve üzerinde” olan bireylere göre daha fazla ekonomik sıkıntı yaşadıkları belirlenmiştir.

Bu bulguların bize verdiği sonuçlara göre, gelir düzeyi düşük olan katılımcılarda, ekonomik sıkıntının daha da yoğun hissedildiği görülmektedir. Fakat Covid-19 pandemisi sürecinde tüm gelir grubundan katılımcıların ekonomik sıkıntı yaşadığı anlaşılmaktadır. Önür (2022: 280) Toplumsal eşitsizlik sadece yoksulların sorunu değil, toplumun genelini etkisi altına alan bir sorundur. Açlık sınırının altında kalan asgari ücretlilerin ve açlık sınırını ancak aşabilen birçok beyaz yakalının Türkiye koşullarında ekonomik sıkıntı yaşadığı araştırmanın sonucunda da görülmektedir.

c. İşine devam etme durumuna İlişkin bulgular

Covid-19 pandemisi sürecinde ekonomik sıkıntı yaşama durumunun, “işe devam etme durumuna” göre anlamlı bir farklılık gösterip - göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 15’te verilmiştir.

Çizelge 15. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Ekonomik Sıkıntı Yaşama Durumunun İşe Devam Etme Durumuna Göre Analizi

Ekonomik Sıkıntı Yaşama Durumu	İşine devam etti	İşe Devam Etme Durumu			Diğer	Toplam	χ^2	p	Fark
		İşten ayrıldı/ yeni işe başladı	İşten ayrıldı/ işsiz	Bazen çalıştı					
Hayır	86 (48)	7 (14)	3 (7)	16 (30)	38 (51)	150	66,854	0,000	1-2;
Evet	84 (124)	43 (36)	24 (18)	92 (76)	142(131)	385			1-3;
Bazen	56 (53)	15 (15)	5 (8)	30 (33)	59 (56)	165			1-4;
Toplam	226	65	32	138	239	700			1-5.

Çizelge 15’te görüldüğü gibi Ki-Kare analizi sonucunda, Covid-19 pandemisi sürecinde ekonomik sıkıntı yaşama durumu ile işe devam etme durumu arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 66,854$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi kategorideki iş durumunun lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, Covid-19 pandemisi sürecinde sadece işine devam eden bireylerin değil, diğer tüm kategorideki bireylerin ekonomik sıkıntı yaşadıkları belirlenmiştir.

Ortaya çıkan bulgular arasında en fazla dikkati çeken konu, işten ayrılmış / çıkarılmış ama yeni bir işe başlamış veya dönemsel olarak çalışabilen bireyler açısından ekonomik sıkıntı yaşama durumu son derece doğal olarak değerlendirilebilecekken, bu sorunun, hali hazırda bir işi bulunan katılımcılar için de geçerli olmasıdır. Bu durum, mevcut süreçte herhangi bir işte çalışmanın, belirli şartlar altında ekonomik sıkıntı yaşama riskini ortadan kaldırmadığını göstermektedir.

7. Yedinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın yedinci alt problemi “Pandemi sürecinde katılımcıların toplumsal eşitsizlik konusundaki düşünceleri nedir?” biçiminde belirlenmiştir. Covid-19 pandemisi sürecinde katılımcıların toplumsal eşitsizlik konusundaki düşüncelerine ilişkin betimsel istatistikler aşağıdaki Çizelge 16’da verilmiştir.

Çizelge 16. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılımcıların Toplumsal Eşitsizlik Konusundaki Düşüncelerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Pandemi Sürecinde Toplumsal Eşitsizlik Düşüncesi	n	%
Hayır	137	19,6
Evet	393	56,1
Bazen	170	24,3
Toplam	700	100

Çizelge 16 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, Covid-19 pandemisi sürecinde 393 katılımcı (%56,1) pandeminin toplumsal eşitsizlik yarattığını ifade ederken, 170 katılımcı (%24,3) bazen eşitsizlik yarattığını ifade etmiştir. Diğer taraftan, 137 katılımcı ise (%19,6) pandeminin toplumsal eşitsizlik yaratmadığını belirtmiştir.

Salgın hastalıklar gibi aniden gelişen afetler, yoksulluk ve eşitsizlik gibi kırılmalıkların ortaya çıkmasında ve bu kırılmalıkların artmasında önemli bir etkendirler (Kalaycıoğlu, 2021: 3). Bu bulgulara bakarak katılımcıların çok büyük bir bölümünün, tamamıyla ya da kısmen olmasına bakılmaksızın, pandemi sürecinde bir eşitsizlik yaşandığı görüşüne sahip olduklarını söylemek mümkündür. Fransız araştırmacı Villerma yaklaşık 200 yıl önce, insanları hastalıklardan daha fazla toplumsal eşitsizliklerin öldürdüğünü ortaya koymuştur. (Çıtak, 2021: 200).

8. Sekizinci Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın sekizinci alt problemi “Pandemi sürecinde katılımcıların toplumsal eşitsizlik konusundaki düşünceleri; a) cinsiyetine, b) hanenin aylık gelirine, c) sosyal yardım alma durumuna ve d) işe devam etme durumuna göre değişmekte midir?” biçiminde belirlenmiştir.

a. Cinsiyet değişkenine ilişkin bulgular

Covid-19 pandemisi sürecinde katılımcıların toplumsal eşitsizlik konusundaki düşüncelerinin “cinsiyet” değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip - göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 17’de verilmiştir.

Çizelge 17. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılımcıların Toplumsal Eşitsizlik Konusundaki Düşüncelerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Analizi

Toplumsal Eşitsizlik Düşüncesi	Cinsiyet			Toplam	χ^2	p	Fark
	Kadın	Erkek	Diğer				
Hayır	65 (60)	66 (72)	6 (6)	137	4,350	0,361	-
Evet	158 (171)	219 (206)	16 (16)	393			
Bazen	82 (74)	82 (89)	6 (7)	170			
Toplam	305	367	28	700			

Çizelge 17’de görüldüğü gibi Ki-Kare analizi sonucunda, Covid-19 pandemisi sürecinde bireylerin toplumsal eşitsizlik konusundaki düşünceleri ile cinsiyetleri arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olmadığı belirlenmiştir ($\chi^2 = 4,350$; $p > 0.05$).

Kadına ve erkeğe cinsiyetleri doğrultusunda yüklenen kişilik özellikleri, sosyal roller, davranış kalıpları, ve görevler toplumsal cinsiyet tanımının içinde yer almaktadır. Toplumsal cinsiyet, öteden beri kadın aleyhinde, eşit olmayan bir şekilde, kültürün içerisinde toplumsal olarak inşa edilmektedir. Var olan bu eşitsiz durum ise insanların tüm yaşantılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Meslek gruplarında ve çalışma alanlarında cinsiyete dayalı oluşan farklılıklar, kadının ve erkeğin yaşam kalitesinin değişkenlerinden biridir (Koç ve Yeniçeri, 2021: 80). Pandemi gibi olumsuz koşullar altında, eşitsizlik algısının kadınlar açısından daha da artacağı göz önünde bulundurulduğunda, araştırmanın gösterdiği sonuca göre, katılımcıların cinsiyetleri ne olursa olsun pandeminin toplumda bir eşitsizlik yarattığı konusunda, birbirine benzer düşünceye sahip oldukları belirlenmiştir.

b. Hanenin aylık gelirine ilişkin bulgular

Covid-19 pandemisi sürecinde bireylerin toplumsal eşitsizlik konusundaki düşüncelerinin “hanenin aylık gelirine” göre anlamlı bir farklılık gösterip - göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 18’de verilmiştir.

Çizelge 18. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılımcıların Toplumsal Eşitsizlik Konusundaki Düşüncelerinin Hanenin Aylık Gelirine Göre Analizi

Toplumsal Eşitsizlik Düşüncesi	Asgari ücret ve altı	Hanenin Aylık Geliri					Toplam	χ^2	p	Fark
		5.001 - 10.000	10.001 - 15.000	15.001 - 20.000	20.001 - 30.000	30.001 ve üzeri				
Hayır	40 (26)	32 (43)	25 (23)	16 (18)	10 (11)	14 (15)	137	23,373	0.000	1-2;
Evet	59 (75)	146(126)	64 (67)	46 (52)	33 (32)	45 (42)	393			1-3;
Bazen	35 (33)	46 (54)	30 (29)	30 (22)	14 (14)	15 (18)	170			1-4;
Toplam	134	224	119	92	57	74	700			1-5; 1-6.

Çizelge 18’de görüldüğü gibi Ki-Kare analizi sonucunda, Covid-19 pandemisi sürecinde bireylerin toplumsal eşitsizlik konusundaki düşünceleri ile hanenin aylık gelir arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olduğu belirlenmiştir ($\chi^2 = 23,373$; $p < 0.05$). Bu bağlantının hangi kategorideki gelir durumunun lehine olduğunu belirlemek amacı ile Bonferroni düzeltmeli POST HOC işlemi gerçekleştirildiğinde, “asgari ücret ve altı” geliri olan bireylerin, aylık geliri “5.000 - 10.000” TL, “10.001 - 15.000” TL, “15.001 - 20.000” TL, “20.001 - 30.000” TL ve “30.000 TL ve üzerinde” geliri olan bireylere göre pandeminin daha fazla toplumsal eşitsizlik yarattığını düşündükleri belirlenmiştir.

Bu bulgular doğrultusunda, farklı gelir düzeylerine sahip katılımcıların, toplumsal eşitsizlik konusunda farklı düzeylerde görüşleri oransal olarak dağılsa da, tüm katılımcılar için toplumsal eşitsizlik konusunda hemfikir olduklarını söylemek mümkündür. En yüksek gelir düzeyine sahip olan katılımcılar ile en düşük gelir düzeyine sahip katılımcıların sayısı arasında büyük bir farklılığın olmaması, pandemi sürecinin, gelir düzeyinin toplumsal eşitsizlik ile ilgili görüşleri arasında büyük bir farklılık yaratmadığını göstermektedir.

c. Sosyal yardım alma durumuna ilişkin bulgular

Covid-19 pandemisi sürecinde bireylerin toplumsal eşitsizlik konusundaki düşüncelerinin “sosyal yardım alma durumuna” göre anlamlı bir farklılık gösterip - göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 19’da verilmiştir.

Çizelge 19. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılımcıların Toplumsal Eşitsizlik Konusundaki Düşüncelerinin Sosyal Yardım Alma Durumuna Göre Analizi

Toplumsal Eşitsizlik Düşüncesi	Sosyal Yardım Alma Durumu			χ^2	p	Fark
	Hayır	Evet	Toplam			
Hayır	111 (115)	26 (22)	137	1,315	0,518	-
Evet	329 (329)	64 (64)	393			
Bazen	146 (142)	24 (28)	170			
Toplam	586	114	700			

Çizelge 19’da görüldüğü gibi Ki-Kare analizi sonucunda, Covid-19 pandemisi sürecinde bireylerin toplumsal eşitsizlik konusundaki düşünceleri ile sosyal yardım alma durumu arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olmadığı belirlenmiştir ($\chi^2 = 1,315$; $p > 0.05$).

Bu sonuca bakarak, sosyal yardım alan veya almayan tüm bireylerin, pandeminin toplumsal eşitsizlik yaratma konusundaki düşüncelerinin birbirine benzer bir yapıda olduğu söylenebilir.

d. İşe devam etme durumuna ilişkin bulgular

Covid-19 pandemisi sürecinde bireylerin toplumsal eşitsizlik konusundaki düşüncelerinin “işe devam etme durumuna” göre anlamlı bir farklılık gösterip - göstermediğini belirlemek amacı ile Ki-Kare istatistik hesaplama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıdaki Çizelge 20’de verilmiştir.

Çizelge 20. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Katılımcıların Toplumsal Eşitsizlik Konusundaki Düşüncelerinin İşe Devam Etme Durumuna Göre Analizi

Toplumsal Eşitsizlik Düşüncesi	İşine devam etti	İşten ayrıldı/ yeni işe başladı	İşe Devam Etme Durumu			Toplam	χ^2	p	Fark
			İşten ayrıldı/ işsiz	Bazen çalıştı	Diğer				
Hayır	86 (48)	7 (14)	3 (7)	16 (30)	38 (51)	150	13,051	0,110	-
Evet	84 (124)	43 (36)	24 (18)	92 (76)	142 (131)	385			
Bazen	56 (53)	15 (15)	5 (8)	30 (33)	59 (56)	165			
Toplam	226	65	32	138	239	700			

Çizelge 20’de görüldüğü gibi Ki-Kare analizi sonucunda, Covid-19 pandemisi sürecinde bireylerin toplumsal eşitsizlik konusundaki düşünceleri ile “işe devam etme durumu” arasında istatistiksel olarak 0.05 manidarlık düzeyinde anlamlı bir bağlantının olmadığı belirlenmiştir ($\chi^2 = 13,051$; $p > 0.05$).

Bu sonuca bakarak, işine devam eden veya etmeyen tüm katılımcıların, pandeminin toplumsal eşitsizlik yaratma konusundaki düşüncelerinin birbirine benzer bir yapıda olduğu söylenebilir. Sadece işinden ayrılmış / çıkarılmış ve işsiz olan katılımcılar açısından değil, aynı zamanda işinden ayrılmış / çıkarılmış,

ama yeni bir işe başlamış veya dönemsel olarak çalışabilen katılımcılar da, pandeminin toplumda eşitsizlik yarattığı fikrinde birleşmişlerdir.

9. Dokuzuncu Araştırma Problemine Ait Bulgular ve Yorum

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi “Pandemi sürecinde Türkiye’de a) ekonomi, b) sağlık ve c) eğitim sistemlerinin yönetilme düzeyi nedir?” biçiminde belirlenmiştir.

a. Türkiye’de ekonomi sisteminin yönetimine ilişkin bulgular

Covid-19 pandemisi sürecinde Türkiye’de ekonomi sisteminin yönetilme düzeyi ile ilgili elde edilen bulgulara ait betimsel istatistikler aşağıdaki Çizelge 21’de verilmiştir.

Çizelge 21. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Türkiye’de Ekonomi Sisteminin Yönetilme Düzeyi Konusunda Katılımcıların Düşüncelerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Türkiye’de Ekonomi Sisteminin Yönetimi	n	%
Yönetemedi	455	65,0
Fikrim yok	68	9,7
Diğer	19	2,7
İyi yönetti	98	14
Çok başarılı yönetti	60	8,6
Toplam	700	100

Çizelge 21 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, 455 katılımcı (%65) Türkiye’de ekonomi sisteminin yönetilemediğini ifade ederken, 98 katılımcı (%14) iyi yönetildiği ve 60 katılımcı da (%8,6) çok başarılı yönetildiği şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

b. Türkiye’de sağlık sisteminin yönetimine ilişkin bulgular

Covid-19 pandemisi sürecinde Türkiye’de sağlık sisteminin yönetilme düzeyi ile ilgili elde edilen bulgulara ait betimsel istatistikler aşağıdaki Çizelge 22’de verilmiştir.

Çizelge 22. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Türkiye’de Sağlık Sisteminin Yönetilme Düzeyi Konusunda Katılımcıların Düşüncelerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Türkiye’de Sağlık Sisteminin Yönetimi	n	%
Yönetemedi	383	54,7
Fikrim yok	76	10,9
Diğer	23	3,3
İyi yönetti	149	21,3
Çok başarılı yönetti	69	9,9
Toplam	700	100

Çizelge 22 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, 383 katılımcı (%54,7) Türkiye’de sağlık sisteminin yönetilemediğini ifade ederken, 149 katılımcı (%21,3) iyi yönetildiği ve 69 katılımcı da (%9,9) çok başarılı yönetildiği şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

c. Türkiye’de eğitim sisteminin yönetimine ilişkin bulgular

Covid-19 pandemisi sürecinde Türkiye’de eğitim sisteminin yönetilme düzeyi ile ilgili elde edilen bulgulara ait betimsel istatistikler aşağıdaki Çizelge 23’te verilmiştir.

Çizelge 23. Covid-19 Pandemisi Sürecinde Türkiye’de Eğitim Sisteminin Yönetilme Düzeyi Konusunda Katılımcıların Düşüncelerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Türkiye’de Eğitim Sisteminin Yönetimi	n	%
Yönetemedi	429	61,3
Fikrim yok	83	11,9
Diğer	23	3,3
İyi yönetti	104	14,9
Çok başarılı yönetti	59	8,4
Toplam	700	100

Çizelge 23 ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde, 424 katılımcı (%61,3) Türkiye’de eğitim sisteminin yönetilemediğini ifade ederken, 104 katılımcı (%14,9) iyi yönetildiği ve 59 katılımcı da (%8,4) çok başarılı yönetildiği şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

V.TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, sağlıkta, eğitimde, ekonomide ve toplumsal alanda yaşanan eşitsizlikleri, Covid-19 pandemisi süreci ile birlikte ortaya koyarak, örneklem grubunda bulunan farklı sosyal gruplara ayrılan bireylerin, toplumsal eşitsizliğe ne düzeyde maruz kaldıklarını, pandemi ile beraber ekonomik ve sosyal yaşamlarının farklılaşıp farklılaşmadığını ve pandemi sürecinin yönetimine dair değerlendirmelerinin ne yönde olduğunu belirlemesidir. Bu amaca ulaşmak için farklı sosyoekonomik ve sosyokültürel grupları temsil ettiği varsayılan, 25 mahalleden oluşan bir örneklem seçilmiş ve yapılan araştırmada örneklemin, toplumsal eşitsizliğe ne düzeyde maruz kaldığı, pandemi ile birlikte sosyoekonomik yaşamdaki değişimler ve pandemi sürecinin yönetimine ilişkin değerlendirmeleri incelenmiştir.

Bulgular katılımcıların, okula giden çocuklarının online eğitim için gerekli araç gereçlere ulaşma düzeylerinin, sağlık sisteminden destek alma tercihlerinin, ekonomik sıkıntı yaşama durumlarının, toplumsal eşitsizlik konusundaki düşüncelerinin ve Türkiye'deki pandemi sürecinin ekonomi, sağlık ve eğitim açısından yönetimine ilişkin genel değerlendirmelerinin örnekleme homojen olmadığını, gelir, eğitim, iş durumu gibi sosyal ve ekonomik grupları belirleyen çeşitli değişkenlere göre farklılıklar gösterdiğini ve genel olarak sınıfsal bir desene sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu farklılıklar, örnekleme oluşturan farklı sosyoekonomik gruptan katılımcılar ile somutluk kazanmıştır.

Okula giden çocukların Covid-19 pandemisi sürecinde online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşma düzeyleri incelendiğinde, araştırmada yer alan ve çocuğu olan 235 katılımcının 173'ünün (%73,6) çocukları online eğitim için gerekli materyallere sorunsuz veya yardımlarla sahip olsa da, geriye kalan 82 katılımcının (%34,9) çocukları hiç ulaşamamıştır. Literatürde geçen, Eğitim-Bir-Sen tarafından hazırlanan 2021 araştırma raporunda da benzer sonuç alınmış, katılımcı öğrencilerin yarısından fazlası online eğitim için materyal yetersizlikleri nedeni ile derslere sürekli olarak katılamamışlardır.

Elbette bu durum Covid-19 döneminde, toplumda var olan eşitsizliğin en görünür yansımalarından biri olmuştur.

Araştırmada katılımcıların okula giden çocuklarının, Covid-19 pandemisi sürecinde online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşma düzeyleri, farklı değişkenlere göre analiz edilmiştir. Katılımcıların eğitim durumları, çocuklarının online eğitim için gerekli olan materyallere erişiminde etkili olmuştur. Ebeveynlerin gelirindeki ve eğitimindeki eşitsizlikler, doğrudan çocukları için de eğitim fırsatları eşitsizliklerine yol açsa da, aslında çocukların maruz kaldığı fırsat eşitsizlikleri daha okul öncesinden başlamaktadır (Stiglitz, 2012: 32). Aileler sürekli olarak gelişen ve değişen dünyaya uyum sağlayan bireylerin yetişmesinde büyük bir role sahiptirler. Çünkü çocukların ilk eğitimsel deneyimlerinin kaynağı ailedir. Dolayısıyla üniversite mezunu katılımcıların çocukları, online eğitime erişimde daha az sorun yaşarken, eğitim durumu üniversite düzeyinin altında kalan katılımcıların çocukları ise online eğitimde geride kalmışlardır.

Hanenin aylık geliri göz önüne alındığında, asgari ücret ve altında geliri olan katılımcıların çocukları keskin bir şekilde toplumsal eşitsizliği yaşamaktadırlar. Gelir eşitsizliği, tüm dünyada eğitimdeki fırsat eşitsizliğinin başlangıç noktasıdır. Evlerinde bilişim imkânı bulamayan çocuklar, akademik başarıdan uzaklaşmaktadırlar. Yukarıda literatür bulgularının da gösterdiği üzere, ailenin ekonomik seviyesi, çocuğun eğitim kalitesini de belirlemektedir. Ailesi bütçe ayıramadığı için eşitlikten payını alamayan çocuklar, eğitimde yoksulluğu yaşamak zorunda kalmışlardır.

Diğer taraftan sosyal yardım alan katılımcıların çocukları da, online eğitimde mahrumiyet yaşamışlardır. Burada dikkat çeken konu, yoksulluğun en önemli nedenlerinden biri olan eğitim düzeyi düşüklüğünün bir kısır döngüye girerek, sosyal yardım alan düşük eğitim seviyesine sahip bireylerin, okula giden çocuklarının da eğitimde fırsat eşitliğini yakalayamıyor olmalarıdır. Toplumda var olan eşitsizlikler ile eğitim arasındaki ilişkide en önemli nokta, erişilebilirlik ve devlet politikalarıdır. Sosyal yardım ile giyecek, yiyecek, sağlık, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, barınma, ısınma gibi en temel ihtiyaç olan eğitim de kamusal olarak sunulmaktadır. Fakat Covid-19 sürecinde gelir eşitsizliğine bağlı olarak daha da artan yoksulluk, eğitim hakkını engellemekte ve bir sonraki neslin

gelir dağılımına da yansımaktadır. Bu kısır döngünün bir noktada kırılması toplumdaki dengeleri oturtmak açınsan elzemdir.

Elde edilen bulgular, katılımcıların oturdukları evin niteliği ile çocuklarının online eğitime katılabilmeleri arasında, konut değerinden yola çıkarak bir yaşam koşulu endeksi oluşturmaktadır. Bu endeks pandemi dönemindeki mekânsal ayrışmaların belirleyicilerinden biri olmuştur. Bir tarafta varlıklı mahallelerin lüks konutlarında geçirilen bir pandemi süreci varken, diğer tarafta yoksul mahallelerin düşük standartlı hayatları söz konusudur (Pehlivan, 2021: 356). Gecekonuda yaşayan çocuklar, site ve rezidanda oturan katılımcıların çocuklarının yakaladığı yaşam şansına erişememektedirler. Apartmanda ikamet eden katılımcıların çocukları ise online eğitime ulaşabilen ve ulaşamayan büyük dilimi temsil etmektedirler. Buna göre kentsel alanda yaşayan çocukların büyük çoğunluğunun, apartman tipi evlerde oturarak benzer sınıfsal kategorilere ayrıldığını söylemek mümkündür.

Literatürde de yer aldığı gibi toplumsal tabakalaşmayı bir ev sahibi olmak üzerinden değerlendiren araştırmacılara göre, ekonomik gücü elinde bulunduranlar ve bu güce en yakın olan sınıflar arasında bir mülkiyet paylaşımı söz konusudur. Diğer sınıflar ise bu paylaşımın dışında kalmaktadırlar. Buradan hareketle Covid-19 pandemisi sürecinde online eğitime erişimde zorlanan çocukların, katılımcı aileleri ile birlikte kendi mülklerinde oturmadıkları, kira yahut başka bir seçenek dahilinde ikamet ettikleri saptanmıştır.

Pandemi sürecinde toplumsal eşitsizliğe maruz kaldığını düşünen katılımcıların okula giden çocukları da, online eğitim için gerekli olan internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara erişimde problem yaşamışlardır. Bu düşüncenin temelinde öncelikle, çocuklarına eğitim imkânı sağlayamamalarının olduğu çok açıktır. Evrensel bir insan hakkı olan eğitim hakkı, toplumdaki adaletsiz bölüşüm ve katmanlaşma ile çelişmektedir. Eğitim politikalarının, bireylerin kendilerini özgürce geliştirebilecekleri ve potansiyellerini açığa çıkarabilecekleri şekilde düzenlenmesi, eşit bir yaşam için gereklidir.

Araştırmada Covid-19 geçiren katılımcıların, sağlık sisteminden ne düzeyde destek aldıkları incelendiğinde, 102 katılımcı (32,5) sağlık sisteminden destek alırken, 80 katılımcı (25,5) kısmen destek aldığını belirtmiştir. 73 katılımcı (23,2)

sağlık sisteminden destek almadığını, 59 katılımcı (18,8) ise destek almak istemediğini ifade etmiştir. Düzenli bir yaşamın ön koşulu sağlıklı olmaktır ve bu yüzden bireyler için sağlık hizmetleri yaşamsal bir ihtiyaçtır. Mevcut sağlık sistemi kaynaklarının, toplumun bireyleri arasında sorunsuz ve eşit dağılımı, sağlık hizmetlerinin kalitesini belirleyen bir unsurdur. Ancak, toplumsal eşitsizliklerin çoğu birbirinden bağımsız olmadığı için bireyler bu eşitsizliklere maruz kalarak, birikimsel bir dezavantajla yaşamaktadırlar. Buna bağlı olarak, sağlık sisteminin hizmet kalitesi de, farklı toplumsal gruplara göre farklılık gösterdiğinde, sisteme olan güven kaybolmaktadır.

Türkiye’de, Covid-19 sürecinde sağlık sistemi yönetiminin başarılı olduğunu düşünenler, sağlık hizmetlerinden yararlanan katılımcılardan oluşmaktadır. Sağlık sisteminden destek almayan ya da almak istemeyen katılımcılar ise hükümetin sağlık alanındaki çalışmalarını yetersiz bulmaktadırlar. Birçok alanda kendini hissettiren Covid-19 virüsü, ilk olarak sağlık sistemlerini etkilemiştir. Bu sürecin sağlık boyutu görece kontrol altına alınmış olsa da, topluma yansıyan ekonomik ve sosyal etkileri neticesinde, bireylerin yönetim algılarında farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Çünkü sosyal ve ekonomik eşitsizlikler sağlığın en önemli belirleyicilerindedir. Dolayısıyla sağlık hizmetlerinin eşit dağılımını ön plana alan sistemlere ihtiyaç, bu süreçte daha da gün yüzüne çıkmıştır.

Değişim, dönüşüm ve farklılaşmayı beraberinde getiren pandemilerin ortaya çıkardığı ekonomik çıkmazlar, toplumdaki eşitsizliğin en önemli tetikleyicilerinden biridir. Covid-19 pandemisi sürecinde ekonomik sıkıntı yaşanma durumu incelendiğinde, araştırmada yer alan katılımcılardan 385’i (%55,0) ekonomik sıkıntı yaşadığını, 165’i (%23,6) bazen yaşadığını ve 150 katılımcı (21,4) ise ekonomik sıkıntı yaşamadığını belirtmektedir. Yapılan çalışmalar, gelir dağılımının eşit olmadığı toplumlarda ekonomik problemlerin varlığına işaret etmektedir. Covid-19 ile birlikte daha fazla açığa çıkan bu durum, bireylerin ekonomik koşullarına bağlı olarak, yaşam standartlarını da doğrudan etkilemiştir. Söz konusu etkilenme sadece ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal bir buhranın da başlangıcıdır. Toplumda derinden hissedilen ekonomik krizler ve eşitsizlikler, özellikle gelir durumu düşük olan alt sınıflar için en yıkıcı etkileri yaratmaktadır. Buna göre, hayata geçirilecek

ekonomi politikalarının da pandeminin olumsuz ekonomik etkilerini yaşayan düşük gelirli vatandaşı korumak olarak uygulanması gerekmektedir.

Eğitim düzeyi, bireylerin ekonomik kazançlarını belirleyen önemli bir faktord r. Düşük eğitimi ve buna bağlı olarak sosyoekonomik seviyesi düşük olan bireyler, daha çok güvencesiz işlerde ve hizmet sektöründe çalışarak yaşamlarını sürdürebilmektedirler. Dolayısıyla Covid-19 pandemisi sürecinde, ekonomik sıkıntı yaşanma durumunu belirleyen değişkenlerden biri de eğitim düzeyi olmuştur. TÜİK'in (2008) yoksulluk çalışmaları sonuçları, eğitim durumu yükseldikçe yoksul olma riskinin azaldığını göstermektedir. Araştırmanın bulgularına göre, eğitim seviyesi lisansın altında olan katılımcıların daha çok ekonomik sıkıntı yaşamış olması, daha çok hizmet sektöründe ve düşük ücretlerle çalışıyor olmalarından kaynaklanmaktadır.

Covid-19 pandemisi ile birlikte bireylerin hanelerinin aylık gelirine bağlı olarak, ekonomik koşulları ve yaşam standartları farklılıklar göstermeye başlamıştır. Bu süreçte hizmet sektöründeki iş gücü alt ve üst katmanlara ayrılmış, gelir dağılımı bozulmuştur. Araştırmanın bulguları değerlendirildiğinde, hanelerinin aylık geliri 10.000 TL üzerinde olan katılımcılar daha az ekonomik sıkıntı yaşarken, aylık geliri 10.000 TL'nin altında kalan katılımcılar ekonomik problemler ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu da bize gösteriyor ki sadece ücretli bir işte çalışıyor olmak insanları ekonomik sıkıntılarla boğuşmaktan kurtaramamaktadır. İşsizlik sigortası veya kısa çalışma  denegiinden yararlanma gibi haklar, yaşanan ekonomik çıkmaza çözüm getirememiştir. Toplumsal kaynakların adaletsiz bölüşümü, çalışan yoksulların sayısını arttırmaya devam etmektedir. Bu nedenle, bireylerin sahip olduğu hakların yeniden düzenlenerek genişletilmesi ve hızla eyleme geçilmesi son derece önemlidir. Covid-19 pandemisi her ne kadar sağlık tabanlı bir kriz olarak ortaya çıksa da, ekonomik, sosyal ve siyasi etkileriyle toplumsal yıkıcılığının büyüklüğü de artmaktadır.

Öte yandan pandemi sürecinde sadece işten ayrılmış / çıkarılmış ya da düzenli bir işe sahip olmayan katılımcıların değil, düzenli bir gelire sahip olarak işine devam eden katılımcıların da ekonomik sıkıntı yaşadıkları g r lm ştir. Uluslararası alışma  rg t 'nün araştırmalarına göre, Covid-19 dünyada 2,7 milyar çalışanı etkilemiş ve küçük ya da büyük işletme fark etmeksizin ekonomi sektörünü sıkıntıya sokmuştur (Bozkurt, 2020: 120). Buna göre, pandemi gibi

olağanüstü bir dönemde emek piyasası ve çalışma koşullarına bakıldığında, işini kaybeden işçiler ya da esnaflar gibi kamu çalışanı ya da beyaz yakalı çalışanların da ekonomik problemlerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Örnekleme grubundaki katılımcıların yaşamlarının gelir, eğitim, iş durumu gibi sosyoekonomik farklı değişkenlere bağlı olarak, kendi sosyal gerçeklikleri etrafında biçimlenmiş olması, toplumsal eşitsizlik algısının tek bir anlam taşımadığını göstermektedir. Araştırmanın bulgularına göre bireylerin yaşam koşulları eşitsizlik algılarını biçimlendirmektedir. Katılımcıların 393'ü (56,1) pandeminin toplumsal eşitsizlik yarattığını ifade ederken, 170 katılımcı (%24,3) bazen eşitsizlik yarattığını ifade etmiştir. 137 katılımcı (19,6) ise pandeminin toplumda bir eşitsizlik yaratmadığını belirtmiştir. Bu çerçevede Covid-19 pandemisi sürecinde bireylerin toplumsal eşitsizlik konusundaki düşüncelerinin, cinsiyetlerine, hanelerinin aylık gelirine, sosyal yardım alma durumlarına ve işlerine devam etmelerine göre değişiklik gösterip göstermediği incelenmiştir.

Katılımcıların Covid-19 pandemisi sürecinde, toplumsal eşitsizlik konusundaki düşünceleri cinsiyete göre bir değişiklik göstermemiştir. Burada dikkat çekici olan, toplumsal cinsiyete dayalı roller ve kalıplaşmış yargılara bağlı olarak, pandemi sürecinin kadınlar üzerindeki etkisinin, hem ekonomik sorunlar hem de ev içindeki iş yükünün artması açısından erkeklere göre daha fazla olduğu bir düzende, erkekler de kadınlar kadar eşitsizliğe uğradıklarını ifade etmişlerdir.

Pandeminin toplumda var olan eşitsizliği daha da derinleştirdiğini, ortaya çıkan yeni çalışma düzeniyle görmek mümkün olmuştur. Beyaz yakalı vasıflı işgücünün oluşturduğu uzaktan çalışmaya uyumlu sektörler, evden çalışma düzenine kolayca uyum sağlayıp günlük rutinlerine devam ederken, hizmet sektöründe çalışan alt sınıflar, fiziksel olarak iş yerlerinde bulunmak durumunda kalmışlardır. Sonuç olarak da hem salgına maruz kalma olasılığıyla, hem de karantina süreçlerinden dolayı kalıcı ya da geçici iş yeri kapanmalarına bağlı, işsiz kalma riski ile karşı karşıya gelmişlerdir. Pandeminin etkisiyle yoksullukla mücadeledeki iyimser tablo bozulmakla birlikte, hane halkının aylık geliri toplumsal eşitsizliğin en belirleyici göstergelerinden biri olmuştur. Asgari ücret ve altında geliri olan bireyler toplumda bir eşitsizliğin olduğunu düşünürken, aylık geliri 5.000 TL üzerinde olanlar açısından toplumda eşitsizlik daha az yaşanmaktadır.

Sosyoekonomik eşitsizlik, temelde hanenin gelir düzeyine bağlı olarak, ekonomik yaşam koşullarının farklılaşmasıyla ortaya çıkmaktadır. Belli gelir düzeyine sahip bir ailenin parçası olmak, bireyin alacağı sağlık hizmetinin niteliğinden, alacağı eğitim ve kalitesine, buna bağlı olarak da mesleki konumuna kadar farklı alanlarda etkili olmaktadır. Tüm bunlar göz önüne alındığında sosyal yardım alan bireylerin sosyoekonomik eşitsizliğe maruz kaldıkları aşikardır. Araştırmada dikkat çeken nokta, Covid-19 pandemisi sürecinde sosyoekonomik yaşam koşulları yüksek olan katılımcılar tarafından da toplumsal bir eşitsizliğin varlığının hissedilir olmasıdır.

Genel olarak pandemi süreciyle birlikte, farklı çalışma alanlarındaki bireylerin ekonomik koşulları ve yaşam standartları farklı düzeylerde etkilenmiştir. Hem gündelik yaşam ve sosyal ilişkiler, hem de çalışma alanlarının işleyiş biçimi pek çok değişiklik göstermiştir. Pandemi sürecinde bazı meslek grupları kesintisiz işine devam edebilirken ve gelir durumunda bir değişiklik olmazken, bazı meslek grupları ise işinden ayrılmış ya da çıkarılmış veyahut da düzenli geliri olan bir işte çalışmamıştır. Değişen iş yaşamı ve ekonomik koşullara rağmen, araştırmada yer alan katılımcıların geneli açısından, Covid-19 pandemisi toplumda bir eşitsizlik yaratmıştır.

Bu çalışmanın son bölümünde, Türkiye'deki pandemi sürecinin yönetimi ile ilgili, katılımcıların görüşlerini yansıtacak sorulara yer verilmiştir. Çünkü pandemi gibi toplumsal travmaya ve krize neden olan zamanlarda, bireylerin toplumsal sistemlerin yönetimine duyduğu güven, toplumsal huzur açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Covid-19 pandemisi sürecinde Türkiye'de ekonominin yönetilme düzeyini gösteren bulgulara bakıldığında, 455 katılımcı (%65) ekonominin yönetilemediğini ifade ederken, 98 katılımcı (%14) iyi yönetildiğini ve 60 katılımcı da (%8,6) çok başarılı yönetildiğini ifade etmiştir. Bu sonuçlar incelendiğinde, pandemi döneminde devletin yaptığı ekonomik yardımlar ve uyguladığı ekonomi politikaları, katılımcıların büyük bir bölümü tarafından başarısız olarak değerlendirilmiştir. Böyle bir sonuçla karşılaşılmasının nedeni, araştırmanın diğer bulgularında da görüldüğü üzere, katılımcıların çocuklarının online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşamamaları ya da güçlüklerle ulaşabilmeleri, hanelerinin aylık gelirine bakıldığında toplumsal

kaynakları bölüşümün adil olmadığını düşünmeleri ve ekonomik sıkıntı yaşamaları gibi ekonomik temelli sorunlardır.

Covid-19 pandemisi sürecinde Türkiye’de sağlık sisteminin yönetilme düzeyi incelendiğinde, 383 katılımcı (%54,7) sağlık sisteminin yönetilemediği yönünde düşüncesini belirtirken, 149 katılımcı (%21,3) iyi yönetildiği, 69 katılımcı (%9,9) ise çok başarılı yönetildiği şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir. Araştırmada böyle bir bulguya ulaşılmasının nedeni, katılımcıların büyük çoğunluğunun cinsiyet, gelir düzeyi, sosyal yardım alma durumu ve pandemi sürecinde işine devam edebilme değişkenlerine bağlı olarak, toplumda bir eşitsizliğin yaşandığını düşünmeleridir. Covid-19 pandemisi toplumsal eşitsizliği daha görünür kılarken, sağlık sistemlerinin zayıf noktalarını da ortaya çıkarmıştır. Çünkü uygulanan sağlık politikaları toplumdaki eşitsizliğe ve tabakalaşmaya doğrudan etki etmektedir.

Türkiye’de pandemi sürecinde eğitim sisteminin yönetilme düzeyi katılımcılar tarafından değerlendirilmiş ve 424 katılımcı (%61,3) eğitim sisteminin yönetilemediğini ifade etmiştir. İyi yönetildiğini belirten 104 katılımcı (14,9) ile çok başarılı yönetildiğini ifade eden 59 katılımcı (%8,4) bulunmaktadır. Ülkelerin eğitim sistemindeki eşitlikçi uygulamaları, sosyoekonomik seviyesi düşük olan grupların çocuklarının da eğitime ulaşarak yoksulluk döngülerini kırmalarını sağlayacaktır. Ancak araştırma göstermektedir ki, mevcut sistem eğitime erişimde eşit imkanları sunamamaktadır. Düşük gelirli katılımcıların çocuklarının, online eğitim için internet /tablet / bilgisayar gibi araçlara ulaşamadıkları görülmüştür. Covid-19 pandemisi sürecindeki teknolojik temelli eğitim biçimi, eşitsizliğin en görünür yansıması olmuştur.

İstanbul İli evreni Şişli İlçesi örnekleminde yapılmış olan bu araştırma, Türkiye’ye genellenebilir olması açısından tüm toplumun nabzını tutarak, eşitsizliğin somut bir göstergesi olmuştur. Bu çerçevede çalışmanın sonucu, eşitsizliğin sosyal ve ekonomik statüden etkilenerek, tüm toplumsal alanlara yansıdığı ve dezavantajlı gruplar için birikimsel olarak işlediği şeklinde özetlenebilir. Ekonomi, sağlık ve eğitim alanlarındaki eşitsizliklerin iç içe geçmesi, eşitsizliklerin azaltılması için tek boyutlu girişimlerin yeterli olmayacağını göstermektedir. Bu yüzden fırsat eşitliği ile insan hakları bir söylem olmaktan çıkarılmalı, genişletilmiş ve detaylandırılmış sosyal politikalarla

adaletli uygulamalara geçilmelidir. Buna göre düzenleyici ve dengeleyici olan devlet, demokratik kurum ve kurallarıyla hem çözüm üreten, hem de sürdürülebilirliği sağlayacak yegâne yapıdır.

VI. KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- ARİSTOTELES (2013). **Politika**, Çev. M. Tunçay, İstanbul, Remzi Kitabevi, 17. Baskı.
- ATEŞ, M. (2013). **Sağlık Sistemleri**, İstanbul, Beta Basım Yayım, 2. Baskı.
- BAŞTÜRK, R. (2010). **Bütün Yönleri ile SPSS Örnekli Nonparametrik İstatistiksel Yöntemler**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2. Baskı.
- BAUMANN, Z. (2015). **Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?**, Çev. H. Keser, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı.
- BLOOM, B. S. (2012). **İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme**, Çev. D. Ali Özçelik, Ankara, Pegem Yayınevi, 2. Baskı.
- BOURDİEU, P. (2015). **Ayrım, Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi**, Çev. D. F. Şannan ve A. G. Berkkurt, Ankara, Heretik Yayınları, 1. Baskı.
- BOURDİEU, P. (2016). **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**, Çev. N. Ökten, İstanbul, İletişim Yayınları, 8. Baskı.
- BOURDİEU, P. (2017). **Karşı Ateşler: Neoliberal İstilaya Karşı Direniş Hizmet Edecek Sözler**, Çev. S. Canbolat, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2. Baskı.
- BOZKURT, V. (2020). **Pandemi Döneminde Çalışma: Ekonomik Kaygılar, Dijitalleşme ve Verimlilik**, Dilek Demirbaş, Veysel Bozkurt, Sayım Yorğun (Ed), Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, ss.116-136, 1. Baskı.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2018). **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı**, Ankara, Pegem Yayıncılık, 28. Baskı.
- BYRNE, D. (2001). **Understanding The Urban**, New York, Palgrave Press.

- CALLİNİCOS, A. (2014). **Eşitlik**, Çev. Ö. Sencerman, Ankara, Bilgesu, Yayıncılık, 1. Baskı.
- COCKERHAM, C., W. (2022). **Sağlığın ve Hastalığın Toplumsal Nedenleri**, Çev. E. T. Akı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı.
- DAHRENDORF, R. (1990). **The Modern Social Conflict: An Essay On The Politics of Liberty**, Berkeley, University of California Press, 1. Baskı
- DOOB, C. B. (2019). **Social Inequality and Social Stratification in US Society**, New York, Routledge, 2. Baskı.
- DURKHEİM, E. (2006). **Toplumsal İş Bölümü**, Çev. Ö. Ozankaya, İzmir, Cem Yayınevi, 2. Baskı
- DURKHEİM, E. (2018). **İntihar**, Çev. Z. İlkelen, İstanbul, Pozitif Yayınları.
- FRİEDMAN, M. (1988). **Kapitalizm ve Özgürlük**, Çev. D. Erberk ve N. Himmetoğlu, İstanbul, Altın Kitaplar, 1. Baskı.
- FRİEDMAN, M. (1981). **Free to Choose**, New York, Avon Publishers.
- GİROUX, H. A. (2017). **The Terror of Neoliberalism**, NewYork, Routledge, 2. Baskı.
- GRUSKY, D. B. (2001). **The Past, Present, and Future of Social Inequality**, NewYork, Routledge, 2. Baskı.
- HAMNETT, C. (2005). **Social Polarisation, Economic Restructuring and Welfare State Regimes**, Sako Musterd and Wim Ostendorf (Ed.), Urban Segregation and The Welfare State: Inequality and Exclusion in Western Cities, New York, Routledge, ss.15-28.
- HAYEK, F. A. von. (1995). **Kölelik Yolu**, Çev. T. Feyzioğlu ve Y. Arsan, Ankara, Liberal Düşünce Topluluğu.
- HAYEK, F. A. von. (1996). **Kanun Yasama Faaliyeti ve Özgürlük Cilt 2: Sosyal Adalet Serabı**, Çev. M. Erdoğan, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- HOBBS, T. (2016). **Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti**, Çev. S. Lim, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 14. Baskı.

- KALAYCIOĞLU, S. (2021). **Afetler Sonrasında Yoksulluk, Sosyal Kırılma, Sosyal Politikalar ve Yeniden Yapılanma**, Murad Tiryakioğlu (Ed), Afetlerle Yoksullaşma: Salgınlar, Göçler ve Eşitsizlikler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss.3-27, 1. Baskı.
- KARASAR, N. (2012). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara, Nobel Yayınları, 24. Baskı.
- KOÇAOĞLU, M. (2014). **John Rawls Adalet Teorisi ve Temel Kavramları**, Ankara, İmaj Yayınevi, 1. Baskı.
- MARSHALL, G. (1999). **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. O. Akınhay, D. Kömürcü, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- MARX, K. (2008). **Ücretli Emek ve Sermaye, Ücret Fiyat ve Kar**, Çev. S. Belli, Ankara, Sol Yayınları, 8. Baskı.
- MARX, K. (2006). **Kapital Ekonomi Politikasının Eleştirisi**, cilt 3, Çev. A. Bilgi, Ankara, Sol Yayınları, 5. Baskı.
- MARX, K. (2011). **1844 El Yazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe**, Çev. K. Somer, Ankara, Sol Yayınları, 4. Baskı.
- NETTLETON, S. (2006). **The Sociology of Health and Illness**, Cambridge, Polity Press, 2. Edition.
- NOZİCK, R. (2006). **Anarşi, Devlet ve Ütopya**, Çev. A. Oktay, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı.
- ÖNÜR, H. (2013). **Toplumsal Eşitsizlik ve Eğitim**, Konya, Eğitim Yayınevi, 1. Baskı.
- ÖZDEMİR, H. (2010). **Salgın Hastalıklardan Ölümler 1914-1918**, Ankara, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı.
- ÖZER, M. ve Suna, H. E. (2020). **Covid-19 Salgını ve Eğitim**, Muzaffer Şeker, Ali Özer, Cem Korkut (Ed), Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği, Ankara, TDV Yayın Matbaacılık Tesisleri, 1. Baskı.

- ROUSSEAU, J. J. (2013). **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, Çev. R. N. İleri, İstanbul, Say Yayınları.
- SAUNDERS, P. (1990). **Social Class and Stratification**, London, Routledge, 1. Baskı.
- STIGLITZ, J. E. (2012). **The price of inequality: the avoidable causes and invisible cost of inequality**, New York, Norton.
- TAN, M. E. (1981). **Toplum Bilime Giriş Temel Kavramlar**, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- TURNER, B. (2007). **Eşitlik**, Çev. B. Sina Şener, Ankara, Dost Yayınevi.
- WEBER, M. (2012). **Ekonomi ve Toplum**, cilt 1, Çev. L. Boyacı, İstanbul, Yarı Yayınları.
- WEBER, M. (2008). **Sosyoloji Yazıları**, Çev. T. Parla, İstanbul, İletişim Yayınları, 8. Baskı.
- WEBER, M. (2014). **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, Çev. Ö. Ozankaya, İstanbul, Cem Yayınevi, 2. Baskı.
- YAYLA, A. (2014). **Özgürlük Yolu Hayek'in Sosyal Teorisi**, İstanbul, Profil Yayıncılık.

MAKALELER

- AHMADİ, R. (2020). "Koronavirüs Pandemisinin (Kovid-19) Toplumsal Etkileri", bilar: **Bilim Armonisi Dergisi**, cilt 3, sayı 2, ss.65-72.
- AKKAYA, B. (2022). "Global Vaccination Inequality and The Factors That Affect This in The Context of Covid-19", **Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi**, cilt 25, sayı 1, ss.17-28.
- AKÖZLÜ, Z. ve Şahin, Ö. Ö. (2021). "COVID-19 Pandemisinde Sağlık Hizmetlerine Erişim: Çocuk Sağlığı Nasıl Etkilendi?", **Çocuk Dergisi**, cilt 21, sayı 2, ss.149-156.
- AKPINAR, H. (2012). "Bulaşıcı Hastalıkların Yayılımının Tahmininde Deterministik Modellerin Kullanılması", **Öneri Dergisi**, cilt 10, sayı 38, ss.97-103.

- ALMEIDA, V. et al. (2021). “The impact of COVID-19 on households’ income in the EU”, **The Journal of Economic Inequality**, cilt 19, sayı 2, ss.1-19.
- ARSLAN, K. O. (2022). “Modern Kölelik Olgusu Karşısında İham’ın Dar Yorumunun Yetersizliği ve Öneriler”, **TBB Dergisi**, cilt 34 sayı 159, ss.319-336.
- ASPACHS, O. vd. (2021). “Tracking the Impact of COVID-19 on Economic Inequality at High Frequency”, **PLoS ONE**, cilt 16 sayı 3, ss.1-14.
- AŞKIN, R. vd. (2020). “Covid-19 Pandemisi: Psikolojik Etkileri ve Terapötik Müdahaleler”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 19, sayı 37, ss.304-318.
- ATAAY KALFA, C. (2016). “ Hayek ve Friedman’ın Devlet Anlayışı”, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, cilt 4, sayı 1, ss.129-151.
- ATAMAN, K. vd. (2021). “Covid-19 Küresel Salgınının Toplumsal Etkileri”, **Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi**, cilt 78, sayı 3, ss.235-248.
- ATAY ELMAS, S. ve Gerçek, M. (2021). “İş-Yaşam Çatışmasının Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi Sürecinde Yeniden Değerlendirilmesi: Kadın Akademisyenler Açısından Nitel Bir Araştırma”, **Balıkesir University The Journal of Social Sciences İnstitute**, cilt 24, sayı 45, ss.203-241.
- AYDIN, K. (2015). “Yapısal İşlevselci Teori ve Toplumsal Tabakalaşma”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 4, sayı 8, ss.213-239.
- AYDIN, K. (2018). “Max Weber, Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma”, **Journal of Economy Culture and Society**, Sayı 57, ss.245-267.
- BAKİ, S. ve Piyal, B. (2020). “Covid-19 Pandemisi ve Benzeri Olağanüstü Durumlarda Sağlık Çalışanları Açısından İş-Aile Çatışması”, **Sağlık ve Toplum**, cilt 30, sayı Özel Sayı, ss.119-123.
- BLUNDELL, R. et al. (2020). “Covid-19 and Inequalities”, **Fiscal Studies The Journal of Applied Public Economics**, cilt 41, sayı 2, ss.1-29.

- BOZ, Ç. (2012). “Adam Smith ve Amartya Sen”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, cilt 14, sayı 3, ss.71-96.
- BÖGENHOLD, D. (2001). “Social Inequality and the Sociology of Life Style: Material and Cultural Aspects of Social Stratification”, **American Journal of Economics and Sociology**, cilt 60 sayı 4, ss.829-847.
- BRODEUR A. et al. (2020). “A Literature Review of the Economics of Covid-19”, **IZA Institute of Labor Economics Bonn: Deutsche Post Foundation**, June 2020
- BUDAK, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). “Covid-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği”, **Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi**, cilt 1, sayı 1, ss.62-79.
- BULUK, B. ve Eşitti, B. (2020). “Koronavirüs (Covid-19) Sürecinde Uzaktan Eğitimin Turizm Lisans Öğrencileri Tarafından Değerlendirilmesi”, **Journal of Awareness**, cilt 5, sayı13, ss.285-298.
- CANSEVER, B. A. ve Erol, P. Ö. (2016). “Bir Toplumsal Hareketlilik Aracı Olarak Kız Çocuklarının Eğitimi”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, cilt 9, sayı 1, ss.379-400.
- CANSEVER, İ. H. (2021). “Covid-19 Sürecinde Türkiye’de Sağlık Politikaları”, **Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi**, cilt 6, sayı Özel Sayı, ss.86-104.
- CARMO, R. M. (2021). “Social Inequalities: Theories, Concepts and Problematics”, **SN Social Sciences**, cilt 1, sayı 116, ss.1-11.
- CARRERO, S. V. & Cunningham, C. (2016). “Critical Theory: From Michael Apple’s Perspective (Review)”, **Pedagogía y Saberes**, Sayı 44, ss.131-135.
- CASH-GIBSON, L. et al. (2021). “Health Inequalities in the Time of COVID-19: The Globally Reinforcing Need to Strengthen Health Inequalities Research Capacities”, **International Journal of Health Services**, cilt 3, sayı 51, ss.300-304.
- CERRAH, L. ve Dilmaç, M. (2022). “Pandemi Sürecinde Bireylerin Hane Halkı Finansı, Psikolojik Durum ve Sosyal Hayat Değişimlerinin İbadet

- Hayatına Etkisi”, **Journal of Academic Value Studies**, cilt 8, sayı 1, ss.66-80.
- COLLINS, R. (2000). “Situational Stratification: A Micro-Macro Theory of Inequality”, **Sociological Theory**, cilt 18, sayı 1, ss.17-43.
- ÇALIŞKAN, Z. (2008). “Sağlık Ekonomisi: Kavramsal Bir Yaklaşım”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, cilt 26, sayı 2, ss.29-50.
- ÇALIŞKAN, Ş. (2007). “Eğitim-İşsizlik ve Yoksulluk”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, cilt 7, sayı 13, ss.284-308.
- ÇAMLI, A. Y. (2020). “Yeni Bir Toplum Kuram Dinamiği: Pratik- Rasyonellik”, **Kocatepe İİBF Dergisi**, cilt 22, sayı 1, ss.14-27.
- ÇINAR, Y. (2018). “Erken Dönem Marksistlerinden İngiliz Marksist Tarihçilere: Marksist Tarih Yazımının Devamlılığı”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, cilt 9, sayı 2, ss.1-16.
- ÇITAK, N. (2021). “Toplumsal Eşitsizlikler ve Covid-19”, **Toplum ve Hekim Dergisi**, cilt 36, sayı 3, ss.198-217.
- ÇOBAN, R. (2017). “Sosyal Adalet, Eşitlik ve Sosyal Hizmet”, **Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi**, cilt 6, sayı 4, ss.252-260.
- DEMİRTÜRK, R. B. vd. (2011). “Yoksulluk Düzeyinin Modellenmesi Üzerine Bir Araştırma”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, cilt 14, sayı 1, ss.30-67.
- ENİÇ, D. (2021). “Covid-19 Pandemisinde Önyargı ve Ayrıcalık”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, cilt 10, sayı 3, ss.2694-2716.
- ERENOĞLU, D. (2011). “Kaşkay Türklerinde Sosyal Tabakalaşma”, **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic**, cilt 6, sayı 4, ss.123-137.
- ERGÜN, N. ve Sakız, H. (2021). “COVID-19 Sürecinde Önleyici Davranışlar ile Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **Anemon Muş**

Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt 9, sayı 6, ss.1679-1697.

ES, M. ve Mentеше, B. (2018). “Yerel Yönetimlerde Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uygulanan Sosyal Politikalar: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Örneği”, **Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, cilt 7, sayı 19, ss.525-551.

ESPARZA, L. J. R. et al. (2020). “Analysis of Inequality via Social Stratification”, **Entreciencias: Diálogos en la Sociedad del Conocimiento**, cilt 8, sayı 22, ss.1-18.

FİLİZTEKİN, A. ve Çelik, M. A. (2010). “Türkiye’de Bölgesel Gelir Eşitsizliği”, **MEGARON Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi**, cilt 5, sayı 3, ss.116-127.

GEHRAU, V. et al. (2021). “The Impact of Health Information Exposure and Source Credibility on Covid-19 Vaccination Intention in Germany”, **International Journal of Environmental Research and Public Health**, cilt 18, sayı 9, ss.1-12.

GOFMAN, A. (2018). “Tradition, Morality and Solidarity in Durkheim’s Theory”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, Sayı 39, ss.25–39.

GÖZLÜ, K. (2020), “Sağlığın Sosyal Bir Belirleyicisi: Sağlık Okuryazarlığı”, **SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi**, cilt 27, sayı 1, ss.137-144.

GUO, L. et al. (2018). “The Research Topic Landscape in the Literature of Social Class and Inequality”, **PLoS ONE**, cilt 13, sayı 7, ss.1-19.

GÜLLÜPİNAR, F. (2012). “Eşitsizlik ve Toplumsal Tabakalaşma Açısından Vatandaşlık Üzerine Sosyolojik Bir Analiz”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, cilt 67, sayı 1, ss.81-109.

GÜVEN, A. (2021). “Covid-19 Pandemi Sürecinin Birinci Yılında, Türkiye’de Akademisyenlerin İş Yaşam Kaliteleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Enderun Dergisi**, cilt 5, sayı 1, ss.1-21.

PEHLİVAN, H. (2021). “Covid-19 Pandemisinin Derinleştirdiği Sosyo-Mekansal Eşitsizlikler ve Kentsel Alanın Yeni Dinamikleri”, **Planlama Dergisi**, cilt 31, sayı 3, ss.352-360.

- HOTAR, N. vd. (2021). “Pandeminin Toplumsal Yansımaları”, **İzmir İktisat Dergisi**, cilt 35, sayı 2, ss.211-220.
- İNCE, M. (2017). “Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, cilt 19, sayı 1, ss.294-319.
- JONES, B. (2011). “Max Weber and the Concept of Social Class”, **The Sociological Review**, cilt 23, sayı 4, ss.729 – 757.
- KALE, M. ve Nur, İ. (2016). “Karl Marx ve Marksist Teori Açısından Eğitim ve Toplumsal Cinsiyet”, **Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 13, sayı 1, ss.40-55.
- KANBAK, A. (2019). “Kentsel Eşitsizlik ve Suç”, **Journal of Current Debates in Social Sciences**, cilt 2, sayı 1, ss.99-110.
- KAPLAN, M. (2016). “Kültürel Bir İnşa Süreci olarak Sağlık: Kavramsal ve Tarihsel Bir Bakış”, **Dört Öge**, Sayı 10, ss.11-18.
- KAPLAN, Y. ve Akkaya, C. (2013). “Toplumsal Tabaka Farklılıklarının Spora Yansıyan Sonuçları (Antalya örneği)”, **Mediterranean Journal of Humanities**, cilt 3, sayı 2, ss.143-158.
- KARADAŞ, E. ve Ekinci, İ. (2021). “Covid-19 Pandemisi Gölgesinde Sosyo-Mekânsal Eşitsizlikler ve Kent Planlama: Diyarbakır Örneği”, **İdealkent**, cilt 12, sayı 34, ss.1582-1613.
- KARAKAŞ, M. (2020). “Covid-19 Salgınının Çok Boyutlu Sosyolojisi ve Yeni Normal Meselesi”, **İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi**, cilt 40, sayı 1, ss.541-573.
- KARAKAYA, M. F. (2016). “Son Klasik, İlk Modern: Pitirim Aleksandroviç Sorokin ve Toplumsal Hareketlilik”, **Sosyoloji Dergisi**, cilt 36, sayı 1, ss.207-226.
- KARATAŞ, Z. (2020). “Covid-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme”, **Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi**, cilt 4, sayı 1, ss.3-15.

- KOÇ, E. ve Yeniçeri, Z. (2021). “Covid-19 Pandemi Sürecinin Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liğine Etkileri”, **Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi**, cilt 4, sayı 1, ss.80-102.
- KÖSE, S. ve Yasa, B. D. (2016). “Sosyal Adaletin İki Liberal Yüzü: John Rawls & Friedrich Hayek”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, cilt 9, sayı 43, ss.812-818.
- KUŞ, Z., Mert, H. ve Boyraz, F. (2021). “Covid-19 Salgını Süresince Eğitimde Fırsat Eşit(siz)liği: Kırsal Kesimdeki Öğretmen ve Ebeveyn Görüşleri”, **Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama**, cilt 11, sayı 2, ss.470-493.
- LOURY, G. C. (1981). “Intergenerational Transfers and the Distribution of Earnings”, **Econometrica**, cilt 49, sayı 4, ss.843-67.
- LUX, M., Sunega, P. & Katrnak, T. (2013). “Classes and Castles: Impact of Social Stratification on Housing Inequality in Post-Socialist States”, **European Sociological Review**, cilt 29, sayı 2, ss.274–288.
- MATTHEW, D. B. (2020). “Structural Inequality: The Real COVID-19 Threat to America’s Health and How Strengthening the Affordable Care Act Can Help”, **The Georgetown Law Journal**, Sayı 108, ss.1679-1716.
- MEÇİK O. ve Aytun, U. (2020). “COVID-19 Döneminde Eşitsizlikler: Çalışma İçerikleri ve Ücretler”, **Emek Araştırma Dergisi**, cilt 5, sayı 2, ss.1-26.
- MUNTANER, C. & Lynch, J. (1999). “Income Inequality, Social Cohesion, And Class Relations: A Critique of Wilkinson’s Neo-Durkheimian Research Program”, **International Journal of Health Services**, cilt 29, sayı 1, ss.59-81.
- NAZİMUDDİN, S. K. (2014). “Social Mobility and Role of Education in Promoting Social Mobility”, **International Journal of Scientific Engineering and Research**, cilt 3, sayı 7, ss.176-179.
- NEUHOUSER, F. (2018). “Rousseau's Critique of Inequality: Reconstructing The Second Discourse”, **European Journal of Philosophy**, ss.1–4.

- NİLSSON, M. (2020). "Economic Inequality, Marxist Theory, and Swedish-Language Working-Class Literature", **Studia Neophilologica**, cilt 92, sayı 2, ss.1-16.
- NWOSU, C. O. & Oyenubi, A. (2021). "Income-Related Health Inequalities Associated with the Coronavirus Pandemic in South Africa: A Decomposition Analysis", **International Journal for Equity in Health**, Sayı 20, ss.1-12.
- OMOYİBO, K. U. (2012). "Marxism And the Nigerian State", **European Scientific Journal**, cilt 8, sayı 11, ss.20-33.
- ÖNÜR, H. (2022). "Bauman'da Sosyal Eşitsizlik Meselesi", **Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 20, sayı 1, ss.279-297.
- ÖZEN, G. Ç. (2016). "Kapalı Toplumsal Yapı: Kast Sistemi Üzerinden Tabakalaşma", **Aydın Toplum ve İnsan Dergisi**, cilt 2, sayı 3, ss.59-65.
- ÖZGÜLTEKİN, A. (2022). "COVID-19 Salgını Küresel Sosyal Adalet Perspektifinden Düşünmek", **International Journal of Social Inquiry**, cilt 15, sayı 1, ss.33-54.
- ÖZKANLI, O. ve Turğut, M. (2020). "Salgın Hastalıkların Yeme-İçme Alışkanlıkları Üzerindeki Etkisi: Koronavirüs Örneği", **International Social Sciences Studies Journal**, cilt 6, sayı 66, ss.3046-3057.
- ÖZKURT, C. (2020). "Çağdaş Toplumlarda Sınıfın Dört Yüzü: Çalışma, Mülkiyet, Gündelik Sosyal İletişim ve İdeoloji", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, cilt 76, sayı 3, ss.1-24.
- PARILDAR, H. (2020). "Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları", **İzmir Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi**, cilt 30, sayı Ek Sayı, ss.19-26.
- PINARCIOĞLU, N. Ş., Kanbak, A. ve Şiriner Önver, M. (2021). "Covid-19 Pandemisi Sürecinde Kırsal-Kentsel ve Sosyo-Ekonomik Farklılıkların Uzaktan Eğitime Etkisi", **MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 1, sayı 23, ss.28-48.

- PURVİS, R. S. et al. (2021). “Trusted Sources of Covid-19 Vaccine Information Among Hesitant Adopters in the United States”, **Vaccines**, cilt 9, sayı 12, ss.
- SARI, T. ve Nayır, F. (2020). “Pandemi Dönemi Eğitim: Sorunlar ve Fırsatlar”, **Turkish Studies**, cilt 15, sayı 4, ss.960-975.
- SARIMAN, G. ve Mutaf, E. (2020). “Covid-19 Sürecinde Twitter Mesajlarının Duygu Analizi”, **Euroasia Journal of Mathematics, Engineering, Natural & Medical Sciences**, cilt 7, sayı 10, ss.137-148.
- SERÇEMELİ, M. ve Kurnaz, E. (2020). “Covid-19 Pandemi Döneminde Öğrencilerin Uzaktan Eğitim ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Bakış Açılırları Üzerine Bir Araştırma”, **Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi**, cilt 4, sayı 1, ss.40-53.
- SEZİK, M. (2020). “Kentsel Eşitsizliklerin Giderilmesinde Bir Model Önerisi: Paylaşımçı Kent”, **Şehir ve Medeniyet Dergisi**, cilt 6, sayı 13, ss.417-437.
- SU, Z. et al. (2022). “Gender Inequality and Health Disparity Amid COVID-19”, **Nursing Outlook**, cilt 70, sayı 1, ss.89-95.
- SUNA, H. E., Tanberkan, H., Gür, B. S., Percz, M., Özer, M. (2020). “Socioeconomic Status and School Type as Predictors of Academic Achievement”, **Journal of Economy Culture and Society**, cilt 61, sayı 1, ss.41-64.
- ŞEKER, A. (2020). “İş Bölümünün, Sosyal Politika ve Toplumsal Dayanışma Açısından Sosyolojik Çözümlemesi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 22, sayı 1, ss.20-27.
- ŞİMŞEK, H. (2011). “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Üreme Sağlığına Etkisi: Türkiye Örneği”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, cilt 25, sayı 2, ss.119-126.
- TAŞ, S. (2020). “Emile Durkheim’in Sosyolojik Anlayışında Toplumsal İşbölümü, Sosyolojik Yöntemin Kuralları, Din, Anomi ve İntihar”, **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, cilt 13, sayı 29, ss.442-449.

- TUTAR, F. K., Tutar, E. ve Onat, Ö. (2022). “Pandemi Döneminde Eğitim Sektöründeki Dijital Uçurum: Dezavantajlı Gruplar Üzerine Etkisi Türkiye Örneği”, **International Social Sciences Studies Journal**, cilt 8, sayı 98, ss.1681-1690.
- UÇKAÇ, A. (2019). “Neoliberalizm ve Küreselleşmenin Eğitim Üzerindeki Etkisi”, **Mülkiye Dergisi**, cilt 43, sayı 4, ss.785-809.
- ULUTÜRK, S. (2015). “Sağlık Ekonomisi, Sağlık Statüsü, Sağlığın Ölçülmesinde Kullanılan Ölçütler ve Önemi: Türkiye Örneği”, **Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar**, cilt 52, sayı 603, ss.47-63.
- ÜNÜVAR, İ. ve Aktaş, H. (2022). “Dünya’da ve Türkiye’de Covid-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, cilt 25, sayı 1, ss.124-140.
- VAROL, G. ve Tokuç, B. (2020). “Halk Sağlığı Boyutuyla Türkiye’de Covid-19 Pandemisinin Değerlendirilmesi”, **Namık Kemal Tıp Dergisi**, cilt 8, sayı 3, ss.579-594.
- WESTERN, B. et al. (2012). “Economic Insecurity and Social Stratification”, **Annual Review Sociology**, cilt 38, ss.341–359.
- WINKLEBY, M. et al. (1992). “Socioeconomic Status and Health: How Education, Income, and Occupation Contribute to Risk Factors for Cardiovascular Disease”, **American Journal of Public Health**, cilt 82, sayı 6, ss.816-820.
- YALÇIN, E. (2019). “Toplumsal Tabakalaşma Sistemlerinin Genel İncelenmesi”, **Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi**, cilt 8, sayı 20, ss.158-179.
- YARCI, S. (2011). “Pierre Bourdieu’da Sosyal Sermaye Kavramı”, **Akademik İncelemeler Dergisi**, cilt 6, sayı 1, ss.125-135.
- YILDIRIM, O. (2022). “Salgın Döneminde Ekonomik Koşullar ve Yaşam Standartları: Farklı Gelir Grupları Üzerine Mikro Bir Analiz”, **Akademik Düşünce Dergisi**, Sayı 5, ss.26-46.

- YILMAZ, G. G. (2020). “Covid-19 Pandemisinde Eşitsizliklerin Yeniden Üretilmesi Bağlamında Akademisyen Anne Olmak”, **Eğitim Bilim Toplum Dergisi**, cilt 18, sayı 72, ss.60-93
- YORULMAZ, R. ve Erdem, R. (2021). “Sağlıklı Yaşam Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve”, **Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi**, cilt 7, sayı 1, ss.57-74.
- ZEYBEKOĞLU, S. ve Alkan, Y. S. (2021). “Max Weber’in Bürokrasi Modeli: Bir Yeniden Okuma Denemesi”, **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, cilt 8, sayı 2, ss.651-681.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- APPLE, M. W. (2018). “Neoconservatism: Education and Conservatism in a Global Context”, <https://longviewoneducation.org/wp-content/uploads/2018/01/BetweenNeoliberalismNewconservatism.pdf>, (Erişim Tarihi: 06.09.2022)
- DOYLE, O. (2020). “COVID-19: Exacerbating Educational Inequalities?”, <https://publicpolicy.ie/papers/covid-19-exacerbating-educational-inequalities/>, (Erişim Tarihi: 19.10.2022)
- GÖÇ ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ. (2020). “Göçmenlerin İstanbul’daki Sağlık Hizmetlerine Erişimlerinin Önündeki Engeller ve Kolaylaştırıcılar”, https://gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/182/GAR_MSF_saglik.pdf, (Erişim Tarihi: 28.10.2022)
- IMF, (2020). “The Pandemic has Laid Bare Deep Divisions, but It’s not too Late to Change Course”, <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2020/09/COVID19-and-global-inequality-joseph-stiglitz>, (Erişim Tarihi: 02.11.2022)
- KOCABAŞ, A. (2020). “Covid-19 Pandemisinde Sosyal Belirleyiciler ve Eşitsizlik”, Oya İtil, Göksel Altınışik Ergur, Nurdan Köktürk, Yavuz Havlucu, Metin Akgün, Nilüfer Aykaç (Ed), Covid-19 Pandemisi ve Sağlıkın Sosyal Bileşenleri, Ankara, Türk Toraks Derneği Covid-19 E-Kitapları Serisi,

https://www.toraks.org.tr/site/sf/documents/pre_migration/ddbbe244196c42707acf4e2319389d5c381930590fbfb3b2f501ae6eb4919522.pdf

KALAYLIOĞLU, Y. (2020). “Türkiye’de COVID-19 Etkilerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi”, https://www.preventionweb.net/files/73989_rgaexecutivesummaryturkish.pdf, (Erişim Tarihi: 19.10.2022)

SAVE THE CHILDREN, (2020). “Protect a Generation: The Impact of Covid-19 on Children’s Lives”, https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/vr59-01_protect_a_generation_report_en_0.pdf/, (Erişim Tarihi: 13.03.2023)

T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI, (2020). “Covid-19 Bilgilendirme Platformu”, <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66494/pandemi.html>, (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

TTB, (2021). “Pandemi Dönemi Covid-19 Dışı Sağlık Hizmetlerine Erişim Sorunu”, Pandemi Bülteni #8, <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/pb8.pdf>, (Erişim Tarihi: 21.10.2022)

URL-1 “Sağlık Hizmetleri ve İşçi Sağlığı Ailelerinin Sağlık Sorunları”, Prof. Dr. Nusret Fişek’in Kitaplaşmamış Yazıları-1 Sağlık Yönetimi, https://www.ttb.org.tr/n_fisek/kitap_1/33.html#top, (Erişim Tarihi: 27.02.2023)

ÜNAL, B. ve Gülseren, L. (2020). “Covid-19 Pandemisinin Görünmeyen Yüzü: Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet”, https://jag.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD-37973-LETTER_TO_EDITOR-UNAL.pdf, (Erişim Tarihi: 13.03.2023)

WORLD ECONOMIC FORUM, (2020). “Torn Safety Nets: How Covid-19 Has Exposed Huge Inequalities in Global Education”, <https://www.weforum.org/agenda/2020/06/torn-safety-nets-shocks-to-schooling-in-developing-countries-during-coronavirus-crisis/>, (Erişim Tarihi: 13.03.2023)

TEZLER

- ÇIRAK, B. Y. (2021). “Pandemi Sürecinde Bireylerin Geleceğe Karşı Belirsizlik Algıları, Kaygı Düzeyleri ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi”, (Yayımlanmış yüksek lisans tezi), Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul Kent Üniversitesi.
- DAĞLAR, O. (2004). “War, Epidemics and Medicine in the Ottoman Empire from the Balkan Wars through the Great War”, (Yayımlanmış doktora tezi), Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Boğaziçi Üniversitesi.
- GOODİNG, Y. (2001). “The Relationship Between Parental Educational Level and Academic Success of College Freshmen”, (Yayımlanmamış doktora tezi), Iowa State University.
- TERZİ, M. (2016). “Özne Nesne İlişkisi Bağlamında Eleştirel Mimari Süreçlerde Mekân Kavrayışının Yorumu”, (Yayımlanmış yüksek lisans tezi), Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Yıldız Teknik Üniversitesi.
- TOSUN, M. E. (2018). “John Rawls’un Dağıtıcı Adalet Görüşü”, (Yayımlanmış yüksek lisans tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.
- ÜNAL, A. Z. (2004). “Sosyal Tabakalaşma Bağlamında Pierre Bourdieu’nun Kültürel Sermaye Kavramı”, (Yayımlanmış doktora tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi.
- YOLUN, M. (2012). “İspanyol Gribinin Dünya ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri”, (Yayımlanmış yüksek lisans tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman Üniversitesi.

DİĞER KAYNAKLAR

- ARCHİBONG, B., Annan, F. ve Ekhaton-Mobayode, U. E. (2020). “The Epidemic Effect: Epidemics, Institutions and Human Capital Development”, Project: Climate Change, Epidemic Disease and Human Capital Outcomes.

- DAHLGREEN, G. ve Whitehead, M. (1991). "Policies and Strategies to Promote Social Equity in Health", Institute of Futures Studies, Çev. Temmuz Gönç Şavran, Eskişehir.
- DİZDAROĞLU, C. (2020). "Covid-19, Barış ve Çatışma", Proje: Global Akademileri Konuşmaları.
- EĞİTİM-BİR-SEN, (2021). "Eğitime Bakış 2021 İzleme ve Değerlendirme Raporu", Ankara.
- GRAHAM, H. (2007). "Unequal Lives: Health and Socioeconomic Inequalities", Maidenhead, Open University Press.
- NARAYAN, A. et al. (2022). "COVID-19 and Economic Inequality Short-Term Impacts with Long-Term Consequences", Policy Research Working Papers The World Bank.
- OECD, (2007). "Education at a Glance 2007: OECD Indicators", Paris, OECD.
- SKOPEK, N. (2015). "Wealth as a Distinct Dimension of Social Inequality", Bamberg: University of Bamberg Press.
- TÜBİTAK, (2021). "Covid-19 ve Toplum: Salgının Sosyal, Ekonomik ve Beşeri Etkileri - Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler", Ankara, TÜBİTAK Yayını.
- TÜİK, (2008). "TÜİK Yoksulluk Çalışmaları", Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.

EKLER

Ek 1: Anket Formu

Ek 2: Etik Kurul Kararı

Ek 3: Araştırmanın Yapıldığı Döneme Ait Asgari Ücret Bilgilendirmesi

Ek 1: Anket Formu

1. Yaşınız:

2. Cinsiyetiniz:

() Kadın () Erkek () Diğer

3. Oturduğunuz mahalle:

4. Hayatınızın çoğunu geçirdiğiniz sosyal çevre?

() Büyük şehir(Metropol) () Küçük şehir () Kasaba

() Köy () Yurtdışı

5. Medeni haliniz:

() Evli () Bekar () Birlikte yaşıyor

6. Eğitim durumunuz:

() Okuryazar () Lise

() İlkokul () Üniversite

() Ortaokul () Yüksek lisans ve üzeri

7. Çocuk sayısı:

8. Okula giden çocuğunuz var mı?

() Evet () Hayır

Cevabınız “evet” ise;

() Çocuğum online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara

sorunsuz ulaştı

() Çocuğum online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara

yardımlarla ulaştı

() Çocuğum online eğitim için internet / tablet / bilgisayar gibi araçlara

ulaşamadı

() Diğer

9. Hanenizde kaç kişi yaşıyor?

10. Hanenizde kaç kişi çalışıyor?

11. Ne iş yapıyorsunuz? Birden fazla şık işaretlenebilir.

- Kendi işimi yapıyorum
 Kamuda maaşlı çalışıyorum
 Özel sektörde ücretli çalışıyorum
 Mevsimlik ya da günlük işçiyim
 Öğrenciyim
 Ev kadınıyım
 Emekliyim
 İşsizim
 Diğer

12. Hanenizin aylık geliri ne kadardır?

- Asgari ücretin altında
 Asgari ücret
 3000 TL - 5000 TL
 5000 TL - 10.000 TL
 10.001 TL - 15.000 TL
 15.001 TL - 20.000 TL
 20.001 TL - 30.000TL
 30.001 TL ve üzeri

13. Sosyal yardım alıyor musunuz?

- Evet Hayır

14. Oturduğunuz ev tipi:

- Apartman dairesi Rezidance Site Villa
 Müstakil ev Gecekondu Diğer

15. Oturduğunuz ev:

() Kendi evim () Kira () Diğer

16. Covid geçirdiniz mi? Yanıtınız “**hayır**” ise **18. Soruya geçiniz.**

() Evet () Hayır

17. Covid geçirdiğinizde sağlık sisteminden yeterli desteği aldınız mı?

() Evet () Kısmen

() Hayır () Sağlık sisteminden destek almak istemedim

18. Kronik veya risk grubunda olan bir hastalığınız var mı?

() Evet () Hayır

19. Pandemiden önce hangi sağlık kurumlarından hizmet alıyordunuz?

() Devlet hastanesi () Özel Klinik

() Şehir hastanesi () Özel hastane

() Sağlık ocağı () Hiçbir sağlık kurumuna gitmiyorum

20. Pandemi sürecinde normalde hizmet aldığınız sağlık kurumunda bir değişiklik oldu mu?

() Evet () Hayır

Cevabınız “Evet” ise aşağıdaki sağlık kurumlarından hangilerini tercih ettiniz?

() Devlet hastanesi () Özel Klinik

() Şehir hastanesi () Özel hastane

() Sağlık ocağı () Hiçbir sağlık kurumuna gitmiyorum

21. Pandemi sürecinde ev işlerindeki yükünüz arttı mı?

() Evet () Hayır

22. Karantina süreçlerinde hane içinde fiziksel şiddet yaşandı mı?

() Evet () Hayır

23. Karantina süreçlerinde hane içinde psikolojik şiddet yaşandı mı?

() Evet () Hayır

24. Pandemi sürecinde temel ihtiyaçlarınızı karşılayamama kaygısı yaşadınız mı?

() Evet () Hayır () Bazen

25. Pandemi sürecinde ekonomik olarak sıkıntı yaşadınız mı?

() Evet () Hayır () Bazen

26. Pandemiden önce yapmakta olduğunuz işinize pandemi sürecinde de devam ettiniz mi?

() İşime devam ettim

() İşimden ayrıldım / çıkarıldım ama **yeni bir işe başladım**

() İşimden ayrıldım / çıkarıldım ve **halen işsizim**

() İşimi belirli aralıklarla sürdürebildim bazen çalışabildim

() Diğer

27. Pandemi sürecinde işinize ne şekilde devam ettiniz?

() Çoğunlukla evden çalıştım

() Hem evden çalıştım hem de iş yerine gitmeye devam ettim

() İş yerine gitmeye devam ettim

() Diğer

28. Pandemiden önce şehir içi ulaşımda hangi araçları kullanırdınız?

() Metrobüs / Metro / Tramvay () Özel araç

() Otobüs / Minibüs () Bisiklet

() Taksi () Yürüyerek

29. Pandemi sürecinde şehir içi ulaşım tercihlerinizde bir değişiklik oldu mu?

() Evet () Hayır

Cevabınız “Evet” ise aşağıdaki ulaşım araçlarından hangilerini tercih ettiniz?

() Metrobüs / Metro / Tramvay () Özel araç

Otobüs / Minibüs Bisiklet

Taksi Yürüyerek

30. Pandeminin toplumda eşitsizlik yarattığını düşündünüz mü?

Evet Hayır Bazen

31. Pandemi sürecinde “siz” toplumsal eşitsizliğe maruz kaldığınızı hissettiniz mi?

Evet Hayır Bazen

32. Hükümet pandemi sürecini ekonomik olarak nasıl yönetti?

Çok başarılı yönetti Bir fikrim yok

İyi yönetti Diğer

Yönetemedi

33. Hükümet pandemi sürecinde sağlık sistemini nasıl yönetti?

Çok başarılı yönetti Bir fikrim yok

İyi yönetti Diğer

Yönetemedi

34. Hükümet pandemi sürecinde eğitim sistemini nasıl yönetti?

Çok başarılı yönetti Bir fikrim yok

İyi yönetti Diğer

Yönetemedi

Ek 2: Etik Kurul Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 02.03.2022-42918

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü

Sayı :E-88083623-020-42918
Konu :Etik Onayı Hk.

02.03.2022

Sayın ÖZLEM HASGÜL

Tez çalışmanızda kullanmak üzere yapmayı talep ettiğiniz anketiniz İstanbul Aydın Üniversitesi Etik Komisyonu'nun 28.02.2022 tarihli ve 2022/03 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur. Bilgilerinize rica ederim.

Dr.Öğr.Üyesi Alper FİDAN
Müdür Yardımcısı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : BSM3YHN563 Pin Kodu : 80542

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/istanbul-aydin-universitesi-ebys?>

Adres : Beşyol Mah. İnönü Cad. No:38 Sefaköy , 34295 Küçükçekmece / İSTANBUL

Telefon : 444 1 428

Web : <http://www.aydin.edu.tr/>

Kep Adresi : iau.yaziisleri@iau.hs03.kep.tr

Bilgi için : Hicran DEMİR

Unvanı : Yazı İşleri Uzmanı

Ek 3: Araştırmanın Yapıldığı Döneme Ait Asgari Ücret Bilgilendirmesi

Bu araştırma anketinin hazırlandığı ve araştırmanın yapıldığı dönemde asgari ücret 2.324,70 TL'dir.

2-) 1.01.2022 – 30.06.2022 Dönemi

ASGARI ÜCRETİN NET HESABI VE İŞVERENİN EMEĞİ KARLIŞIĞINDA ÜCRETLYE ÖDEYECEĞİ TOPLAM TUTAR		
1.01.2022 – 30.06.2022 Dönemi		
Ücret/ kesinti/indirim	Oranı	Tutar
III- Asgari Ücretin Netinin Hesabı (TL/Ay)		
Asgari ücret		5.004,00
SGK primi	%14	700,56
İşsizlik sigorta fonu	%1	50,04
Gelir vergisi	-	-
Asgari geçim indirim	-	-
Damga vergisi	-	-
Kesintiler toplamı		750,60
Net asgari ücret		2.324,70
IV- İŞVERENİN EMEĞİ KARLIŞIĞINDA ÜCRETLY İÇİN ÖDEYECEĞİ TOPLAM TUTAR (ay/TL)		
Asgari ücret		5.004,00
SGK primi (işveren payı)	%15,5	775,62
İşveren işsizlik sigorta fonu	%2	100,08
İşverene Toplam Ödemesi		5.879,70

https://ktu.edu.tr/dosyalar/sks_e371e.pdf

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Özlem HASGÜL

ÖĞRENİM DURUMU:

Lisans : 2019, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

TEZDEN TÜRETİLEN YAYINLAR

Hasgöl Ö., Güdücü, B., 2022. Covid-19 Pandemisinin Karantina Süreçlerinde Hane İçinde Fiziksel ve Psikolojik Şiddet Yaşanma Durumunun Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi, *International Social Sciences Studies Journal*, 8(105), 4233-4246.

